

Észak-Magyarország megyéinek gazdasági-társadalmi helyzete, 2010

Tartalom

Összefoglaló.....	2
I. TERMÉSZETI, FÖLDRAJZI ADOTTSÁGOK, TÉRSZERKEZET.....	4
II. GAZDASÁGI FOLYAMATOK.....	6
Bruttó hazai termék.....	6
Működő vállalkozás.....	7
Külföldi érdekeltségű vállalkozás.....	8
Mezőgazdaság.....	10
Ipar.....	13
Építőipar.....	15
Lakáshelyzet.....	16
Beruházás.....	18
Turizmus, vendéglátás.....	20
Kiskereskedelem.....	23
III. TÁRSADALMI FOLYAMATOK.....	25
Népesség, népmozgalom.....	25
Egészségügyi ellátórendszer, a lakosság egészségi állapota.....	30
Gyermeknevelés, szociális ellátás, szociális szolgáltatás.....	34
Munkaerőpiac.....	40
Személyi jövedelemadó.....	43
Óvodától a felsőoktatásig.....	44
Kutatás-fejlesztés.....	45
Kulturális intézmények, közművelődési lehetőségek.....	46
IV. INFRASTRUKTURÁLIS JELLEMZŐK.....	48
Kommunális ellátás.....	48
Közúti közlekedés.....	49
Kommunikáció, távközlés.....	51
Összehasonlító adatok.....	52

További adatok, linkek

Elérhetőségek

ÖSSZEFOGLALÓ

A korábbi években készültek már elemzések külön-külön Észak-Magyarország megyéinek gazdasági-társadalmi életéről. Magyarország Régiói címmel két alkalommal is jelent meg összefoglaló kiadvány. A régió gazdasága és versenyképessége sorozat egyik eleme volt az Észak-Magyarország kötet. Az előzőektől eltérően jelen kiadványuk a régióval és annak megyéivel foglalkozik. A rendelkezésre álló statisztikai adatokon keresztül igyekeznek bemutatni Észak-Magyarország gazdasági-társadalmi helyzetét országos adatokkal összehasonlítva.

Észak-Magyarországon az egy lakosra jutó bruttó hazai termék a régiók között a legalacsonyabb. Magyarországon 2009 év végén a működő vállalkozások 8,6%-ának Észak-Magyarországon volt a székhelye. Ezer lakosra a régióban 49, országosan 69 működő vállalkozás jutott. 2009 végén – részben vagy teljes egészében – külföldi tulajdonban 760 vállalkozás működött 2,6%-a az országosnak. Az erdőgazdálkodás jelentősége kiemelkedő a régióban, az erdőterület aránya megközelítette a 30%-ot. Heves és Borsod-Abaúj-Zemplén megye déli fekvésű, lankás lejtőin a szőlőtermelés a jellemző. Több méltán híres borvidék is található a térségben. Az ipar szerepe meghatározó Észak-Magyarország gazdaságában, ezt alátámasztja az is, hogy aránya a bruttó hozzáadott értékből magasabb a hazai átlagnál. 2009-ben a GDP 31%-át, míg országosan egyenget adta ez az ág. A lakásállomány 2010 év végén 512 199 volt, 2005-höz képest 1,4%-kal nőtt. 2010-ben országosan és a régióban is kevesebb új lakás épült, mint korábban. Az összes beruházás több mint fele az iparban valósult meg. Az ország kereskedelmi szállásférőhelyeinek 11%-a várta Észak-Magyarországon a pihenni, üdülni vágyókat, ez 5,1%-kal alacsonyabb az öt évvel korábbinál. A térségben 16 ezer kiskereskedelmi egység működött, mely az ország boltjainak 11%-át jelentette.

2011. év elején 1 millió 194 ezer ember élt a régióban, az ország népességének 12%-a. A kedvezőtlen demográfiai jelenségek hatására a népesség korösszetétele nagymértékben romlott az elmúlt évtizedben. Az alacsony termékenységből és a hosszabbodó életkorból adódóan tovább gyorsult a népesség öregedése. A termékenységi mutatók kedvezőbbek, mint országosan. A születéskor várható élettartam javult ugyan az elmúlt másfél évtizedben, de így is a legalacsonyabb a régiók között. Egy 2010-ben Észak-Magyarországon született kisfiú átlagosan 68,7; egy kislány 77,2 életévre számíthat, mindkét nem esetében Borsod-Abaúj-Zemplénben a legrosszabbak az életkilátások a régióban. Az országos átlaghoz képest alacsonyabb a daganatos megbetegedések okozta halálozások aránya, ezzel szemben magasabb a keringési rendszer és a légzőrendszer betegségei következtében meghaltak hányada. A természetes népmozgalmi események mellett jelentős elvándorlás is közrejátszott Észak-Magyarország lakosságának fogyásához. Az egészségügyi alapellátás keretében mindhárom megyében kevesebb orvos gyógyított, mint 5 évvel korábban, számuk leginkább Nógrádban mérséklődött. Egy házi orvosra, illetve házi gyermekorvosra átlagosan 1576 lakos jutott, több mint országosan. A házi orvosi morbiditási adatok szerint 2009-ben a 18 éveseknél és fiatalabbaknál előforduló tízezer megfelelő korúra jutó leggyakoribb betegségként az asztmát jegyezték Észak-Magyarországon, mely az országosnál alacsonyabb. A 19 éves és idősebbek egyharmada, országosan 34%-a magasvérnyomás-betegségben szenvedett. 2010-ben a térségben 18 kórházban 8,8 ezer kórházi ágy működött. Száz 3 évesnél fiatalabb gyermekre fele annyi bölcsődébe beiratott jutott a régióban (6,3), mint országosan (12,4). A szociális alapszolgáltatások közül a szociális étkeztetést és a házi segítségnyújtást zömében idősek veszik igénybe, számuk a régió belülről Borsod-Abaúj-Zemplénben a legmagasabb. 2011 januárjában a nyugdíjban, nyugdíjszerű ellátásban részesülők havi ellátása – teljes ellátást tekintve – mindhárom megyében elmarad az országostól, ugyanez figyelhető meg a saját jogú, és ezen belül az öregségi nyugdíjak esetében is. Észak-Magyarországon a havi átlagkeresetek is alacsonyabbak az országosnál. A gazdasági válság, a csökkenő kereslet munkahelyek megszűnésével, a munkanélküliek számának további emelkedésével járt. Hazánkban 11%-ra, Észak-Magyarországon 16%-ra növekedett a munkanélküliségi ráta 2010 decemberére. Az óvodák és az általános iskolák esetében csökkent, míg a szakiskolákat, speciális szakiskolákat, valamint a középiskolákat te-

kintve emelkedett a feladatellátási helyek száma az öt évvel korábbihoz képest. A felsőoktatásban részt vevők Észak-Magyarországon – képzési hely szerint – 7 intézmény 17 karán folytathatták tanulmányaikat. A képzéseken részt vevő hallgatók száma jelentősebben mérséklődött, mint országosan 2005-höz viszonyítva.

A régió településeinek kétharmada rendelkezik közüzemi szennyvízcsatorna-hálózattal. Országosan 72,5% a közüzemi szennyvízcsatorna-hálózatba bekapcsolt lakások aránya, míg Észak-Magyarországon 66% volt. Hazánkban 42%-kal, a régióban 45%-kal kevesebben haltak meg közúti közlekedési baleset következtében 2010-ben, mint öt évvel korábban.

I. TERMÉSZETI, FÖLDRAJZI ADOTTSÁGOK, TÉRSZERKEZET

Észak-Magyarország hazánk észak-keleti részén helyezkedik el, Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves és Nógrád megyét öleli fel. Szomszédos a közép-magyarországi és az észak-alföldi régiókkal.

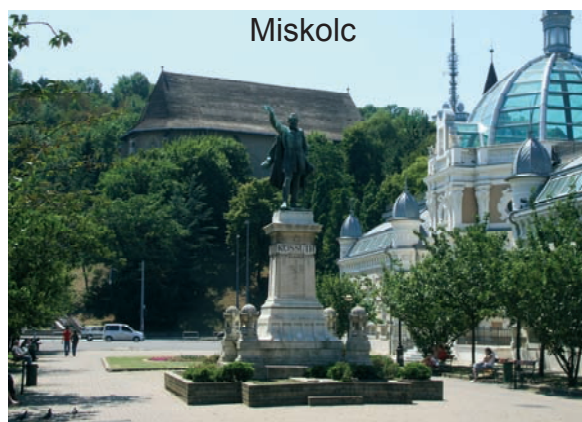
A régió területe 13 433 km², az ország területének 14%-a. A területnagyság szerint felállított sorrendben Borsod-Abaúj-Zemplén az ország második legnagyobb, míg Nógrád a második legkisebb megyéje.

Borsod-Abaúj-Zemplén a régió területének 54, Heves 27, Nógrád pedig a 19%-át adja.

Az Alföld és az északi országhatár között húzódó, keletről a Tisza, nyugatról a Duna által határolt Észak-Magyarország földrajzi, természeti és geológiai adottságok alapján is az ország egyik legváltozatosabb tájegysége. A régió területén található az Északi-középhegység és az Alföld. Itt található hazánk legmagasabb pontja, a Kékes tető. Északon a szlovák határ mentén alacsonyabb közép-hegységek és domságok húzódnak. A régió hegyei rengeteg felszín alatti csodát rejtnek. A Bükk-hegység hazánk barlangokban egyik leggazdagabb vidéke, itt fekszik az ország legmélyebb barlangja, a 254 m mély István-lápai barlang. Az Aggteleki-karszt Szlovákiába is átnyúló barlangrendszere Európában is egyedülálló, csakúgy, mint a térségben feltárt „ősemlékbarlangok”.

A régió kimagasló ökológiai potenciállal rendelkezik, természeti kincseinek tárházát a gyógyvíz-, hévíz-, ásványvízforrások, a bükkábrányi 8 millió éves mocsári ciprusok, valamint az Európa Diplomás Ipolytarnóci Ősmaradványok gazdagítják.

Folyóvizei közül jelentősebbek a Tisza, a Bodrog, a Hernád, a Sajó, a Zagyva és az Ipoly. A régió éghajlatát az északi fekvés és a magasabb felszíni formák befolyásolják. Az évi középhőmérséklet alacsonyabb az országos átlagnál, és a téli hidegkordot is Észak-Magyarország két települése, Szécsény és Zabar tartja.

A régió területének 13%-a országos és helyi jelentőségű védett természeti terület, hazánk védett területeinek 22%-a található itt.

A térség sajátos biogeográfiai, történeti és kulturális szálak fűzik Szlovákiához, mellyel 448 km hosszan határos.

Észak-Magyarországon 610 település (az ország városainak, falvainak egyötöde) található, melyből 43 város, 13 nagyközség és 554 község. A régió hét húszezer lakos feletti városai: Eger, Gyöngyös, Hatvan, Kazincbarcika, Miskolc, Ózd és Salgótarján. A térség népességének közel 53%-a városlakó.

1. tábla

Településszerkezet, 2011. január 1.

Terület	Települések	Városok	Városi népesség aránya, %	-999	1000-4999	5000-9999	10 000-
	száma			fős települések aránya, %			
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	358	28	58,6	63,1	32,2	2,2	2,5
Heves megye	121	9	46,1	34,7	60,3	1,7	3,3
Nógrád megye	131	6	42,0	59,6	36,6	1,5	2,3
Észak-Magyarország	610	43	52,6	56,8	38,7	2,0	2,7
Ország	3 154	328	69,6	56,2	35,1	4,1	4,6

Az átlagos településnagyság kisebb, mint országosan, mivel a régió elzárt medencéiben jelentős az apró- és törpefalvak száma. A települések 57%-át az ezer főnél kisebb népességű falvak alkotják, amelyek aránya magasabb a hazai átlagnál. Ezen belül az ötszáz főnél kisebb települések aránya 32%. Az aprófalvak magas hányada Borsod-Abaúj-Zemplén és Nógrád megyét jellemzi. Észak-Magyarország településsűrűsége magasabb az országosnál, 100 km²-re az országos 3,4-del szemben 4,5 település jut. Az átlagos népsűrűség 90 fő/km², mely azonos a Budapest nélkül számított vidéki átlaggal.

II. GAZDASÁGI FOLYAMATOK

Bruttó hazai termék

A magyar gazdaság teljesítményének növekedése az utóbbi években megtorpant, a válság jelei 2009-ben mutatkoztak meg leginkább, amikor a bruttó hazai termék (GDP) 6,8%-kal elmaradt az egy évvel korábbtól. Területi bontásban 2009-ig állnak rendelkezésre GDP adatok, ezek alapján megállapítható, hogy a régiók közötti különbségek növekedtek, Közép-Magyarország gazdasági térnyerése erősödött.

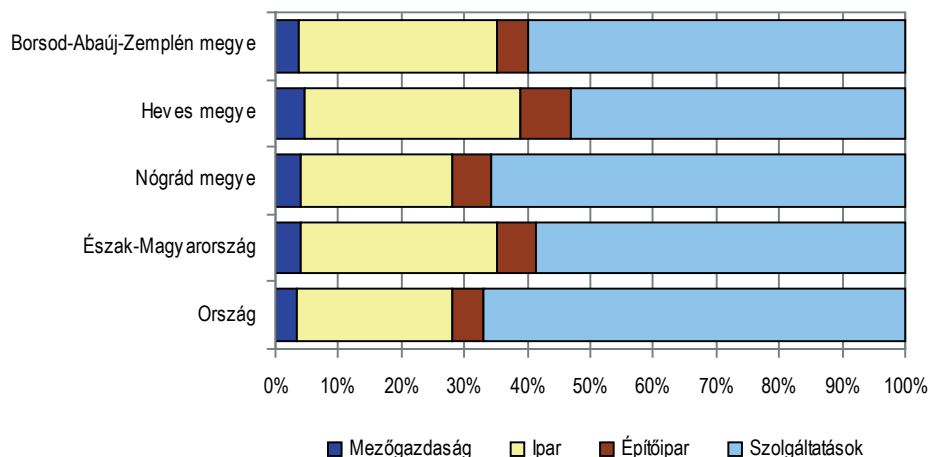
Gazdasági mutatók, fejlettség alapján Észak-Magyarország helyzete az egyik legkedvezőtlenebb az országban. A bruttó hazai termék 2009-ben a régióban folyó áron 1606 milliárd forintot tett ki (az országos érték 7,4%-át), melyből Borsod-Abaúj-Zemplén 58, Heves 29, Nógrád megye 13%-kal részesedett.

Észak-Magyarországon egy lakosra 1562 ezer forint bruttó hazai termék jutott, a régiók között a legalacsonyabb, mely az országos átlag 61%-a volt. E mutató értéke Borsod-Abaúj-Zemplén és Heves megyében a régiós átlag feletti, Nógrádban az alatti. A régióban Heves megye helyzete a legkedvezőbb az egy lakosra jutó GDP alapján, 2009-ben a 11. Budapest és a megyék rangsorában, Borsod-Abaúj-Zemplén a 17., majd Nógrád a 20. helyen állt.

A bruttó hozzáadott érték előállításában az egyes gazdasági ágak hozzájárulása területi egyéenként jelentős eltéréseket mutatott. Országosan a GDP kétharmada a szolgáltatást nyújtó ágakból, egyharmada a termelő (mezőgazdaság, ipar, építőipar) ágakból származott. Ehhez képest Észak-Magyarországon a termelő ágak szerepe 41%, a szolgáltatásoké 59% volt. A régióban Hevesben a legmagasabb a termelő ágak aránya, ezek a megyei GDP 47%-át adták. A térség magas iparosodottságából adódóan az ipar a gazdasági teljesítmény 31%-át tette ki.

1. ábra

A bruttó hozzáadott érték megoszlása, 2009

A régióban 2009-ben az egy főre jutó bruttó hazai termék a nemzetközi összehasonlításban használt vásárlóerő-paritáson az EU-27 átlagának 39%-át adta. Ez az arány kisebb, mint egy évvel korábban. A régióban Heves megyében volt a legmagasabb a mutató értéke, az EU-országok átlagának 45%-a.

Működő vállalkozás

Magyarországon 2009 év végén a működő vállalkozások 8,6%-ának Észak-Magyarországon volt a székhelye. A régióban 6,1%-kal kevesebb vállalkozás működött 2009 év végén, mint négy évvel korábban, a fogyás mértéke 2,7 százalékponttal haladta meg az országos értéket. Ezen belül a társas formában tevékenykedőké folyamatosan bővült, az egyénieké mérséklődött. A kereskedelem gazdasági ágban 22%-uk tevékenykedett, hasonlóan, mint 2005 év végén (24%). Jelentős volt még (12%) a tudományos és műszaki tevékenység ágban működők száma is. Országosan ezek hányada 20, illetve 16%-ot tett ki.

2. tábla

A vállalkozások száma létszám-kategóriánként, 2009

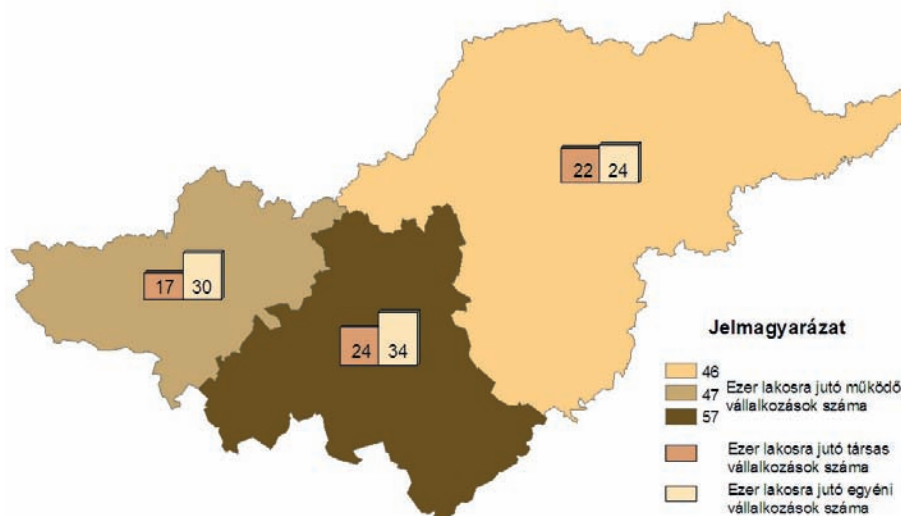
Megnevezés	Borsod-Abaúj-Zemplén	Heves	Nógrád	Észak-Magyarország	Ország
	megye				
Működő vállalkozások száma	31 943	17 908	9 610	59 461	688 996
Ezen belül:					
mikro- (1-9 fős)	30 628	17 167	9 286	57 081	657 102
kis- (10-49 fős)	1 089	604	260	1 953	26 278
közepes- (50-249 fős)	191	119	52	362	4 746
nagyvállalkozások (250- fős)	35	18	12	65	870

Észak-Magyarországon 2009 év végén a működő vállalkozások többsége legfeljebb 249 fővel, 65 vállalkozás 250, vagy ennél nagyobb létszámmal dolgozott. Észak-Magyarországon négy év alatt a nagyvállalkozások száma csökkent leginkább (29%-kal), míg országosan a kisvállalkozásoké (11%-kal). A kis- és középvállalkozások 46%-a a szolgáltatási szektorban, ezen belül is a kereskedelem gazdasági ágban tevékenykedett, ezzel szemben a legalább 250 főt foglalkoztató nagyvállalatok 77%-a termelő tevékenységet folytatott.

Észak-Magyarországon 2009 év végén a jogi személyiséggel rendelkező szervezetek részese-dése 26%-ot tett ki, mely nyolc százalékponttal haladta meg a 2005. év végét. Észak-Magyarország vállalkozásainak 44%-a (2005-ben 37%-a) társas formában működött 2009 év végén, négy év alatt számuk 11%-kal nőtt. A társas vállalkozások száma a régió belül Heves megyében (17%-kal) emelkedett leginkább. A régióban a társas vállalkozások 57%-a korlátolt felelősségű, négytizede betéti társaság formájában működött. A társas vállalkozásokon belül Heves megyében volt a legnagyobb a korlátolt felelősségű társaságok (61%) aránya. A társas vállalkozások több mint ötöde a kereskedelem, 14%-a a tudományos és műszaki tevékenység gazdasági ágban tevékenykedett, de jelentős volt még az építőiparban és a feldolgozóiparban (egyaránt 11%) működők hányada is.

Észak-Magyarországon a működő vállalkozások többségét (56%-át) az egyéniek alkották, hányaduk 2005 év végéhez képest 7 százalékponttal esett vissza. Számuk közel azonos mértékben csökkent mindhárom megyében és országosan is (15-17%). Részesedésük 2009 év végén Nógrád megyében volt a legnagyobb (63%), meghaladta az országos (46%) átlagot. A működő egyéni vállalkozások több mint fele főfoglalkozásúként, mintegy harmada mellékfoglalkozásúként, 15%-a nyugdíj mellett folytatta tevékenységét.

Ezer lakosra jutó működő vállalkozások száma, 2009

Ezer lakosra a régióban 49, országosan 69 működő vállalkozás jutott, ami az utóbbi négy év alatt nem változott jelentősen.

Külföldi érdekeltségű vállalkozás

A külföldi működő tőkének a magyar gazdaságba történő beáramlása az 1990-es években volt meghatározó. Az ezredforduló után csökkent ugyan hazánk tőkevonzó képessége, de továbbra is jelentősnek mondható, mely nagymértékben hozzájárul a gazdaság fejlődéséhez. 2009 év végén a Magyarországon működő 689 ezer vállalkozás 4,3%-a volt külföldi érdekeltségű. Hazánkban a külföldi működő tőke¹ állománya 2009 év végén 15 822,5 milliárd forintot tett ki, ez az egy évvel korábbinál 5,4%-kal, az uniós csatlakozás évéhez képest 59%-kal magasabb. A külföldi tőkebefektetések döntő hányada, 86%-a az európai országokból származott. Európán belül is főleg Németország, Hollandia és Ausztria adta a hazánkba került külföldi tőkeállomány 53%-át. Magyarországon 29 303 külföldi érdekeltségű vállalkozás működött, melynek háromnegyede kizárólag külföldi tulajdonban volt. A 18 487 milliárd forint értékű saját tőkéből a külföldi befektetés 86%-ot képviselt.

3. tábla

A külföldi érdekeltségű vállalkozások fontosabb mutatói, 2009

Terület	Vállalkozások száma	Saját tőke, milliárd Ft	Külföldi befektetés		Egy vállalkozásra jutó	
			milliárd Ft	aránya a saját tőkéből, %	saját tőke	külföldi tőke
					millió Ft	
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	387	221,9	201,3	90,7	573,3	520,2
Heves megye	266	270,6	241,6	89,3	1 017,1	908,3
Nógrád megye	107	45,4	44,4	97,7	424,5	414,9
Észak-Magyarország	760	537,9	487,3	90,6	707,7	641,2
Ország	29 303	18 486,9	15 822,5	85,6	630,9	540,0
Észak-Magyarország az ország %-ában	2,6	2,9	3,1	X	112,2	118,7

1 Az országos adatok tartalmazzák a területre fel nem osztható külföldi tőkeösszeget.

2009 év végén Észak-Magyarországon – részben vagy teljes egészében – külföldi tulajdonban 760 vállalkozás működött (az országos 2,6%-a), melynek 63%-át a kizárólag külföldi tulajdonúak adták. Borsod-Abaúj-Zemplén megyében 387 külföldi érdekeltségű vállalkozás tevékenykedett, ez a régió vállalkozásainak a fele. A hazai többségű vállalkozások aránya Hevesben (15%), a külföldi többségűeké Borsod-Abaúj-Zemplénben (24%), a tisztán külföldi érdekeltségűeké pedig Nógrád megyében (67%) volt a legmagasabb 2009-ben.

4. tábla

A külföldi érdekeltségű vállalkozások száma a tulajdon jellege szerint, 2009

Terület	Hazai	Külföldi	Kizárólag külföldi	Összes
	többségű			
	vállalkozás			
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	56	92	239	387
Heves megye	40	58	168	266
Nógrád megye	13	22	72	107
Észak-Magyarország	109	172	479	760
Ország	3 012	4 324	21 967	29 303

A külföldi befektetők a régiót kevésbé keresik, amit az is tükröz, hogy itt tízezer lakosra 6,3 külföldi érdekeltségű vállalkozás jutott, miközben a hazai átlag ennek 4,7-szerese. A térség megyéi közül a vállalkozássűrűség Hevesben volt a legmagasabb (8,5), mely az országos érték közel háromtizedét jelentette.

2009-ben Észak-Magyarországra összességében 487,3 milliárd forint külföldi tőkeállomány került, ami a saját tőkéből 91%-kal részesedett. A saját tőke fele Hevesben, négytizedet meghaladó része Borsod-Abaúj-Zemplénben található, míg Nógrád megye részesedése egytized alatti. A tulajdonosi összetétel alapján a saját tőke értékére Hevesben és Nógrádban a kizárólag külföldi érdekeltség dominanciája volt jellemző, Borsod-Abaúj-Zemplénben a legnagyobb arányt a többségében külföldi tulajdonban lévő saját tőke képviselte.

A régióban a külföldi tőke aránya a saját tőkén belül Nógrádban a legmagasabb (98%), míg Hevesben a legalacsonyabb (89%).

Hazai viszonylatban átlagosan 631 millió forint saját tőke jutott egy külföldi érdekeltségű vállalkozásra, ezen belül a külföldi tőke részesedése 540 millió forintot tett ki. Említést érdemel, hogy Heves megyében egy külföldi érdekeltségű vállalkozásra átlagosan 1017 millió forint értékű saját és 908 millió forint külföldi tőke jutott, ami mindkét esetben felülmúlta a régiót, de még az országos értékeket is.

Észak-Magyarországon – gazdasági ág szerint vizsgálva – az ipar volt 2009-ben a meghatározó: a vállalkozások számából több mint háromtizeddel, a saját és a külföldi tőkéből egyaránt 87%-kal részesedett. A megyék közül Nógrádban nagyobb számú, de alacsonyabb tőkeigényű külföldi érdekeltségű vállalkozások tevékenykedtek, míg Heves és Borsod-Abaúj-Zemplén megyében ezzel ellentétes a helyzet: itt a kisebb számú, de tőkeigényesebb vállalkozások képviselték magukat.

Az ipar hangsúlyát érzékelteti az is, hogy az egy ipari vállalkozásra jutó saját és külföldi tőke értéke jóval magasabb, mint a többi gazdasági ágban. Heves megyében 3,1 milliárd forint saját, illetve 2,8 milliárd forint külföldi tőke jutott egy vállalkozásra az iparban, ami az országos 1,3, valamint 1,5-szerese.

A kereskedelem vállalkozásainak súlya mondható még magasnak a régióban, ugyanakkor a gazdasági ág részesedése a saját és a külföldi tőkéből viszonylag alacsony.

Mezőgazdaság

Észak-Magyarország mezőgazdaságát összességében a következőkkel jellemezhetjük:

- A mezőgazdaságban alkalmazásban állók száma 2006 és 2010 között tovább csökkent. Ezzel párhuzamosan arányuk az összes alkalmazásban állón belül a 2006. évi 3,2%-ról 2,7%-ra esett vissza Észak-Magyarországon. Heves megyében 2010-ben a régiós átlagnál némileg magasabb, 3%-os volt ez a hányad.
- Jogszábeli változások miatt jelentősen emelkedett a regisztrált vállalkozások száma a mezőgazdaságban, melynek következtében az őstermelők többszörösére növelték az egyéni vállalkozások körét. Mindezek miatt a mezőgazdaságban regisztrált vállalkozások aránya az összes vállalkozáson belül Észak-Magyarországon 2006 és 2010 között 5%-ról 32%-ra gyarapodott.
- Tovább csökkent a mezőgazdaság aránya a bruttó hozzáadott értéken belül, országosan 2007 és 2009 között 0,8; a régióban 0,4 százalékpontos a visszaesés. Heves megyében a mezőgazdaság 2009-ben 4,8%-át adta az összes bruttó hozzáadott értéknek, ezzel megelőzte Borsod-Abaúj-Zemplén (3,8%) és Nógrád (4%) megyét.

A termelési szerkezetet a rendszerváltásig a növénytermesztés és az állattenyésztés közötti egyensúly jellemezte, amely azóta az állatállomány nagyarányú csökkenése következtében felbomlott. A növénytermesztés szerepe fokozatosan emelkedett, országosan 2010-ben mintegy hat-tizedét adta a mezőgazdasági termelésnek.

A régió fekvése nagyrészt meghatározza a földterület művelési ágak szerinti megoszlását. A dombos, hegyes területeken a gyep- és erdőgazdálkodás, míg Heves és Borsod-Abaúj-Zemplén megye déli fekvésű, lankás lejtőin a szőlőtermelés a jellemző. A szőlőművelés komoly hagyományokkal rendelkezik Heves megyében, az országos 0,9, és a régiós 1,5%-os hányaddal szemben 3,1% volt a szőlőterület részesedése az összes földterületből 2010-ben. Észak-Magyarországon a szántó hányada (34%) 12 százalékponttal elmaradt az országostól. A megyék közül Hevesben 39, Borsod-Abaúj-Zemplénben 36, Nógrád megyében 24% a szántó aránya az összes földterületen belül.

Csökkent a mezőgazdasági terület részaránya: a 2005. évi 57%-kal szemben 2010-ben 10 százalékponttal kevesebb lett. Ehhez azonban nagymértékben hozzájárult, hogy a rendkívüli időjárás (elsősorban a tavaszi és a júniusi árvíz, illetve a belvizek) következtében kiugróan magas volt a kipusztult vetésterület aránya, és a vetetlen területek nagysága is jelentősen nőtt a korábbi évekhez képest.

Az erdőgazdálkodás jelentősége kiemelkedő Észak-Magyarországon, 2010-ben az országos 21%-kal szemben megközelítette a 30%-ot az erdőterület aránya. A régió megyéi közül Nógrádban a legmagasabb az erdősültség (39%), közel kétszerese az országos átlagnak. A nádas és a halastó területe Észak-Magyarország megyéiben nem számottevő.

A szántóterület döntő hányadán 2010-ben is gabonaféléket termesztettek mindhárom megyében. Részesedésük Heves megyében volt a legmagasabb, 52%, Borsod-Abaúj-Zemplénben 46%, Nógrádban 40%. Észak-Magyarországon a gabonafélék betakarított területének 56%-át a búza tette ki. Jelentős még a napraforgó szántóterületen belüli aránya, amely Borsod-Abaúj-Zemplénben 15%-ról 16%-ra, Hevesben 18%-ról 20%-ra, Nógrád megyében 8,7%-ról 12%-ra emelkedett a 2001-2005. évek átlagához képest. Ugrásszerűen megnőtt a repce betakarított területe a vizsgált időszakban – a 2010. évit a 2001-2005. évek átlagához viszonyítva –, részaránya Nógrádban 2,4-szeresére, Hevesben 2,8-szeresére és Borsod-Abaúj-Zemplénben 1,7-szeresére gyarapodott.

A földterület művelési ágak szerint

(ezer hektár)

Művelési ág	Borsod-Abaúj-Zemplén	Heves	Nógrád	Észak-Magyarország	Ország
	megye				
2005					
Szántó	262,7	153,6	80,1	496,5	4 513,1
Konyhakert	8,6	5,7	3,9	18,2	95,9
Gyümölcsös	7,3	4,0	3,1	14,5	102,8
Szőlő	8,0	12,8	0,5	21,3	86,0
Gyep	121,0	39,5	33,1	193,6	1 056,9
Mezőgazdasági terület	408,3	215,8	120,9	745,1	5 854,8
Erdő	197,5	85,1	95,5	378,1	1 836,4
Nádas	2,0	0,2	0,2	2,4	62,0
Halastó	0,4	0,4	0,0	0,8	33,8
Termőterület	575,1	324,0	226,3	1 125,5	7 787,1
Művelés alól kivett terület	77,5	78,8	36,8	193,1	1 516,3
Összesen	685,1	380,3	253,2	1 318,6	9 303,4
2010					
Szántó	244,3	147,5	62,1	453,8	4 322,1
Konyhakert	6,6	4,3	2,9	13,8	81,5
Gyümölcsös	7,3	3,5	2,3	13,0	93,7
Szőlő	6,5	11,9	0,6	19,1	82,8
Gyep	49,3	34,5	23,3	107,0	762,6
Mezőgazdasági terület	313,9	201,7	91,2	606,8	5 342,7
Erdő	205,4	87,5	98,2	391,1	1 912,9
Nádas	2,1	0,2	0,2	2,4	65,4
Halastó	0,4	0,4	0,0	0,8	35,5
Termőterület	521,8	289,7	189,7	1 001,1	7 356,4
Művelés alól kivett terület	158,5	91,4	64,8	314,7	1 947,0
Összesen	680,3	381,1	254,4	1 315,9	9 303,4

A fontosabb növények termésátlagai 2010-ben – elsősorban a termőhelyi adottságok, továbbá a talaj minősége, az éghajlat miatt – rendre elmaradtak az országos átlagtól. A 2010. év az időjárás viszontagságai miatt sem volt kedvező a mezőgazdaságnak, az elmúlt évtizedek egyik legnagyobb árvize pusztított a térségben. A kiemelt növények termésátlagait tekintve, a búzáé mindhárom megyében elmaradt a 2001-2005 évek átlagától. Borsod-Abaúj-Zemplénben 0,3, Nógrádban 1,2, Heves megyében pedig 7,2%-os a csökkenés. A gabonafélék közül az őszi árpa termésátlagos növekedett mindhárom megyében a vizsgált időszakban. Az egy hektárra jutó betakarított termés a legtöbb kiemelt növény esetében Borsod-Abaúj-Zemplénben nagyobb volt, mint a régió másik két megyéjében.

Az Európai Unió termelést szabályzó kvótája leginkább a cukorrépa termesztésre van nagy hatással, e növény területe és ezáltal a termésmennyisége is jelentősen visszaesett. 2008-ban országosan a betakarított termésmennyiség 573 ezer tonna volt, ez egyötöde a 2001-2005 évek átlagának. 2008 után fokozatosan emelkedett a cukorrépa-termelés nagysága az országban, 2010-ben 43%-kal haladta meg a betakarított termés nagysága a két évvel korábbit. Észak-Magyarországon 2010-ben 4 ezer tonna cukorrépát takarítottak be.

A betakarított zöldség mennyisége Észak-Magyarországon 2010-ben az ország összes zöldségtermelésének 5,6%-át adta, ennél jelentősebb a régió gyümölcstermésből való részesedése, mely 11%. A gyümölcsfélék közül Borsod-Abaúj-Zemplénben az alma az egyik meghatározó, mellette a kajszi, Hevesben az alma és a meggy, míg Nógrádban a szilva, ringlőszilva és az alma. A zöldségtermesztés jelentősen csökkent 2005 és 2010 között, a gyümölcsé és a szőlőé, valamint a bortermelésé lényegében változatlan maradt, az országosból való részesedés csak néhány százalékpontnyi eltérést mutatott. A négy észak-magyarországi borvidék adta 2010-ben az ország szőlő-, illetve bortermelésének egyötödét. A szőlő termésátlaga Heves megyében (4030 kg/hektár) meghaladta a hazai átlagot (3990 kg/hektár). Az egri borvidéken a Kékfrankos, a Cabernet, a Merlot és a Kékoportó, Tokaj-hegyalján a Furmint, a Hárslevelű és a Sárga muskotály a jellemző szőlőfajták.

6. tábla

Az állatállomány alakulása, december 1.

(ezer darab)

Megnevezés	Borsod-Abaúj-Zemplén	Heves	Nógrád	Észak-Magyarország	Ország
	megye				
2005					
Szarvasmarha	40	11	13	63	708
Ebből: tehén	20	6	7	33	334
Sertés	108	56	37	201	3 853
Ebből: anyakoca	7	5	3	14	277
Juh	64	30	14	108	1 405
Ebből: anyajuh	47	20	10	77	1 082
Tyúkfélék	1 816	372	354	2 542	31 902
Ebből: tojó	1 279	296	192	1 767	15 483
2010					
Szarvasmarha	38	9	12	59	682
Ebből: tehén	19	4	8	31	309
Sertés	85	44	22	152	3 169
Ebből: anyakoca	6	4	1	12	219
Juh	56	16	16	88	1 181
Ebből: anyajuh	44	11	11	66	844
Tyúkfélék	1 916	492	259	2 666	31 848
Ebből: tojó	774	342	140	1 256	12 571

Számos oka van annak, hogy a mezőgazdasági termelésen belül az állattenyésztés fokozatosan visszaszorul. Egyrészt a tartási költségek (takarmány, energia) folyamatos emelkedése rontja az ágazat jövedelmezőségét, másrészt az Európai Unió és a hazai szabályozások betartása olyan beruházások megvalósítását igényelné, melyet csak kevés gazdálkodó tud felvállalni. A szarvasmarha-állomány Észak-Magyarországon 2005 és 2010 között 6,3%-kal, a sertésállomány ennél nagyobb mértékben, közel negyedével esett vissza, miközben országosan a csökkenés 3,7, illetve 18%-os volt. A régió juhállománya 19%-kal lett kevesebb, ezzel szemben tyúkféléből 4,9%-kal tartottak többet 2010-ben, mint öt évvel korábban.

A száz hektár mezőgazdasági területre jutó állatállományt vizsgálva az országos átlagtól való elmaradás a szarvasmarha esetében a legkisebb, a mutató nagysága Borsod-Abaúj-Zemplén és Nógrád megyében (11-11) csaknem eléri a hazai átlagot (12). A sertés-, juh- és baromfitartás a régió három megyéje közül szintén Borsod-Abaúj-Zemplénben a legjelentősebb, emellett említésre méltó Nógrád megye száz hektárra jutó juhállománya is. A száz hektárra jutó méhcsaládok száma Nógrádban (21), és Borsod-Abaúj-Zemplénben (16) is meghaladta az országos átlagot (11).

Ipar

Az ipar szerepe meghatározó Észak-Magyarország gazdaságában, ezt alátámasztja az is, hogy aránya a bruttó hozzáadott értékből magasabb a hazai átlagnál. 2009-ben a GDP 31%-át, míg országosan egynegyedét adta ez az ág. A régión belül Hevesben 34%, Borsod-Abaúj-Zemplénben 31%, Nógrád megyében 24% volt ez a hányad.

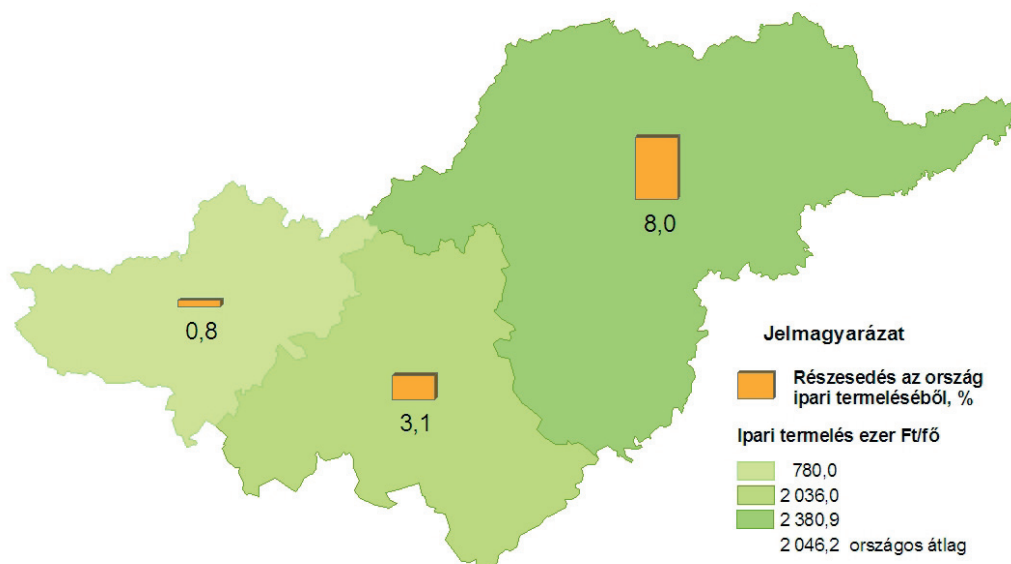
A régióban az ipar helyzetét az évtized második felében ingadozó teljesítmény jellemezte. A 4 főnél többet foglalkoztató szervezetek telephely szerinti adatai alapján az ipari produktum volumene 2005-ben és 2006-ban dinamikusan, 2007-ben (az előző évek magas szintje következtében) szerényebb mértékben emelkedett. A válság hatására a növekedés megállt, 2008-ban a termelés 5,5%-kal, 2009-ben kéttizeddel mérséklődött, 2010-ben azonban közel 18%-kal emelkedett az előző évi alacsony bázishoz képest. 2010-ben a teljesítmény a régió minden megyéjében növekedett, legjelentősebben Heves megyében (negyedével).

Észak-Magyarország az ország ipari termelésének 12%-át adta.

Egy lakosra 2010-ben Magyarországon 2046 ezer forint, Észak-Magyarországon 2021 ezer forint ipari termelési érték jutott. A régión belül azonban Borsod-Abaúj-Zemplénben ez a mutató 16%-kal magasabb volt az országos átlagnál.

3. ábra

Egy lakosra jutó ipari termelési érték, 2010*

*A legalább 5 főt foglalkoztató vállalkozások telephely szerinti adatai.

Észak-Magyarországon a telephely szerint megfigyelt adatok alapján az iparban 2010-ben (víz- és hulladékgazdálkodás nélkül) 75 900 fő állt alkalmazásban, az összes alkalmazott egynegyede. Országosan 21% ez az arány. A régión belül Heves megyében a legnagyobb, 28% az iparban alkalmazásban állók hányada. Az ország összes ipari alkalmazottainak 11%-a a régióban dolgozott. Észak-Magyarországon a legnagyobb foglalkoztatók a fémalapanyag és fémfeldolgozási termékgyártás, illetve a számítógép, elektronikai, optikai termék gyártása ágazatok voltak, ahol az ipari alkalmazottak 15, illetve 14%-a dolgozott.

Nógrádban az iparon belül a villamos berendezés gyártása ágazatban, Borsod-Abaúj-Zemplén és Heves megyében a számítógép, elektronikai, optikai termék gyártása ágazatban dolgoztak a legtöbben.

Az ipar szinte valamennyi ágazata jelen van a térségben, közülük néhány országosan is meghatározó. A termelés ágazati bontás szerinti vizsgálatához a legalább 50 főt foglalkoztató vállalkozások székhely szerinti adatai állnak rendelkezésre (víz és hulladékgazdálkodás nélkül). E megfigyelt körben a produktum a régióban 2057 milliárd forint volt. A termelésből az országos átlagot megha-

ladó a részese a vegyi anyag és termék gyártása, a számítógép, elektronikai, optikai termék gyártása ágazatnak, valamint az energiaiparnak.

A régió megyéiben eltérő az ipar ágazati összetétele. Borsod-Abaúj-Zemplénben a legjelentősebb ágazat a vegyi anyag és termék gyártása, mely a megye ipari termelésének 42%-át adta. Ez döntően két vegyipari nagyvállalkozásnak, a Tiszai Vegyi Kombinátnak és a BorsodChemnek köszönhető. Az utóbbi években a térségbe települt gépipari vállalkozások szerepe egyre meghatározóbb. Ezen belül is a számítógép, elektronikai, optikai termék gyártása (a megye ipari termeléséből több mint kéttizeddel részesedett) teljesítménye 35%-kal gyarapodott 2009-hez képest. A gépipar másik fontos ágazata a járműgyártás, termelési értéke közel hattizeddel nőtt, a termelésből 11%-ot képviselt.

Hevesben 2010-ben e megfigyelt körben 27%-kal emelkedett a kibocsátás volumene. A megyében a gépipar az ipari produktum héttizedét adta. Ezen belül is a számítógép, elektronikai, optikai termék gyártása, valamint a járműgyártás szerepe kiemelkedő. Az előbbi ágazat teljesítménye 13-szorosára bővült, míg az utóbbié majdnem a felére esett vissza az előző évhez képest.

2010-ben Nógrádban is a gépipar magas hányada volt a jellemző, mely a megye ipari termelésének kétharmadát adta. Ezen belül is a járműgyártás a meghatározó, de a villamos berendezés gyártás is jelentős. Mindkét ágazatban növekedést lehetett megfigyelni az előző évhez képest.

Országosan 2010-ben az 50 fő feletti szervezeteknél 11%-kal, Észak-Magyarországon 21%-kal nőtt a termelés volumene az előző évhez képest.

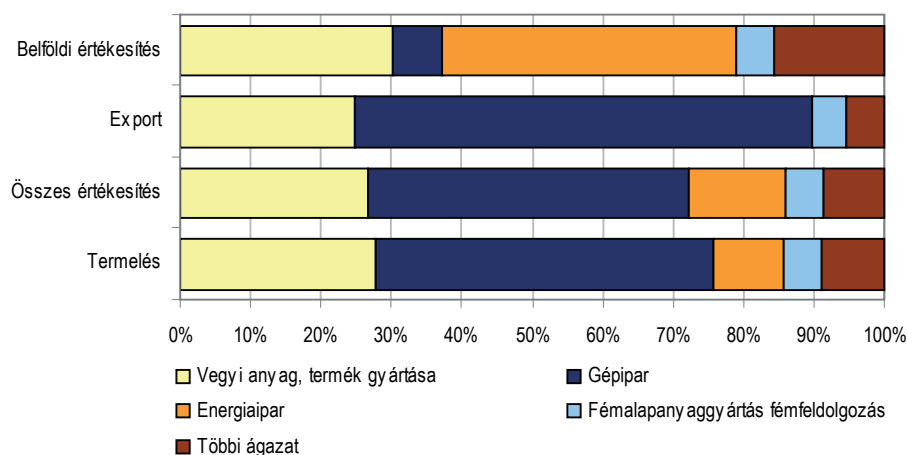
A régióban az ipari vállalkozások termékeik kétharmadát külföldön értékesítették, ez az arány magasabb, mint országosan (60%). Az export értéke összehasonlító áron háromtizedével emelkedett, míg a belföldi eladásoké valamelyest csökkent. A vegyi anyag, termékgyártás ágazat a régió ipari értékesítésének 27%-át, exportjának az egynegyedét, belföldi eladásainak a háromtizedét biztosította. Ezt a számítógép, elektronikai, optikai termék gyártása követte, az összes értékesítés 24%-át, a külpiaci eladások 35%-át adta. A járműgyártás az exportból kéttizeddel részesedett. A régió megyéit vizsgálva Borsod-Abaúj-Zemplénben az ipari értékesítés 63%-át a külpiaci eladások tették ki. A legjelentősebb exportőr a gépipar, melynek termékei 96%-ban kerültek külföldre.

Heves megyében a külföldi értékesítés 44%-kal emelkedett, aránya (70%) magasabb a régiós átlagnál.

Nógrád megyében a régió belül a legmagasabb az export hányada, 85%. A gépipari termékek 96%-a külpiacokon talált vevőre.

4. ábra

Az ipari termelés és értékesítés megoszlása Észak-Magyarországon, 2010*

* A legalább 50 főt foglalkoztató szervezetek székhely szerinti adatai.

2010-ben Észak-Magyarországon az egy alkalmazásban állóra jutó ipari termelési érték 40,7 millió forint volt, mely 2%-kal magasabb, mint az országos átlag. A régión belül a vegyi anyag, termék gyártása ágazatban legmagasabb ez az érték, 127 millió forint, míg a textiliparban a legalacsonyabb, ahol mindössze 4,4 millió forint. A termelékenység országosan 14, a régióban 20%-kal emelkedett 2010-ben az egy évvel korábbihoz képest.

Észak-Magyarországon 2009-ben a működő vállalkozások 8,5%-a (5037) az iparban található, arányuk valamivel magasabb, mint országosan (7,9%). A legtöbb szervezet az egyéb feldolgozóiparban, a fémalapanyag és fémfeldolgozási termék gyártása ágazatban, valamint az élelmiszeriparban működött. Hattizedük társas, négytizedük egyéni vállalkozásként tevékenykedett. A társas vállalkozások 73%-a 1-9, 10%-a 10-19, 8,5%-a 20-49 fővel dolgozott. A termelés meghatározó részét képező 249 főnél nagyobb létszámú szervezetek aránya 1,5% volt.

Az ipari parkok létrehozása több mint egy évtizedes múltra tekint vissza. Megalakulásuk céljai közt szerepelt a gazdaságélénkítés, munkahelyteremtés, a meglévő ipari közlekedési infrastruktúra hasznosításával, fejlesztésével új versenyképes technológiák meghonosítása. Észak-Magyarországon 2011-ben 29 ipari park működött, ebből 16 Borsod-Abaúj-Zemplén, 9 Heves és 4 Nógrád megyében.

Építőipar

Észak-Magyarország gazdasági életében az építőipar szerepe jelentős, 2009-ben ezen nemzetgazdasági ág nagyobb mértékben (6,1%-kal) járult hozzá a bruttó hozzáadott értékhez, mint országosan (4,9%). Régióon belül Borsod-Abaúj-Zemplén megyében volt a legkisebb (5,1%), Hevesben a legnagyobb (8%) az építőipar részesedése. Hazánkban 2009-ben a bruttó hozzáadott értékének közel egytizedét Észak-Magyarországon állították elő.

A régióban és országosan is a működő vállalkozások egytizede az építőiparban tevékenykedett, számuk 2005 óta jelentősen csökkent. A régióon belül a nógrádi építőipari szervezetek száma maradt el leginkább (16%-kal) a négy évvel korábbtól. Összetételük a társas formában működők irányába tolódott, részesedésük (48%) az országosnál (50%) alacsonyabb. Közülük legtöbben kft formájában működtek, arányuk 2009-ben 14 százalékponttal nőtt, így 64%-ot tett ki. Az építőiparban tevékenykedő egyéni vállalkozások hányada négy év alatt 59%-ról 52%-ra változott. Arányuk Nógrád megyében 59%, Hevesben 58%, míg Borsod-Abaúj-Zemplénben 46%.

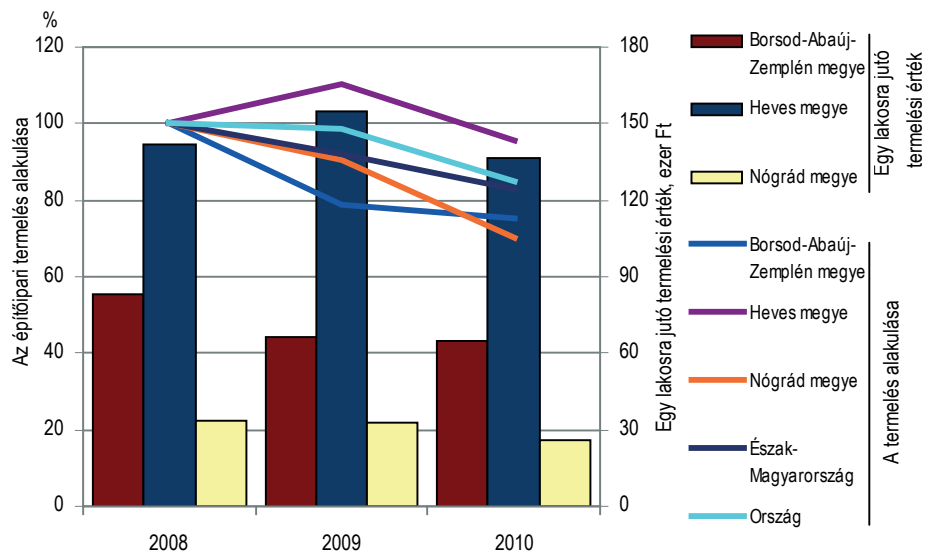
Telephely szerint vizsgálva az Észak-Magyarországon működő legalább öt főt foglalkoztató építőipari vállalkozások termelési értéke 2010-ben meghaladta a 117 milliárd forintot, a hazai értékéből 9%-kal részesedett. A termelés volumene 2009-ben egytizeddel maradt el az előző évitől, míg 2010-ben 4,1%-kal meghaladta azt, ellentétben az országossal, ahol 2010-ben 14%-kal csökkent az előző évhez képest.

A legalább öt főt foglalkoztató építőipari vállalkozások székhely szerinti adatai alapján 2010-ben a régió termelése az országos 7,7%-át tette ki. Az észak-magyarországi vállalkozások kibocsátása 92 milliárd forint volt. A régióon belül az előző évhez képest mindhárom megye teljesítménye visszaesett, leginkább Nógrádé.

Az építőipari produktum ágazatok szerinti összetételében az egyéb építmények építése az össztermelés 38%-át adta. Az ágazat ennél jelentősebb részt képviselt Heves megyében (63%). Borsod-Abaúj-Zemplénben a speciális szaképítés (48%), Nógrádban pedig a speciális szaképítés, illetve az épületek építése (46-47%) tett ki nagyobb hányadot. Az építőipari termelés 2010-ben összességében Észak-Magyarországon 10%-kal esett vissza az előző évhez képest, ezen belül 22%-kal csökkent az épületek építése ágazat teljesítménye.

Észak-Magyarországon a megfigyelt vállalkozási körben az építőipari termelésben foglalkoztatottak száma az országosnál nagyobb mértékben, 3,8%-kal csökkent egy év alatt, így 2010-ben nem érte el a 8 ezer főt. A régióon belül leginkább Nógrád megyében (24%-kal) esett vissza a létszám az építőiparban, míg Borsod-Abaúj-Zemplénben 1,7%-kal nőtt a foglalkoztatottak száma.

Az építőipari termelés alakulása (2008=100,0) és az egy lakosra jutó termelési érték

Az egy lakosra jutó építőipari termelési érték 76,5 ezer forint, amely jóval alacsonyabb az országosnál (117,5 ezer forint). A három megye közül 2010-ben az egy főre jutó termelési érték Hevesben volt (136,5 ezer forint) a legmagasabb, ami mind a régiós, mind a hazai átlagot meghaladta, ezzel szemben Nógrádban a legalacsonyabb (26,1 ezer forint).

Lakáshelyzet

Észak-Magyarország lakásállománya 2010 év végén 512 199 volt, a 2005-höz képest – a többi régióknál kisebb mértékben – 1,4%-kal nőtt. A lakásállomány Heves megyében a régiós átlagnál jobban (1,5%-kal) gyarapodott, de az országostól (3,3%) elmaradt.

Száz lakásra 2010-ben 233 lakos jutott, 3-mal több, mint országosan. A laksűrűség kedvezőbb, mint öt évvel korábban: akkor száz lakásra 250 lakos jutott. Észak-Magyarország megyéi közül Borsod-Abaúj-Zemplénben a legnagyobb (238) a száz lakásra jutó népesség, itt a laksűrűség 7%-kal csökkent öt év alatt.

Az ezredfordulótól 2005-ig folyamatosan nőtt a lakásépítések száma, amit egy csökkenő periódus követett. Ebben szerepet játszott, hogy a költségvetési támogatások visszaszorulásának és a hitelezési feltételek romlásának hatására lényegesen mérséklődtek a lakosság új és használt ingatlanvásárlásai, ami kedvezőtlen változást gyakorolt az időközben komoly kintlévőségeket felhalmozó építőipari vállalkozások gazdasági helyzetére is. A lakásértékesítési piacra igazán 2010-ben gyűrűzött be a válság: ekkor országos szinten 35%-kal, Észak-Magyarországon 27%-kal kevesebb új lakás épült, mint egy évvel korábban.

A régióban – a 2007-es kismértékű élénküléstől (0,6%) eltekintve – 2005 óta évről-évről kevesebb lakás épült. 2010-ben 1071 lakást építettek, ami a 2005 évinek mindössze negytedede. Heves megyében jelentősebb visszaesés figyelhető meg, itt több mint háromnegyedével kevesebb lakás épült 2010-ben, mint öt évvel korábban. A lakások 64%-át (öt évvel korábban 60%-át) városokban építették. Borsod-Abaúj-Zemplénben a városokban épített lakások hányada 2005 óta jelentősen (24 százalékponttal) nőtt, míg Heves és Nógrád megyében csökkent (20, illetve 10 százalékponttal). Borsod-Abaúj-Zemplén és Heves megyében a városokban épült lakások hányada a magasabb (74% és 57%). Nógrád megyében pedig a községekben épített lakások részesedése a nagyobb (70%), összefüggésben az alacsonyabb arányú városi népességgel.

A lakásépítések tízezer lakosra vetített száma Észak-Magyarországon 2010-ben lényegesen kevesebb volt, mint országosan (21). A régióban 2005. évhez képest 21-ről 9-re, Borsod-Abaúj-

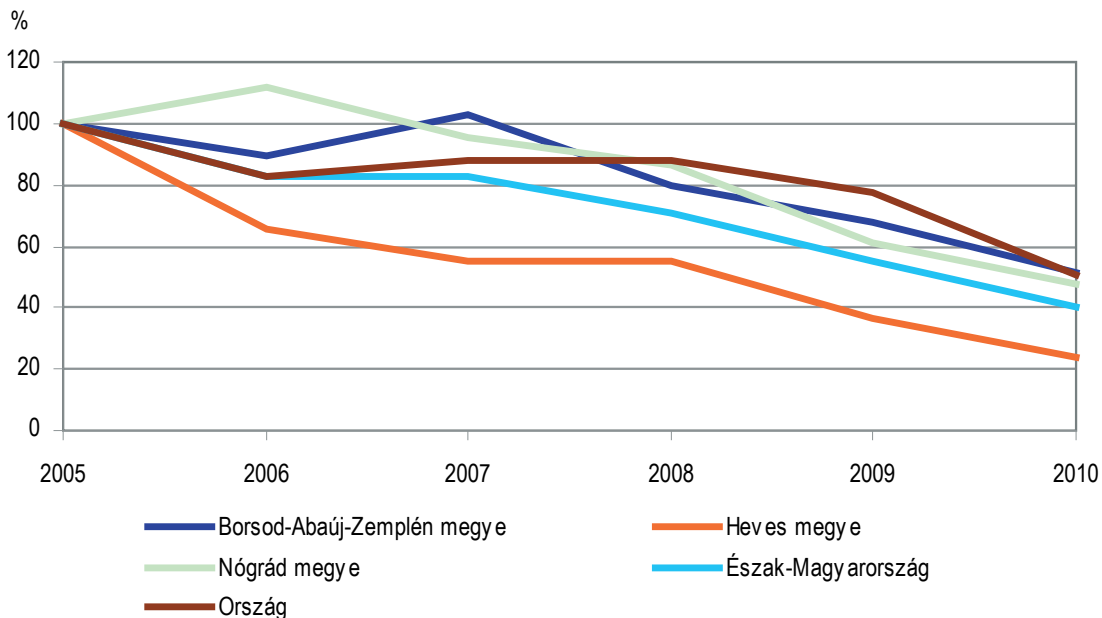
Zemplén és Nógrád megyében mintegy felére, Heves megyében pedig közel negyedére csökkent a mutató értéke.

Az építetőkör összetételében is változások következtek be. A régióban az önkormányzatok és a vállalkozások által épített lakások aránya kisebb lett, ugyanakkor a természetes személyek építési tevékenysége élénkült. Míg Heves és Nógrád megyében csökkent a vállalkozások és a helyi önkormányzatok részesedése a lakásépítésekben, és nőtt a természetes személyeké, addig Borsod-Abaúj-Zemplénben ennek ellenkezője ment végbe.

A saját használatra épített lakások aránya jóval magasabb a régióban (63%), mint országosan (47%). A bérbeadás céljából épített lakások esetében ugyanakkor nagymértékű csökkenés figyelhető meg: öt év alatt mintegy harmincad részére fogyott a számuk. Észak-Magyarország megyéiben is a bérbeadásra épített lakások száma esett vissza leginkább, de kevesebbet építettek saját használatra és – Borsod-Abaúj-Zemplén kivételével – értékesítés céljából is. A lakásépítésekben belül a saját használatra építettek aránya Nógrádban a legnagyobb (90%), Borsod-Abaúj-Zemplénben a legkisebb (57%). A bérbeadási szándékkal épített lakások aránya mindhárom megyében kisebb, mint öt éve, az értékesítés céljából építettek hányada Hevesben 30 százalékponttal csökkent, Borsod-Abaúj-Zemplén és Nógrád megyében nőtt (22, illetve 4 százalékponttal).

6. ábra

Épített lakások száma a 2005. év százalékában

Építési forma szerint a legtöbb lakás (667) családi házas formában épült, mindemellett számuk 57%-kal csökkent. Emelkedett – több mint kétszeresére – Észak-Magyarországon a csoportházás, sorházás formában épült lakások száma, kevesebb lett ugyanakkor a többszintes, többlakásos formában építetteké. Heves és Nógrád megyében hasonlóak az arányok: a családi házak hányada a legnagyobb (62, illetve 86%), arányuk mindkét megyében nőtt (26 és 10 százalékponttal). Heves megyében jelentős még a többszintes, többlakásos épületek részesedése (32%), mely 27 százalékponttal esett vissza öt év alatt. Borsod-Abaúj-Zemplénben ezzel ellentétben a családi házas formában épült lakások aránya 15 százalékponttal maradt el, míg a többszintes, többlakásosak hányada 26%-ról 33%-ra változott.

Szobaszám szerint vizsgálva, a lakások kétharmada három- és több szobával épült. Részesedésük 2005. évhez képest gyarapodott, míg a kétszobás lakásoké kevésbé, az egyszobásoké nagyobb mértékben csökkent. A régió átlagánál nagyobb az 1-2 szobás lakások részesedése Borsod-Abaúj-Zemplénben. Heves és Nógrád megyében a 3 és több szobás lakások aránya haladta meg mind a régiós, mind az országos átlagot.

Mindhárom megyében az épített új lakások döntő többsége fürdőszobával ellátott. Észak-Magyarországon a 2010-ben épített, gázvezetékekkel ellátott lakások aránya 87% volt, mely öt év alatt emelkedett, de még így is elmaradt az országos átlagtól (92%). A közüzemi szennyvízcsatornával ellátott lakások hányada öt év alatt 12 százalékponttal nőtt.

7. tábla

Az épített lakások felszereltsége

Megnevezés		Borsod-Abaúj-Zemplén		Heves		Nógrád		Észak-Magyarország		Ország	
		megye						2005	2010	2005	2010
		2005	2010	2005	2010	2005	2010				
Fürdőszobával ellátott		95,3	98,1	94,3	94,2	96,1	97,3	95,0	97,0	98,4	98,4
Közüzemi ivóvízvezeték-hálózatba kapcsolt	lakások aránya,%	95,5	99,9	99,9	98,4	99,0	99,3	97,6	99,4	98,7	99,0
Közüzemi szennyvíz-gyűjtő-hálózatba kapcsolt		70,1	91,6	88,0	90,7	80,6	82,9	78,4	90,2	83,8	89,7
Gázvezetékekkel ellátott		69,3	89,1	92,6	91,1	66,8	69,2	78,3	86,8	92,3	91,5

Az épített lakások átlagos alapterülete 2010-ben Észak-Magyarországon 96 m² volt, 10 m²-rel nagyobb, mint 2005-ben. Heves és Nógrád megyében az új lakások nagysága meghaladta a régiós átlagot, míg Borsod-Abaúj-Zemplénben elmaradt attól.

Az építési kedv évről-évre kisebb: 2010-ben Észak-Magyarországon 673 lakásépítési engedélyt adtak ki az építésügyi hatóságok, az öt évvel korábbiak kevesebb mint ötödét.

A régióban 2010-ben 462 lakás szűnt meg, 9%-kal több mint 2005-ben. A megszűnt lakások legnagyobb részét (79%-át) a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei lakások tették ki, számuk öt év alatt jelentősen (44%-kal) nőtt. Míg 2005-ben avulás (44%), addig 2010-ben elemi csapás miatt szűnt meg a régióban lévő lakások nagyobb hányada (61%). Borsod-Abaúj-Zemplénben a megszűnt lakások háromnegyede elemi csapás következtében vált lakhatatlanná (ennek oka a megyében pusztító árvíz), míg a másik két megyében (korábban Borsod-Abaúj-Zemplénben is) avulás miatt szűnt meg a legtöbb lakás.

Beruházás

Észak-Magyarország más területi egységekhez viszonyított hátrányos gazdasági helyzetét, valamint az országos átlagtól való lemaradását a beruházások területén tapasztalt negatív tendenciák is alátámasztják.

A megfigyelt észak-magyarországi székhelyű gazdasági szervezetek 2010-ben 303 milliárd forint értékű beruházást valósítottak meg, melynek 61%-a Borsod-Abaúj-Zemplénben realizálódott. A regionális nemzetgazdasági beruházásokra fordított összeg 2005-2010 között 6,7-8,7%-át adta az országosnak. A beruházások teljesítményértéke a GDP százalékában 2009-ben 1,4 százalékponttal alacsonyabb volt az országos mutatónál.

Anyagi-műszaki összetétel alapján 2010-ben az Észak-Magyarországon megvalósult beruházások 53%-a gép, berendezés, jármű, 46%-a épület és egyéb építmény, egy százaléka egyéb célra (ültetvény, erdő, tenyész- és igásállat, föld, telek, stb. beszerzésére) irányult. A gép, berende-

zés, jármű beruházások aránya Borsod-Abaúj-Zemplénben (55%) és Hevesben (51%) magasabb, az épületek és egyéb építmények építésének szerepe – hasonlóan az országoshoz – Nógrád megyében (54%) volt jelentősebb.

8. tábla

A gazdasági szervezetek beruházásai, 2010

Terület	Beruházások teljesítményértéke, milliárd forint	Ebből		Egy lakosra jutó beruházás, ezer forint	Beruházás a GDP százalékában ^{a)}
		épület, építmény	gép, berendezés, jármű		
Borsod-Abaúj Zemplén megye	184,2	80,2	102,0	267,5	14,3
Heves megye	84,9	40,2	43,6	274,0	12,3
Nógrád megye	33,9	18,3	15,2	166,5	11,7
Észak-Magyarország	303,0	138,7	160,8	252,1	13,4
Ország	3 808,6	1 986,4	1 773,3	380,9	14,8

^{a)}2009. évre vonatkozó adat.

A régióban egy lakosra 34%-kal kisebb beruházási érték jutott, mint országosan.

A beruházások gazdasági ág szerinti megoszlását az egyes régiók gazdaságszerkezeti adottságai határozzák meg.

A régióban 2010-ben 153,4 milliárd forint értékű fejlesztés valósult meg az iparban, mely az összes beruházás több mint fele (az ipari beruházások háromnegyede a feldolgozóiparban realizálódott). A szolgáltatást nyújtó ágakba 132 milliárd forintot (az összes beruházás 44%-át) investáltak, ezen belül legtöbbit a szállítás és raktározásba (40,6 milliárd forint), az oktatásba (18,2 milliárd forint) és a közigazgatásba (12,7 milliárd forint). A mezőgazdasági és az építőipari beruházások adott térségen belüli aránya csekély, előbbi 3,3%, utóbbi 2,5%.

A régióon belül megyénként eltérő a fejlesztések iránya. Borsod-Abaúj-Zemplénben 57%-os részesedéssel az ipar a legnagyobb investáló, a szolgáltatást nyújtó ágak fejlesztésére közel 70 milliárd forintot fektettek. A mezőgazdaságban 6 milliárd forint, az építőiparban pedig 3,9 milliárd forint értékű beruházás valósult meg.

Heves megyében az ipar és a szolgáltatást nyújtó ágak közel azonos arányt képviselnek, az előbbi nemzetgazdasági ágban 38,7 milliárd forint, az utóbbi területen összesen 40,6 milliárd forint fejlesztés történt. A mezőgazdaságban és az építőiparban egyaránt 2,8 milliárd forint beruházás valósult meg.

Nógrádban az országos tendenciához hasonlóan a szolgáltatási ágak együttes súlya a meghatározó. Az összberuházások 64%-a, azaz 21,8 milliárd forint értékű befektetés realizálódott a szolgáltatás területén. A megyei fejlesztések háromtizede az iparba, 3,6%-a a mezőgazdaságba irányult. Az építőipar beruházásai Nógrádban nem érték el az egy milliárd forintot.

Országosan az ipari investálások aránya ebben az időszakban 36%, míg a szolgáltatási ágakban megvalósított fejlesztéseké 57% volt.

Magyarország uniós csatlakozásának eredményeképpen jelentős összegű strukturális és kohéziós támogatások lehívására vált jogosulttá. A fejlesztési forrásokat az unió fejlesztéspolitikájában meghatározott célokra megfelelően használhatja fel az ország, amelyek elosztására a Nemzeti Fejlesztési Tervben (NFT) és az Új Magyarország Fejlesztési Tervben (ÚMFT) meghatározott módon került sor 2006 és 2010 között. A Nemzeti Fejlesztési Ügynökség adatai alapján az előbbi keretek között országosan 726 milliárd forint, az utóbbiban 4722 milliárd forint támogatási összeget osztottak fel. A projekt helyszíne szerint vizsgálva Észak-Magyarországon 2007-2010 között 4335 pályázatot támogattak, mely a beérkezett pályázatok 51%-a. A régió összesen 387,3 milliárd forint értékű támogatásban részesült, mely a hazánkban odaítélt források 8,2%-a.²

2 Forrás: Nemzeti Fejlesztési Ügynökség 2011. április 15-i állapot.

A beruházási teljesítményt gazdálkodási forma szerint vizsgálva megállapítható, hogy a régió 2010. évi beruházásainak több mint háromnegyedét társas vállalkozások, míg a központi és helyi költségvetési szervezetek és intézményeik közel ötödét valósították meg.

A helyi önkormányzatok, költségvetési szervek és intézményeik a tárgyévben 43,9 milliárd forint felhasználásáról döntöttek, melynek több mint kilencztedét épületek és egyéb építmények fejlesztésére fordították. A források csaknem 29%-a az oktatás, 21%-a a közigazgatás nemzetgazdasági ágban realizálódott.

Turizmus, vendéglátás

Napjainkban a turizmust az egyik legjelentősebb húzó ágazatként említik, kitörési lehetőséget remélnék tőle, amely elősegítheti az elmaradottabb térségek gazdasági felzárkózását, a természeti és a kulturális értékek megőrzését.

A magyarországi turizmus és vendéglátás problémái hosszú idő óta változatlanok és lényegében ugyanazokban a tünetekben fejeződnek ki. Az egyik legjelentősebb az erős szezonális: a kereskedelmi szálláshelyeken a vendégéjszakák háromtizedét a főidényben (júliusban és augusztusban) töltik el a vendégek. Az időbeli koncentrációval párhuzamosan a térbeli koncentráció is erőteljes: a kereskedelmi szálláshelyi vendégéjszakák közel négytizedét a fővárosban, további 27%-át a Balatonnál regisztrálták.

Az idegenforgalom 2008-ban hazánkban 157,2 ezer fő számára nyújtott munkát, megélhetést. A régió GDP-jének 2,6%-át adta a szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás, ami 42,3 milliárd forintot jelentett, ez az országos érték 11%-a. Észak-Magyarországon a szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás ág részesedése a GDP-ből magasabb az országosnál (1,8%).

A kereskedelmi szállásférőhelyek kínálata a magasabb kategóriájú szálláshelyek irányába rendeződött át az utóbbi években. 2010-ben az ország 311,5 ezer férőhelyének 11%-a várta Észak-Magyarországon a pihenni, üdülni vágyókat, ez 5,1%-kal alacsonyabb az öt évvel korábrinál. A régió kereskedelmi szállásférőhelyeinek 52%-a Borsod-Abaúj-Zemplén, 39%-a Heves, 9,2%-a Nógrád megyében található. A szállástípusok alapján a régió szállásférőhelyeinek egynegyedét a szállodák, 27%-át a közösségi szálláshelyek (2009-től ide tartozik a turistaszállás és az ifjúsági szálló) adták.

9. tábla

A kereskedelmi szállásférőhely-kapacitás alakulása, 2010

Terület	Szálloda	Panzió	Kemping	Üdülőház	Közösségi szálláshely	Összesen
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	4 178	3 550	4 165	1 469	4 589	17 951
Heves megye	3 831	1 795	2 720	932	4 339	13 617
Nógrád megye	642	871	870	394	409	3 186
Észak-Magyarország	8 651	6 216	7 755	2 795	9 337	34 754
Ország	123 518	37 912	86 744	21 825	41 491	311 490
2005=100,0						
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	132,1	72,0	94,6	73,7	106,6	95,5
Heves megye	106,0	93,9	98,0	77,1	102,5	99,1
Nógrád megye	120,0	87,2	140,3	71,8	29,4	77,9
Észak-Magyarország	118,3	79,3	99,4	74,5	94,1	94,9
Ország	106,6	81,8	92,1	92,8	84,0	94,6

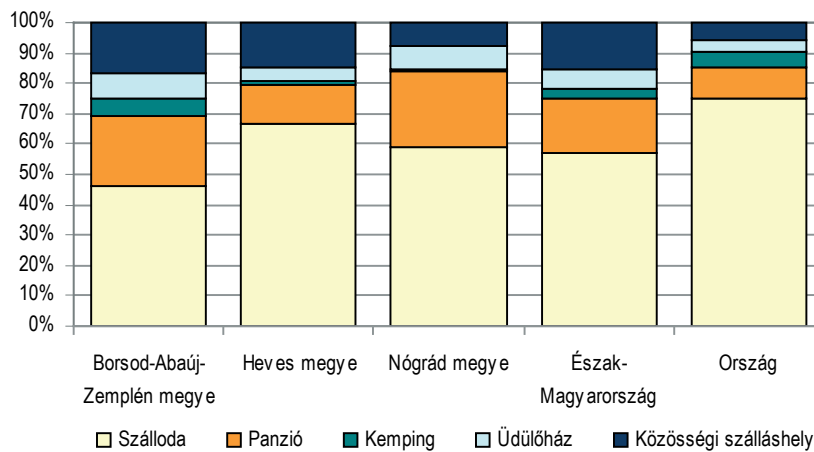
Észak-Magyarország kereskedelmi szálláshelyeit évente 600-650 ezren keresték fel. 2010-ben 627,2 ezer vendég szállt meg a régióban, mely 3,3%-kal alacsonyabb a 2005. évinél. A vendégforgalomból Borsod-Abaúj-Zemplén és Heves megye egyaránt 46%-kal, Nógrád 7%-kal részesedett.

Heves megyébe szinte azonos számú vendég érkezett, mint 5 évvel korábban, ugyanakkor Borsod-Abaúj-Zemplénben jelentős vendégszám visszaesés figyelhető meg. A vendégek elsősorban a szállodákat részesítették előnyben, országosan a vendégek háromnegyede, a régióban 57%-a szállt meg ebben a szállástípusban. A Heves megyében megszálló vendégek 67%-a a szállodákat vette igénybe, ez a hányad 6,2 százalékponttal magasabb az öt évvel korábinál, de így is elmaradt az országostól. A legnagyobb növekedés Nógrád megyében következett be: a szállodákban megszállt vendégek aránya elérte az 59%-ot, Borsod-Abaúj-Zemplénben pedig egyharmadról 46%-ra bővült e vendégkör 2010-ben.

A panzióknál a vendégforgalom 14-36% közötti fogyatkozása figyelhető meg a régió megyéiben a vizsgált időszakban. Borsod-Abaúj-Zemplénben 30%-kal, Nógrádban 21%-kal többen választották a kempingező üdülési formát, míg Hevesben 26%-kal kevesebben.

7. ábra

A vendégforgalom megoszlása szállástípusok szerint, 2010

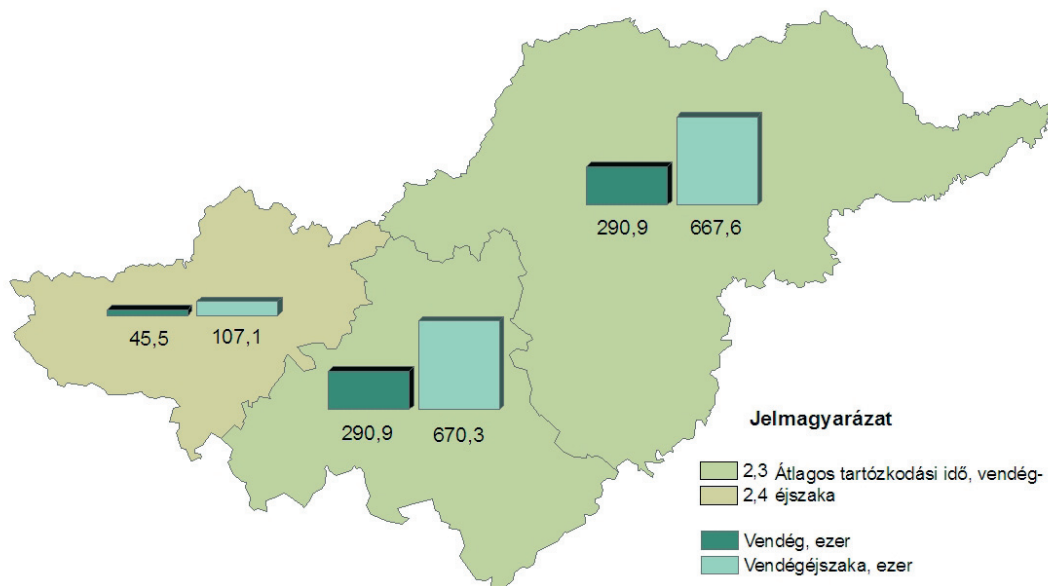

Észak-Magyarországon a belföldi turizmus dominál. 2010-ben a régió kereskedelmi szálláshelyein megszállt vendégek 85%-a, országosan 54%-a belföldről érkezett.

A külföldi vendégek aránya Borsod-Abaúj-Zemplénben volt a legmagasabb, 19%, ami 4,1 százalékponttal meghaladta a régiós átlagot. A Heves megyében megszállt vendégek 12%-át, Nógrádban 7,6%-át tették ki a külföldiek. A régióban a külföldi vendégszám mérsékelten emelkedett (0,8%-kal) az öt évvel korábbihoz képest, ezen belül Borsod-Abaúj-Zemplénben (18%-kal) bővült, a másik két megyében viszont csökkent. Az Észak-Magyarországon megszállt 94,6 ezer külföldi 93%-a Európából látogatott a térségbe. Az Európai Unió országaiból 80,6 ezer vendég szállt meg a 3 megye kereskedelmi szálláshelyein, összességében 201,6 ezer, átlagosan pedig 2,5 vendégéjszakát töltek itt el. Az EU tagországainak vendégei jelentették a külföldi vendégek és vendégéjszakák egyaránt 85%-át. A legnagyobb számban Lengyelországból, Szlovákiából, Németországból látogattak Észak-Magyarországra és a vendégéjszakákból is ezen országok részesedése emelhető ki. A német vendégek 3, a lengyelek 2,5, a szlovákok 2 vendégéjszakát maradtak átlagosan a térségben.

2010-ben országosan a kereskedelmi szállásférőhelyeken 19,6 millió vendégéjszakát tartózkodtak, ebből Észak-Magyarország 7,4%-kal részesedett. Hazai viszonylatban 0,9%-kal, a régióban 3,2%-kal csökkent a vendégéjszakák száma az öt évvel korábbihoz képest. A régióban eltöltött több mint 1,4 millió vendégéjszaka 16%-át a külföldiek adták. A külföldi vendégek által eltöltött vendégéjszakák aránya Borsod-Abaúj-Zemplén megyében volt a legmagasabb, 19%.

A kereskedelmi szálláshelyek főbb adatai Észak-Magyarországon, 2010

Az ország kereskedelmi szálláshelyein 2005-ben az átlagos tartózkodási idő 2,8, míg Észak-Magyarországon 2,3 vendégéjszaka volt. 2010-ben hazánkban átlagosan 2,6 vendégéjszakára csökkent az eltöltött idő, a régióban maradt a 2,3 vendégéjszaka. A régió megyéi között nincs számottevő különbség az átlagos tartózkodás tekintetében.

2012-ben forgalomba helyezik a Széchenyi István Pihenőkártyát, mellyel párhuzamosan az eddigi üdülési csekk kivezetésre kerül. Észak-Magyarországon 2010 decemberben 272 kereskedelmi szálláshelyen fizethettek a vendégek üdülési csekkkel, mely a hazai elfogadóhelyek 18,5%-a. A régióban az év folyamán beváltott üdülési csekkek értéke 2,7 milliárd forintot tett ki, mely az országos 16%-a. A belföldi vendégek a bruttó szállásdíjak 45%-át egyenlítették ki ily módon, míg hazai viszonylatban ez az arány 38% volt.

Hazánk idegenforgalmában a kereskedelmi szálláshelyek mellett egyre nagyobb szerep jut a magánszálláshelyeknek, melyeket 2009-től egyéb szálláshelyek néven tartanak nyilván. Országosan az egyéb³ szállásférőhelyek részesedése 42% volt, a régióban ez az érték 39%. Magyarországon az egyéb szálláshelyférőhelyek egytizede, a szállásadók 8,2%-a Észak-Magyarországon várta a vidéki, családasabb pihenést választókat. A régió egyéb szálláshelyeit 116,6 ezer vendég kereste fel és 321,1 ezer vendégéjszakát tölthetett itt el. A vendégszám 13%-a, a vendégéjszakák 9,4%-a volt az országosnak. Az egyéb szállástípust a belföldiek nagyobb arányban részesítik előnyben, mint a külföldiek: a régióban megszállt vendégek 89%-a választotta az üdülés e formáját, míg országosan 72%-a. Magyarországra és a régióra is igaz, hogy az egyéb szálláshelyeken a vendégek átlagosan hosszabb időt töltenek el, mint a kereskedelmi szálláshelyeken.

Észak-Magyarország gazdag termál- és gyógyvizekben, és nagy hírű fürdői igen népszerűek a gyógyulást és rekreációt keresők körében. A régió bővelkedik szőlő- és borkultúrával bíró tájakkal. A magyarországi 22 borvidékből az Egri, a Mátrai, a Bükki és a méltán világhírű Tokaji borvidék Észak-Magyarországon található. A borkultúra és a hozzá kapcsolódó borturizmus napjainkban reneszánszát éli, idegenforgalmi vonzerőt jelentenek a borutak, a borkóstolási lehetőségek. A turizmus egyéb lehetőségeit kínálják a nemzeti parkok. Az ország tíz nemzeti parkjából a Bükki és az Aggteleki Nemzeti Park (melyet az UNESCO a Világörökség részévé nyilvánított 1995-ben) teljes egészében a régióban található, illetve néhány ezer hektár területtel érintettek vagyunk a Hortobágyi Nemzeti

³ A 239/2009. (X. 20.) Korm. rendelet alapján a fizetővendéglátás és a falusi szálláshely – 2009-ig magánszállásadás – Egyéb szálláshely néven került nyilvántartásra.

Parkból is. A világon mindenhol megpróbálják hasznosítani a kastélyokat, ennek kiváló módja a turizmus. A kastélyturizmus a kulturális turizmus egyik kiemelt ága. Számos kastély, vár őrzi a régimúlt idők emlékét Észak-Magyarországon, melyek közül néhány kulturális rendezvényeknek, koncerteknek, színelőadásoknak, fesztiváloknak ad otthont.

10. tábla

Az egyéb szálláshelyek adatai, 2010

Megnevezés	Borsod-Abaúj-Zemplén	Heves	Nógrád	Észak-Magyarország	Ország
	megye				
Szállásadó	1 565	1 311	249	3 125	38 323
Férőhely	11 637	9 033	1 894	22 564	224 876
Vendég	40 371	64 365	11 908	116 644	908 698
Ebből: külföldi	6 606	5 435	298	12 339	252 244
Vendégéjszaka	117 886	169 322	33 927	321 135	3 431 081
Ebből: külföldi	21 773	18 780	1 004	41 557	1 158 878
Átlagos tartózkodási idő, éjszaka	2,9	2,6	2,8	2,8	3,8
Ebből: külföldi	3,3	3,5	3,4	3,4	4,6

A vendéglátás a helyi igények kielégítése mellett idegenforgalmi szempontból is jelentős szerepet tölt be egy adott térség életében. 2010 végén a régióban 6198 vendéglátóhely működött, melyek 37%-a étteremként, illetve büféként, 6,2%-a cukrászda-ként, 44%-a italüzletként, zenés szórakozóhelyként, 12,5%-a munkahelyi, rendezvényi és közétkeztetést végző egységként várta a vendégeket. Észak-Magyarországon a vendéglátóegységek 45%-át egyéni vállalkozás keretében üzemeltették, országosan ez az arány 39% volt. A hazai vendéglátóhelyek 11%-a a régióban fogadta a vendégeket. A népességre vetített mutató az abszolút egységszámtól pontosabb képet mutat a lakosság ellátottságáról. A régióban 5,2, országosan 5,5 az ezer lakosonkénti vendéglátó egységek száma. A vendéglátóhelyek sűrűségét tekintve a régió elmaradt a hazai átlagtól: Észak-Magyarországon egy km²-re 0,46, országosan 0,59 vendéglátóhely jutott.

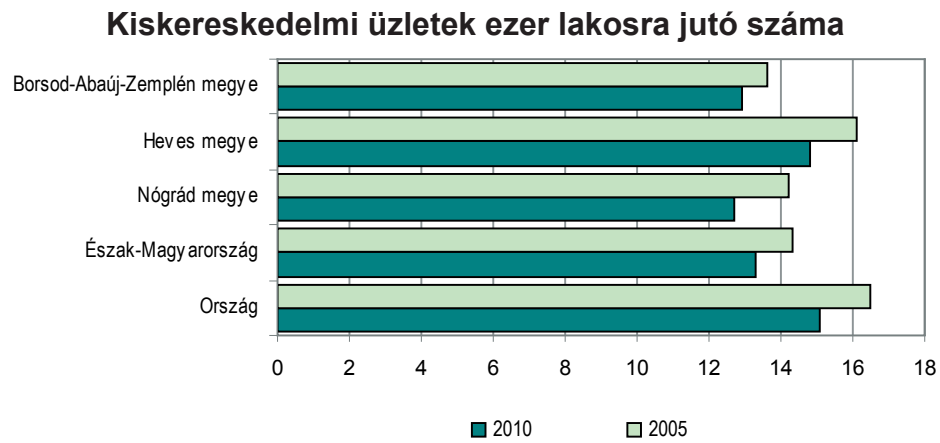
Kiskereskedelem

Magyarországon az elmúlt években egyre nagyobb ütemben terjedtek el a bevásárlóközpontok és a hipermarketek, ezáltal a kiskereskedelem lényeges és kihagyhatatlan tényezőivé váltak. A kereskedelem tág teret biztosít a külföldi tőke számára és a befektetők élnek is a lehetőségekkel. A nagy alapterülettel rendelkező üzletek megjelenése a lakossági ellátásban minőségi változást eredményezett, ugyanakkor át is alakította a lakosság korábbi vásárlási szokásait, illetve a kereskedelmi paletta összetételét.

Észak-Magyarországon 16 ezer kiskereskedelmi egység működött 2010-ben, mely az ország boltjainak 11%-át jelentette. Borsod-Abaúj-Zemplénben 5, Hevesben 3 bevásárlóközpont várta a vásárlókat, Nógrád megyében nem nyitott kaput egy bevásárlóközpont sem.

A mindennapi ellátást biztosító élelmiszerüzletek az élelmiszer szaküzletekkel együtt egyharmados hányadot képviseltek a régióban. Az üzletek 12%-át a textil-, a ruházati, a lábbeli-, a bőráruszak-üzletek, 6,9%-át a festékek, vasárúk, barkács- és építési anyagok üzletei, 27%-át az egyébiparcikk üzletek adták, míg a járművek üzlete és az üzemanyagtöltő állomások együtt 7,4%-ot tett ki.

Országosan ezer lakosra 15,1, Észak-Magyarországon 13,3 kiskereskedelmi üzlet jutott. Régión belül Heves megye mutatója a legkedvezőbb, Nógrádban és Borsod-Abaúj-Zemplénben a régiós érték alatt alakult az ezer lakosra jutó üzletszám.

Az üzlethálózat sűrűsége tekintetében szintén Heves megye emelhető ki a régióban, itt egy km²-re 1,25, országosan 1,63 kiskereskedelmi üzlet jutott, míg az észak-magyarországi átlag 1,19 volt.

III. TÁRSADALMI FOLYAMATOK

Népesség, népmozgalom

Észak-Magyarországon 2011. év elején 1 millió 194 ezer ember élt, az ország népességének 12%-a. A lakosság fogyása már a múlt század 80-as éveiben elkezdődött, ami azóta is tart, és ez a régió mindhárom megyéjében megfigyelhető. Az utóbbi egy évtizedben országosan a népesség száma 2,1%-kal, Észak-Magyarországon 8,3%-kal, ezen belül Borsod-Abaúj-Zemplénben 9,1, Nógrádban 8,9, Heves megyében 6%-kal esett vissza. A természetes fogyás mellett a régióban a migrációs veszteség is jelentősen hozzájárult a populáció csökkenéséhez.

Észak-Magyarországon 2001 év elején a férfiak átlagos életkora 36,6 év, a nőké 40,8 év volt, mely 2011-re 38,6, illetve 43,4 évre emelkedett.

A születések mérséklődése következtében a gyermekkorúak (0-14 éves) száma jelentősen visszaesett, országosan 14%-kal, a régióban 21%-kal. 2011 év elején az aktív korúak (15-64 évesek) száma hazai átlagban 1,5%-kal, Észak-Magyarországon 8%-kal mérséklődött, míg az időskorúaké (65 éves és idősebb) minden régióban emelkedett 2001-hez képest.

11. tábla

A népesség száma korcsoportonként, 2011. január 1.

Megnevezés	Borsod-Abaúj-Zemplén	Heves	Nógrád	Észak-Magyarország	Ország összesen
	megye				
Száma					
0-14 éves	110 659	44 603	29 181	184 443	1 457 210
15-64 éves	461 172	207 527	135 852	804 551	6 857 377
65 éves és idősebb	112 962	55 855	36 886	205 703	1 671 135
Összesen	684 793	307 985	201 919	1 194 697	9 985 722
2001. január 1 = 100,0					
0-14 éves	77,6	83,4	78,8	79,1	86,1
15-64 éves	91,8	94,2	90,9	92,2	98,5
65 éves és idősebb	104,2	103,5	105,1	104,2	108,2
Összesen	90,9	94,0	91,1	91,7	97,9

Észak-Magyarországon 2011 év elején a gyermekkorúak aránya 15%-ot, az aktív korúaké 67%-ot, míg az időskorúaké 17%-ot tett ki, országosan alacsonyabb a gyermek- és időskorúak aránya. A régió megyéiben a gyermekkorúak hányada Borsod-Abaúj-Zemplénben a legmagasabb, az időseké Nógrádban.

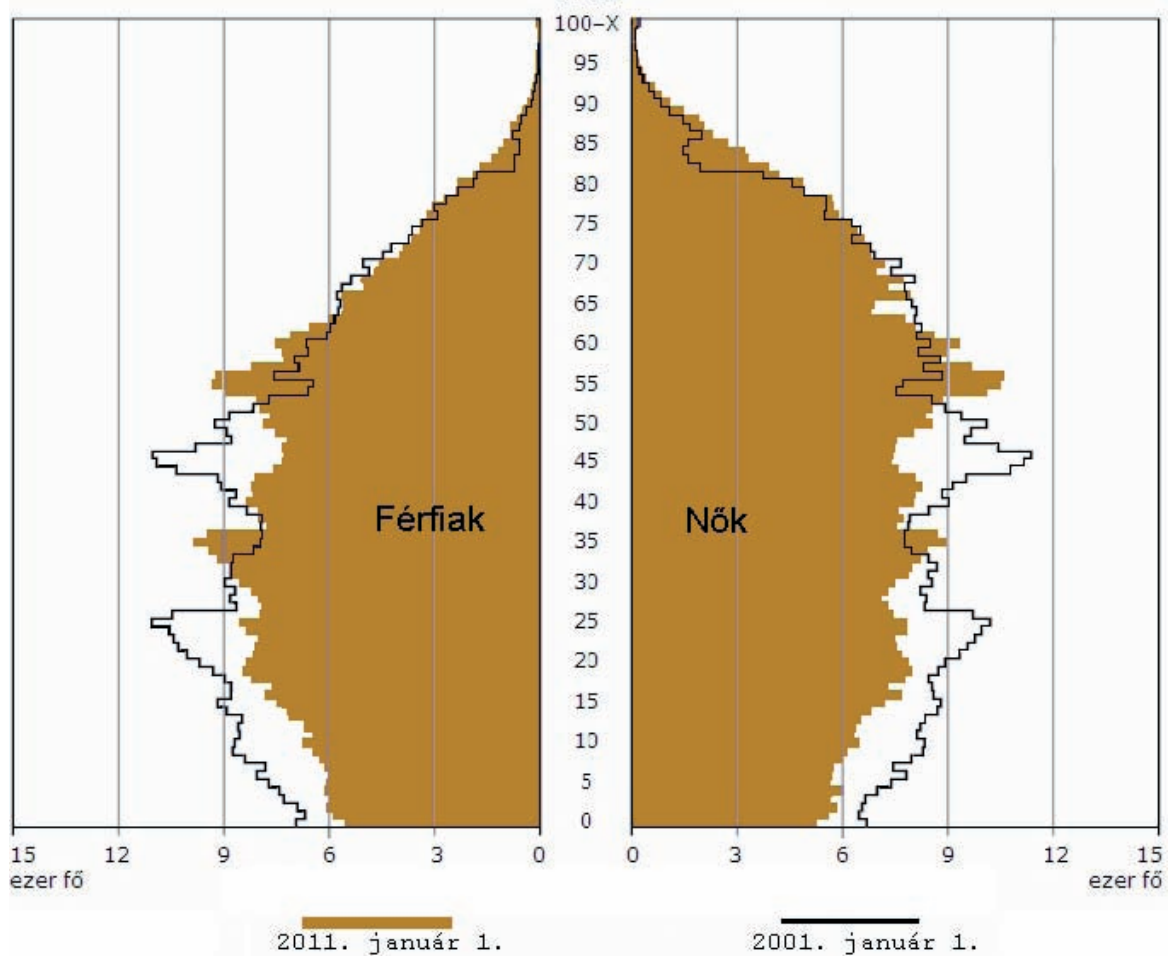
A kedvezőtlen demográfiai folyamatok hatására a népesség korösszetétele nagymértékben romlott az elmúlt évtizedben. Az alacsony termékenységből és a hosszabbodó életkorból adódóan tovább gyorsult a népesség öregedése. Ezt jól mutatja az öregedési index értékének változása. 2001 év elején országosan száz gyermekkorúra 91 időskorú személy jutott, míg 2011-ben 115. Észak-Magyarországon valamivel kedvezőbb a helyzet, ez a szám 2001-ben 85 volt, 2011-ben 112. Az öregedési index esetében a régióban jelentős eltéréseket figyelhetünk meg: 2011-ben Borsod-Abaúj-Zemplénben 102, Heves és Nógrád megyében ennél lényegesen magasabb, 125, illetve 126 a mutató értéke.

Az eltartottsági ráta⁴ értéke Észak-Magyarországon (48,5%) nagyobb, mint országosan (46%).

2001-ben Magyarországon 1103 nő jutott ezer férfira, 2011-ben 1105. Észak-Magyarországon 2011 év elején a nők lakosságon belüli aránya 53% volt, itt ezer férfira 1106 nő jutott. A régió megyéi közül ez a mutató Hevesben a legmagasabb, ahol 1126, ezzel szemben Nógrádban „csak” 1088.

⁴ Eltartott népesség rátája: a gyermek- és az idős népesség a 15-64 éves népesség százalékában.

Népesség Észak-Magyarországon nemek és korcsoportok szerint

A hagyományos családi kapcsolatok jelentősen átalakultak. A házasságkötési kor kitolódott, illetve a párkapcsolatokban egyre inkább elfogadottá vált az élettársi kapcsolat. Új jelenség a „szingliség”. Az utóbbi években általánosságban emelkedett a nőtlenek és hajadonok, valamint az elváltak aránya, ezzel szemben csökkent a házasoké. 2011-ben a 15 éves és idősebb népesség esetében a házasok és özvegyek aránya magasabb, a nőtleneké, hajadonoké, valamint az elváltaké alacsonyabb Észak-Magyarországon, mint országosan. A házasok és az özvegyek aránya a régiós átlagot Heves és Nógrád megyében, a nőtleneké és hajadonoké Borsod-Abaúj-Zemplénben haladta meg.

Magyarországon az 1980-as évek elejére új demográfiai helyzet állt elő. A korábbi évtizedekre jellemző természetes szaporodás megállt és megkezdődött a népesség csökkenése (ez a folyamat a régióban később indult el). Ebben nemcsak a születésszám visszaesése, hanem a halálozások emelkedése is közrejátszott.

2010-ben 90 335 élveszületés történt, mely mélypontot jelentett a hazai születési statisztika történetében. A Magyarországon 2010-ben született gyermekek 12%-a, 11 012 gyermek Észak-Magyarországon jött a világra.

A régióban a termékenységi mutatók kedvezőbbek, mint országosan, az ezer lakosra jutó élveszületések száma (9,2) magasabb, mint Magyarországon (9). Borsod-Abaúj-Zemplénben a nyers élveszületési arányszám⁵ meghaladja a hazai átlagot, Hevesben és Nógrád megyében viszont elmaradt attól.

5 Nyers élveszületési arányszám: egy adott évi élveszületések számának a lakosság évközepi számához viszonyított aránya.

12. tábla

A 15 éves és idősebb népesség megoszlása családi állapot szerint, január 1.

(százalék)

Megnevezés	Borsod-Abaúj-Zemplén	Heves	Nógrád	Észak-Magyarország	Ország
	megye				
2001					
Nőtlen, hajadon	25,5	23,8	23,2	24,7	27,1
Házias	54,0	55,3	55,5	54,6	52,4
Özvegy	12,5	13,2	13,3	12,8	11,6
Elvált	8,0	7,7	8,0	7,9	8,8
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
2011					
Nőtlen, hajadon	31,8	29,7	28,8	30,7	32,9
Házias	45,2	46,9	47,3	46,0	45,0
Özvegy	12,6	13,1	13,0	12,8	11,2
Elvált	10,5	10,3	10,9	10,5	10,9
Összesen ^{a)}	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

a) Bejegyzett élettársi kapcsolattal együtt.

A termékenység egyik leggyakrabban használt mutatója a teljes termékenységi arányszám⁶. Hazánkban ez 2010-ben 1,26 volt, azaz az adott évi termékenységi szint mellett 100 nő élete folyamán 126 gyermeket hozna a világra, ez messze elmarad a népesség hosszabb távú fennmaradásához szükséges értéktől.

Észak-Magyarországon a teljes termékenységi arányszám 2010-ben 1,41, a régiók között a legmagasabb érték, ezen belül is kiemelkedik Borsod-Abaúj-Zemplén mutatója, mely 1,48, a 19 megye és a főváros rangsorában az első.

A családalapítási szokásokat hosszú időszakon keresztül a fiatalkori házasságkötés és a fiatalon vállalt anyaság jellemezte. Az utóbbi időben e téren alapvető változások történtek: növekedett a nők iskolázottsága és egyre jobban kitolódott a szülési kor.

A gyermekvállalás későbbre halasztása kevésbé érvényesült a régióban, mint országosan. Magyarországon 2010-ben a szülő nők 35%-a a 30-34 éves, 28%-a 25-29 éves korosztályba tartozott. Észak-Magyarországon is a legtöbb szülő nő közel azonos arányban a 25-29, illetve a 30-34 éves korcsoportból került ki. A 25 év alattiak körében a régióban, a 34 év felettiéknél országosan magasabb ez az arány. Említést érdemel a 20 év alatti nők szülésgyakorisága, ami a régióban több mint duplája az országosnak.

13. tábla

A szülő nők megoszlása életkor szerint, 2010

(százalék)

Megnevezés	Borsod-Abaúj-Zemplén	Heves	Nógrád	Észak-Magyarország	Ország
	megye				
-19	14,1	10,3	11,4	12,8	5,9
20-24	21,6	18,1	20,4	20,5	14,0
25-29	26,8	27,5	26,0	26,9	27,8
30-34	24,8	29,7	28,4	26,5	34,9
35-39	10,8	11,9	11,6	11,2	14,9
40-49	1,9	2,4	2,3	2,1	2,6
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

6 Teljes termékenységi arányszám: azt fejezi ki, hogy az adott év kor szerinti szülési gyakorisága mellett egy nő élete folyamán hány gyermeknek adna életet.

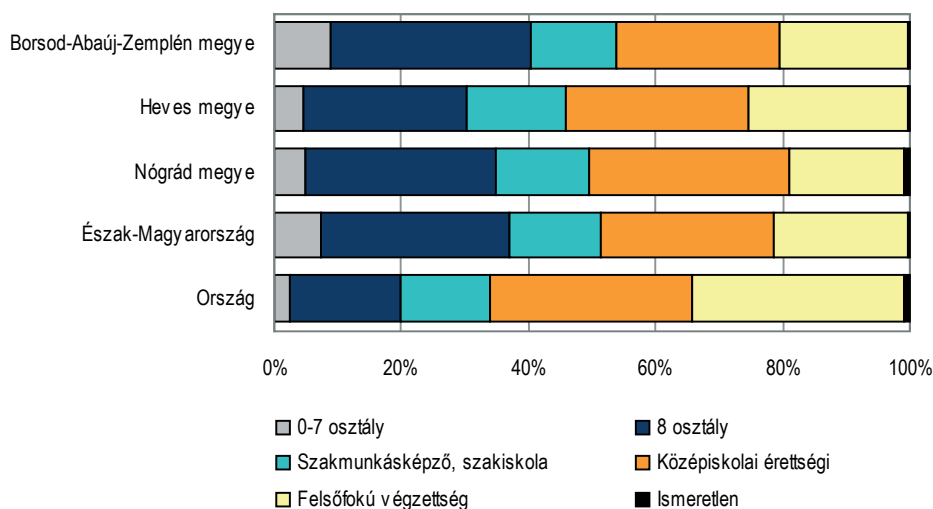
A házasságkötések számának csökkenése és ezzel párhuzamosan a tartós együttélések gyakoribbá válása mellett nem meglepő, hogy egyre nagyobb a házasságon kívül született gyermekek aránya. Ez különösen Észak-Magyarországra igaz, ahol 2010-ben száz újszülöttből 50 nem házasságba született. Országosan a gyermekek 41%-a született házasságon kívül. Minél fiatalabb korban következik be a terhesség és vállalja a nő a szülést, annál nagyobb a valószínűsége, hogy a gyermek házasságon kívül fog megszületni. Borsod-Abaúj-Zemplénben a szülő nők 47%-a (országosan 36%-a) hajadon családi állapotú volt 2010-ben. Az elváltak szülésgyakorisága Heves és Nógrád megyében haladta meg az országos átlagot.

Általános jelenség, hogy az iskolázottság növekedése a termékenység csökkenése irányába hat. A tanulmányi idő meghosszabbodása kitolja a gyermekvállalás idejét.

A különböző ismérvek alapján vizsgálva a születéseket, az országos és a régiós adatokat összevetve a legszembetűnőbb különbség az iskolázottság tekintetében tapasztalható. 2010-ben országosan a szülő nők harmada rendelkezett felsőfokú, 32%-a középiskolai végzettséggel, míg Észak-Magyarországon 21, illetve 27%-a. A régióban lényegesen magasabb a nyolc osztályt, vagy ennél kevesebbet végzetek hányada. Míg hazai átlagban a szülő nők 20%-a legfeljebb nyolc osztályt végzett, addig a régióban 37%-uk, ezen belül Borsod-Abaúj-Zemplénben több mint négytizedük. Mivel ez utóbbi megyében a legmagasabb a fiatalon szülők aránya, esetükben koruknál fogva nincs is lehetőségük magasabb iskolai végzettség megszerzésére.

11. ábra

A szülő nők megoszlása iskolai végzettség alapján, 2010

Hasonló következtetéseket vonhatunk le a gazdasági aktivitás tekintetében is. Országosan a szülő nők több mint kétharmada volt foglalkoztatott, Észak-Magyarországon csupán 47%-a. Ezzel összefüggésben a régióban magasabb a munkanélküliek, inaktív keresők, valamint az eltartottak aránya.

A népességfogyás oka az alacsony születésszám mellett a magas halandóság. Magyarországon 2010-ben ezer lakosra számítva 13 halálozás jutott, mely a fejlett országok esetében magas értéknek számít. A régiók között a legalacsonyabb nyers halálozási arányszám⁷ Közép-Magyarországot (12,0), míg a legmagasabb Észak-Magyarországot (14,5) jellemezte (ezen belül Heves és Nógrád megyében egyaránt 14,8). A mutató mindkét nemnél a régióban a legkedvezőtlenebb.

A területi különbségek egyik szemléletes módja a standardizált halandósági hányados⁸. A régiók között 2010-ben a mutató a nőknél 93% és 108,5%, a férfiaknál 87,5% és 113% között mozgott. Mindkét nem esetében Közép-Magyarországon a legkedvezőbb, míg Észak-Magyarországon a legkedvezőtlenebb a helyzet.

7 Nyers élveszületési arányszám: egy adott évi élveszületések számának a lakosság évközepi számához viszonyított aránya.

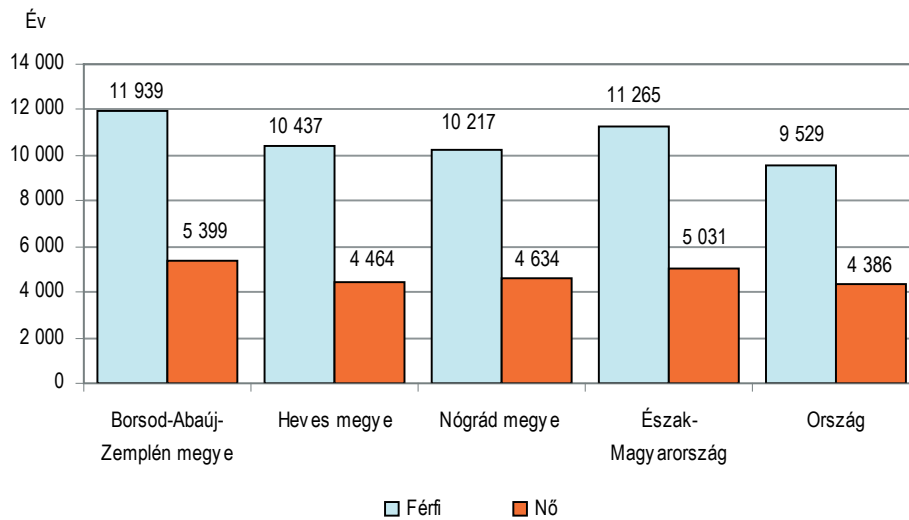
8 Teljes termékenységi arányszám: azt fejezi ki, hogy az adott év kor szerinti szülési gyakorisága mellett egy nő élete folyamán hány gyermeknek adna életet.

A születéskor várható élettartam⁹ mindkét nem esetében javult az elmúlt másfél évtizedben. Egy 2010-ben Magyarországon született kisfiú átlagosan 70,5, egy kislány 78,1 életévre számíthat. E mutató alapján is Észak-Magyarország áll az utolsó helyen: az országos átlaghoz képest a férfiaknál 1,8, a nőknél majdnem egy évvel kisebb a várható élettartam. A megyék között mindkét nem esetében Borsod-Abaúj-Zemplénben a legrosszabbak az életkilátások.

A halálzási viszonyok jellemzésére az előbbieket mellett más módszereket is alkalmaznak. Ilyen például az elvesztett életévek számítása¹⁰. Az adatok alapján százezer lakosra számítva a férfiak kétszer annyi életévet vesztek el a potenciális 70 évből, mint a nők. A régiók esetében mindkét nemnél Észak-Magyarországon a legnagyobb a veszteség, míg a megyék közül a férfiaknál Borsod-Abaúj-Zemplénben, a nőknél Jász-Nagykun-Szolnok megyében.

12. ábra

A százezer főre jutó elvesztett életévek a potenciális 70 évből, 2010

Magyarországon 2010-ben a halálozások felét a keringési rendszer betegségei, több mint egy-egyedét a daganatos megbetegedések okozták. A halálozások 4,8%-a a légzőrendszer, 5,9%-a az emésztőrendszer betegségeire vezethető vissza, 5,4%-a erőszakos eredetű. Az öt főcsoportba tartozó betegségeknek, erőszakos cselekményeknek tulajdonítható a halálozások 92%-a, míg 8%-uknál egyéb halálok játszott közre. Észak-Magyarországon az országos átlaghoz képest alacsonyabb a daganatos megbetegedések okozta halálozások aránya, ezzel szemben magasabb a keringési rendszer és a légzőrendszer betegségei következtében meghaltak hányada.

14. tábla

A halálozás megoszlása a halál oka szerint, 2010

(százalék)

Megnevezés	Borsod-Abaúj-Zemplén	Heves	Nógrád	Észak-Magyarország	Ország
	megye				
Daganatok	22,6	24,3	24,2	23,3	25,4
A keringési rendszer betegségei	51,6	53,3	53,1	52,3	50,5
A légzőrendszer betegségei	6,5	3,8	6,6	5,8	4,8
Az emésztőrendszer betegségei	6,6	5,9	4,4	6,0	5,9
A morbiditás és mortalitás külső okai	5,8	6,8	4,7	5,9	5,4
Egyéb halálok	6,8	6,0	7,1	6,6	8,0
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

9 Születéskor várható átlagos élettartam: az adott évben született személyek hány életévet remélhetnek, ha az adott év halandósági viszonyai tartósan megmaradnának.

10 Elvesztett potenciális életévek: egy meghalt által 0-70 év potenciális élettartamból le nem élt évek száma.

2010-ben a főbb halálteki csoportokban Észak-Magyarországon magasabb a meghaltak aránya, mint országosan. A keringési rendszer betegségei következtében százezer lakosra vetítve 658, daganatok miatt 331 személy hunyt el országosan. Észak-Magyarországon ez a mutató 761, illetve 339, a régiók közül a legmagasabb.

A természetes népmozgalmi események mellett jelentős elvándorlás is közrejátszott Észak-Magyarország lakosságának fogyásában. A régiót az elmúlt évtized minden évében vándorlási veszteség jellemezte, azaz többen költöztek el, mint ahányan idejöttek. Összességében ebben az időszakban belföldi elvándorlás következtében közel 59 ezer fővel csökkent a régió lakossága. 2010-ben a népességhez viszonyított elvándorlás a régiók közül Észak-Magyarországon volt a legmagasabb (ezer lakosra vetítve 6,9), a mutató Nógrádban (8,5) és Borsod-Abaúj-Zemplénben (7,3) is nagyon kedvezőtlen. A régiót elhagyók elsősorban Budapestet és Pest megyét választották célállomásnak.

A bevándorló és kivándorló állampolgárok számának különbözete képezi a nemzetközi vándorlási különbözetet. E mutató Észak-Magyarországon az elmúlt évtizedben pozitív volt, azaz a bevándorlók száma meghaladta a kivándorlókét.

A főbb népmozgalmi események közül a házasságkötések száma az évtized második felében visszaesett minden régióban. Magyarországon a 2010. évi 35 520 házasságkötés kéttizeddel kevesebb a 2001-2005 évek átlagánál. Észak-Magyarországon jelentősebb (26%) volt a csökkenés. Változott a házasságra lépők életkora. 2001-hez képest mindkét nem esetében emelkedett a házasulók átlagos életkora minden régióban. A házasodó férfiak esetében az elmúlt évtizedben mérséklődött a 30 év alattiak aránya. Míg 2001-ben minden régióban a legtöbb házasságra lépő férfi a 25-29 éves korcsoportba tartozott, addig 2010-ben már a 30-34 évesek vették át a vezető szerepet. Észak-Magyarországon 2001-ben a nők a legnagyobb arányban 20-24 éves korukban mondták ki a boldogító igent, 2010-ben már 25-29 éves korban. E jelenség mögött a halasztó magatartás, valamint a házassági párkapcsolatnál kisebb elkötelezettséggel járó élettársi kapcsolatok terjedése húzódhat meg. Észak-Magyarországon mind a férfiaknál, mind a nőknél alacsonyabb volt az országoshoz képest az átlagos házasságkötési kor.

Annak ellenére, hogy a házasságkötések számában visszaesés figyelhető meg, ez a válásoknál nem jelentkezik. Észak-Magyarországon a nyers válási arányszám¹¹ értéke az ezredforduló óta valamelyest növekedett. 2010-ben ezer lakosra vetítve a régióban 2,5 válás történt, valamivel több, mint országosan (2,4). 2001-ben a régióban a váló nők legnagyobb hányada 25-29 éves, míg 2010-ben a 35-39 éves korosztályba tartozott. A férfiaknál is hasonló tendencia figyelhető meg, 2001-ben a 30-34 éves, 2010-ben már a 35-39, illetve a 40-44 éves korcsoportokba tartozók bontották fel leginkább a házasságukat.

Egészségügyi ellátórendszer, a lakosság egészségi állapota

A születések számának csökkenése, a népesség átlagéletkorának emelkedése, az idősödő népesség jelentős terheket ró az egészségügyi ellátórendszerre. Az öregedés az ellenálló-, alkalmazkodóképesség romlását hozza magával, a betegségek előfordulása az életkor emelkedésével egyre gyakoribb.

Észak-Magyarországon nem folyik orvosi egyetemi képzés, klinikák sem működnek, melyek szakember vonzó és megtartó képességgel bírnak, így a dolgozó orvosok tízezer lakosra vetített száma (21,5) az országosnál (32,5) alacsonyabb.

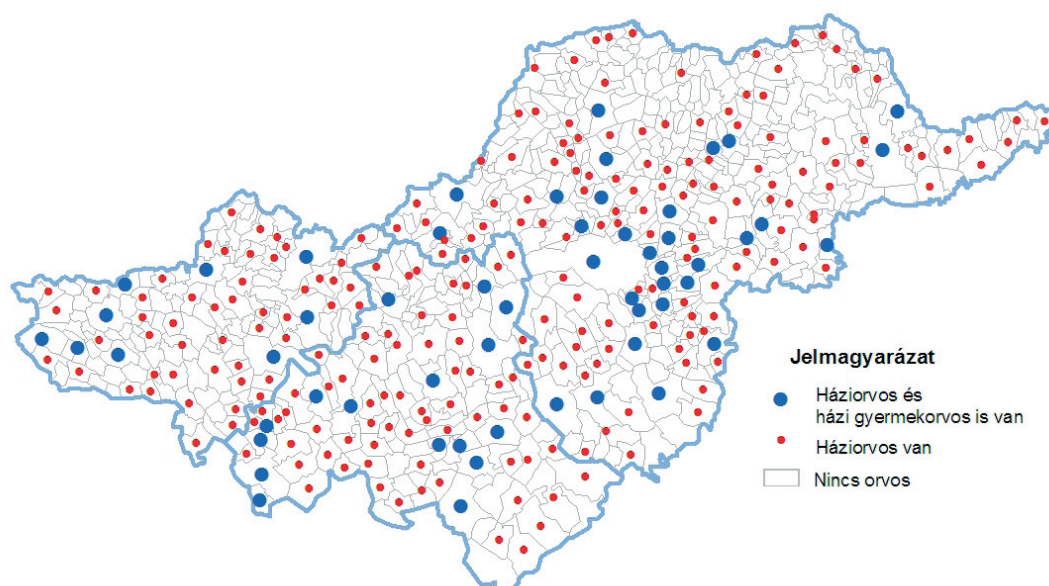
Az alapellátás célja a lakosság egészségét fejlesztő, a betegségeket megelőző tevékenység, illetve az egyén egészségi állapotának figyelemmel kísérése, valamint egészségügyi felvilágosítása, gyógykezelése, gondozása és rehabilitációja. Az egészségügyi ellátórendszer meghatározó szereplői, „kapuőrei” a háziorvosok, illetve a házi gyermekorvosok. Magyarországon 2010 év végén 6451 orvos dolgozott, közülük 758 Észak-Magyarországon praktizált (603 háziorvos és

¹¹ Nyers válási arányszám: az adott évi válások számának a lakosság évközepi számához viszonyított aránya.

155 házi gyermekorvos). Számuk 2005-höz képest országosan 2,1%-kal, a régióban 4,4%-kal csökkent. Az alapellátás keretében mindhárom megyében kevesebb orvos gyógyított, mint 5 évvel korábban, számuk leginkább Nógrádban mérséklődött (7,5%-kal). A házi orvosok döntően vállalkozásban dolgoznak, a praxisok csupán 4-5%-át működteti önkormányzat, illetve önkormányzati intézmény (a házi gyermekorvosi praxisokból az önkormányzatiak hányada 2% alatti). Észak-Magyarországra jellemző az úgynevezett vegyes praxisok (felnőttek és gyermekek ellátását is végzők) működése, különösen Heves és Nógrád megyében (egyaránt 40%) magas a részesezésük, közel kétszerese az országos átlagnak (21%). Ebből adódóan a hazai átlagnál kisebb hányadban dolgoznak a kizárólag felnőtteket ellátó házi orvosok, valamint a gyermekeket gyógyító házi gyermekorvosok. Az ellátáshoz való hozzáférést jellemzi, hogy a magyarországi települések kétharmadán, az észak-magyarországiak 58%-án van házi orvos vagy házi gyermekorvos (ez természetesen nem azt jelenti, hogy ellátatlan települések maradnak). Ez főként Borsod-Abaúj-Zemplén, illetve Nógrád aprófalvas település-szerkezetével függ össze.

13. ábra

Házi orvosok és házi gyermekorvosok Észak-Magyarországon, 2010

2010-ben egy észak-magyarországi házi orvosra, illetve házi gyermekorvosra átlagosan 1576 lakos jutott, több mint országosan (1548). A régió belül a mutató értéke Nógrád megyében (1642) a legmagasabb.

A házi orvosok leterheltségét az egy házi orvosra jutó betegforgalom fejezi ki, mely szerint a régióban a működő házi orvosok és házi gyermekorvosok nagyobb forgalmat bonyolítottak, mint országosan. Észak-Magyarországon 2010-ben egy házi orvoshoz átlagosan 13,6 ezren, egy gyermekorvoshoz átlagosan 7,4 ezren fordultak, vagy az orvos látogatta meg őket lakásukon. Országosan a betegforgalom 11,6 ezer, illetve 7 ezer fő volt. A régióban egy átlagos rendelési napon egy Heves megyei házi orvosnak és egy Nógrád megyei gyermekorvosnak kellett a legtöbb beteget ellátnia, naponta az előbbi 56, az utóbbi 31 esetet kezelt.

A házi orvosokhoz bejelentkezettek betegségéről két évente állnak rendelkezésünkre adatok (legutóbb a 2009. évről), melyekből kitűnik, hogy a legtöbben az életmóddal kapcsolatos betegségek miatt fordulnak orvoshoz. Az úgynevezett életmód-betegségek kialakulásához vezethet a helytelen táplálkozás, a mozgásszegény életmód, a túlzott alkoholfogyasztás és a dohányzás, melyek káros hatást gyakorolnak az egészségi állapotra.

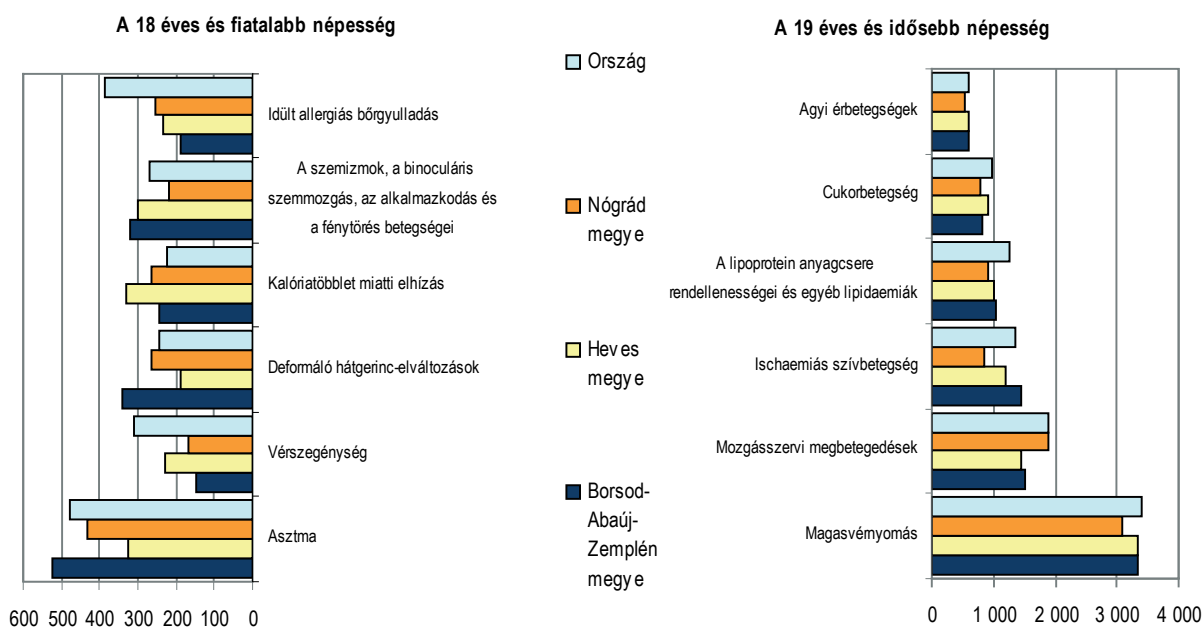
2009-ben Észak-Magyarországon a gyermekeknél (18 évesek és fiatalabbak) előforduló leggyakoribb betegség az asztma volt. A gyermekeknél jellemző még a – helytelen életmóddal össze-

függő – deformáló hátgerinc elváltozásokos betegség, különösen Borsod-Abaúj-Zemplénben, ahol a 0-18 évesek 3,4%-a érintett ebben, a másik két megyében és országosan azonban kedvezőbb a helyzet. A házi gyermekorvosi nyilvántartás alapján gyakoriak még a vér- és vérképző szervek betegségei, valamint a kalóriatöbblet miatti elhízás.

A házi orvosi regiszterben szereplő betegségek közül a felnőtt lakosság körében a leggyakoribb a magasvérnyomás, mind országosan, mind pedig Észak-Magyarországon. 2009-ben a házi orvosi nyilvántartások alapján a régióban a 19 éves és idősebbek egyharmada (országosan 34%-a) magasvérnyomás-betegségben szenvedett, 2005-höz képest a régióban 5,7, Magyarországon 9 százalékpontos emelkedés mutatkozott. Észak-Magyarország megyei közül Borsod-Abaúj-Zemplén és Heves lakossága a szív-érrendszeri, míg Nógrádé inkább a mozgásszervi megbetegedésekben¹² haladja meg a régiós átlagot.

14. ábra

A házi orvosokhoz bejelentkezettek tízezer azonos korú lakosra jutó néhány megbetegedése, 2009

Az Észak-Magyarországon élők vélt és valós egészségi állapota is általában rosszabb, mint az országos átlag. Magyarországon 2009 őszén – a Központi Statisztikai Hivatal irányításával – került sor az első, nemzetközileg standardizált Európai Lakossági Egészségfelmérésre (ELEF), melynek keretében a 15 éves és idősebb magánháztartásokban élő népesség egészségi állapotát és életmódját vizsgálták. A 15 éves és idősebb lakosság többsége jónak, vagy legalább kielégítőnek tartotta egészségi állapotát, rossznak vagy nagyon rossz egészségűnek mindössze 15% vallotta magát. A fiatalabb válaszadók természetesen jobbnak, míg az idősebbek már kevésbé kielégítőnek ítélték egészségüket. Az egészséggel kapcsolatos véleményformálásban lényeges területi és nemek közötti különbségek is mutatkoztak. Összességében a nyugat-dunántúli férfiak és a közép-magyarországi nők vélekedtek legkedvezőbben egészségükről. Rossz, vagy nagyon rossz egészségi állapotról legnagyobb hányadban Észak-Magyarországon számoltak be, mind a nők (25%), mind pedig a férfiak (16%).

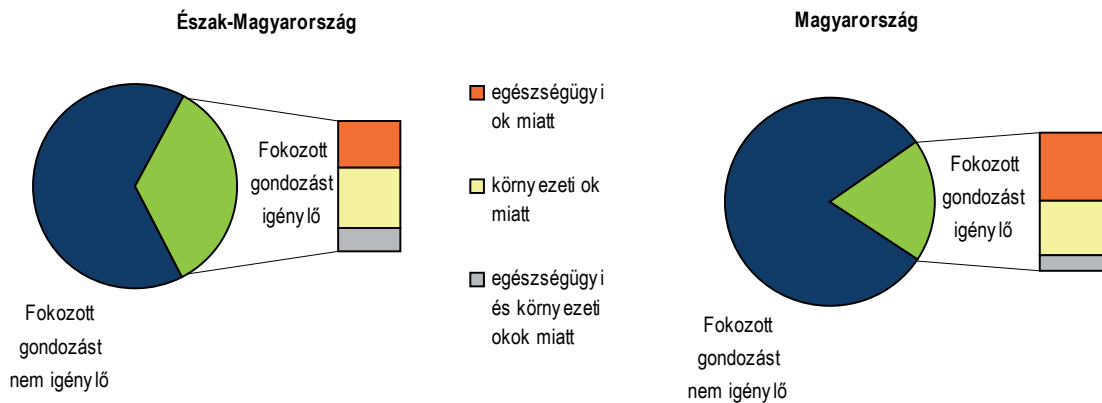
Mindez nem véletlen, hiszen az életmód (táplálkozás, mozgás, környezeti tényezők) mellett az egészségi állapotot számos más tényező is befolyásolja, melyek közül bizonyos demográfiai és gazdasági mutatók alapján is szembe tűnő a régió lemaradása a hazai átlaghoz és a többi régióhoz képest is (halandóság, várható élettartam, egy főre jutó GDP stb.).

12 Spondylopathiák, csontsűrűség és csontszerkezet rendellenességei.

Az egészségügyi alapellátásban kiemelt szerep jut a védőnőknek. A betöltött védőnői állások száma Észak-Magyarországon, ezen belül Heves és Nógrád megyében is némileg mérséklődött 2005-höz viszonyítva, míg Borsod-Abaúj-Zemplénben csekély növekedés következett be. A születések számának csökkenésével az évente nyilvántartott várandós anyák száma is visszaesett, viszont emelkedett a közülük egészségügyi és/vagy környezeti okokból fokozott gondozást igénylők aránya. A régiók rangsorában Észak-Magyarország az első, itt éltek legnagyobb hányadban (54,5) a fokozott gondozást igénylő várandósok 2010-ben, és öt évvel korábban is. Az ország megyéi közül Borsod-Abaúj-Zemplén vezet a „veszélyeztetettségi rangsort”, ahol 2010-ben száz nyilvántartott terhes nő közül 59 igényelt fokozott gondozást, Nógrádban 49, Hevesben 46, míg országosan 35. Észak-Magyarországon a várandós anyák mellett a csecsemők is hasonlóan magas arányban veszélyeztetettek, a 11 hónaposak és fiatalabbak 34%-a fokozott gondozást igényelt (ez a régiók között mért legmagasabb érték), míg országosan „csak” 19%-a. 2010-ben az ország megyéi közül a védőnői körzetekben nyilvántartott fokozott gondozást igénylő egy évesnél fiatalabbak legnagyobb hányadban – tízből négyen – Borsod-Abaúj-Zemplénben éltek.

15. ábra

A védőnői körzetekben nyilvántartott csecsemők gondozás szerinti megoszlása, 2010

Az egészségügyi szakellátás jelenleg is fennálló struktúrája döntően közalkalmazotti foglalkoztatásra és köztulajdonú kórház-rendelőintézeti bázisra alapozott, ebből következik, hogy a járóbeteg-ellátás többnyire a fekvőbeteg-ellátáshoz kapcsolódik Észak-Magyarországon is. A járóbeteg-szakellátásban – az intézmények székhelye szerinti adatok állnak rendelkezésre – a régióban 2010-ben az évi szakorvosi munkaórák száma megközelítette az 1,8 milliót, a nem szakorvosi munkaóráké meghaladta a 300 ezret, ez idő alatt 7,25 millió megjelenési esetet regisztráltak. Ez azt jelenti, hogy egy lakos átlagosan 6 esetben jelent meg észak-magyarországi szakrendelésen. A legnagyobb forgalom továbbra is a laboratóriumi diagnosztika és a fogászati ellátás területén bonyolódott. A régiós átlagot meghaladó esetszámot Borsod-Abaúj-Zemplénben (6,5) regisztráltak, a másik két megyében ez alatti, a legkevesebbet Nógrádban (4,7). Egy lakosra vetítve évente átlagosan 23-33 beavatkozást végeztek a 3 megyében. Magyarországon az egy lakosra jutó megjelenések (7,1) és beavatkozások (35,7) száma is meghaladta a régiós és a megyei átlagot, a budapesti székhelyű – részben az országos feladatokat is ellátó – intézmények magas aránya miatt. A járóbeteg-ellátás kapacitás kihasználtsága az egy megjelenési esetre és egy beavatkozásra jutó szakorvosi idővel jól szemléltethető. Ez alapján Észak-Magyarországon egy szakorvos átlagosan 14,8 percet fordított munkaidejéből egy betegre (esetre) és átlagosan 3,1 percet szánt egy beavatkozásra. E tekintetben a megyék közötti értékekben jelentős eltérés nem mutatkozott, azonban megfigyelhető, hogy az egy esetre fordított szakorvosi idő minden vizsgált területen csökkent 2005-höz képest, mint ahogy a szakrendelésen történt megjelenési esetszám is mérséklődött. Ez utóbbi nem a lakosság jelentősen javuló egészségi állapotával magyarázható, hanem inkább a népesség fogyásának tudható be.

A járóbeteg- és a fekvőbeteg-szakellátás néhány jellemző adata, 2010

Terület	A járóbeteg-szakellátásban			A fekvőbeteg-szakellátásban		
	egy lakosra jutó beavatkozás	egy megjelenésre jutó szakorvosi idő, perc	egy beavatkozásra jutó szakorvosi idő, perc	tízezer lakosra jutó működő aktív kórházi ágy	tízezer lakosra jutó működő krónikus kórházi ágy	ápolás átlagos tartama, nap
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	29,1	14,2	3,2	47,4	27,8	9,1
Heves megye	33,3	15,7	2,8	42,9	27,4	8,8
Nógrád megye	22,8	15,5	3,2	45,3	26,7	9,2
Észak-Magyarország	29,1	14,8	3,1	45,9	27,5	9,1
Ország	35,7	15,6	3,2	44,2	27,1	8,1

Észak-Magyarországon 2005-ben 23 fekvőbeteg-ellátást biztosító intézményben, több mint 9,5 ezer működő ágygal gyógyítottak, 2010-ben már csak 8,8 ezer kórházi ágy működött 18 kórházban, közülük 16 önkormányzati és 1-1 állami, illetve egyházi fenntartású volt. A 2007-ben életbe lépett – 2006. évi CXXXII. törvény felhatalmazása alapján megállapított kórházi struktúra – egészségügyi átalakítás ágyszám csökkenést eredményezett, valamint bővülést a krónikus ágyak javára az aktívakkal szemben. 2010 végén Észak-Magyarországon a működő ágyakból közel 5,5 ezer jóváhagyott aktív ágyként, 3,3 ezer krónikus ágyként funkcionált. Tízezer lakosra a régióban 73,4 működő ágy jutott, ezen belül a legtöbb Borsod-Abaúj-Zemplénben (75,2) és a legkevesebb Hevesben (70,3). A kórházi ellátásban a kapacitás-kihasználtság mérésére általában az ágykihasználtságot alkalmazzák. 2010. december 31-én hazánkban az ágykihasználás az aktív és krónikus ellátásban összesen 76% volt, Észak-Magyarországon az országos átlaghoz közeli, ezen belül Borsod-Abaúj-Zemplénben a legmagasabb (78%), a legalacsonyabb pedig Nógrádban (70%). Az ágykihasználtság mindhárom megyében és országosan is kedvezőbb a krónikus osztályokon, mint az aktív betegellátásban, a különbség Nógrádban a legnagyobb, több mint 24 százalékpontos. A 100%-os vagy afeletti kapacitáskihasználtság nem kívánatos, hiszen bizonyos időszakokban ellátási nehézségeket okozhat, ennek ellenére 2010-ben is előfordult Borsod-Abaúj-Zemplén és Heves megye aktív betegellátásában. Az előbbinél az onkológia, onkoradiológia (106%), utóbbinál az ideggyógyászat (104%) területén. Az ápolás átlagos tartama (9 nap) mindhárom megyében egy nappal rövidebb volt, mint országosan. Az aktív osztályokon kevesebb ideig gyógyultak (6 nap), a krónikus osztályokon 24-29 napot töltöttek a betegek a régió megyéiben. 2010-ben Észak-Magyarország kórházaiból 269,6 ezer beteg távozott (13%-kal kevesebb, mint 5 évvel korábban), több mint kilenctizedük otthonába, 6%-uk más kórházi osztályra, a halálozási arány 3,6%-os volt. Az aktív ellátásban csökkent az ápolás időtartama – átlagosan egy nappal –, összességében azonban lényegesen nem változott 2005-höz viszonyítva. A halálozási mutatók romlása (megyéenként 0,3-0,7 százalékponttal emelkedtek) azonban mindhárom megyében és országosan is megfigyelhető, amely a fekvőbeteg-ellátáson belül a krónikus osztályokon történt ágyszám-bővítések következménye. (A halálozási ráta lényegesen magasabb az utókezelő vagy a tartós ápolási részlegeken, mint az aktív betegellátási osztályokon összesen.)

Gyermeknevelés, szociális ellátás, szociális szolgáltatás

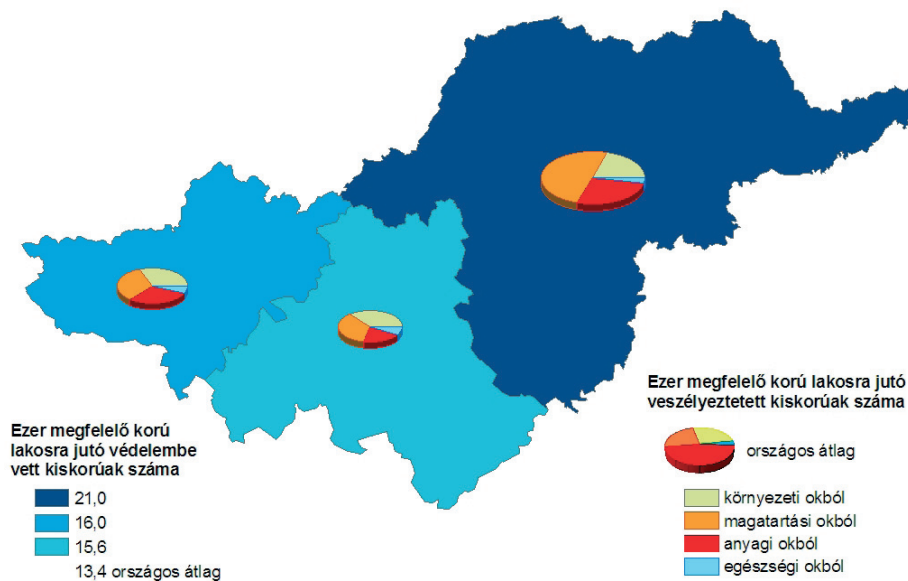
A bölcsőde a kisgyermek napközbeni ellátásának legjellemzőbb formája. Az ellátás olyan napközbeni gyermekfelügyeleti forma, amely a 3 évesnél fiatalabbak elhelyezését biztosítva segíti a munkába visszatérni szándékozó szülőket. A régióban 2005 óta 40-ről 54-re emelkedett a bölcsődék száma, 2010 végén Borsod-Abaúj-Zemplénben 34, Hevesben 16, Nógrád megyében 4 intéz-

mény működött. Az intézményszám növekedése együtt járt a férőhelyek bővülésével. A régióban 46%-kal több működő bölcsődei férőhely állt rendelkezésre, mint 5 évvel korábban, így jelentősen csökkent a bölcsődék „zsúfoltsága”. A vizsgált időszak végén száz férőhelyre mindhárom megyében 102 beírt gyerek jutott (országosan 110), szemben a 2005. évi 114-131 közötti értékekkel. A kedvező változások ellenére még mindig alacsony a bölcsődések aránya, száz 3 évesnél fiatalabb gyermekre fele annyi bölcsődébe beíratott jutott a régióban (6,3), mint országosan (12,4). Ez a mutató Hevesben (7,4) a legnagyobb, Nógrád megyében (2,2) a legkisebb. Mindez összefügg a térségben tapasztalható alacsony foglalkoztatottsággal, a magas munkanélküliséggel és vélhetően ezért sem terjedtek el széles körben az újabb, a gyermekek napközbeni felügyeletét biztosító egyéb ellátási formák (családi napközi, házi gyermekfelügyelet).

Gyermekjóléti szolgálattal – melynek működtetése az önkormányzatok kötelezően ellátandó feladata – Észak-Magyarország településeinek döntő többsége ellátott. A települések jegyzői a szolgálatok munkatársaival és a jelzőrendszer működtetőivel arra törekednek, hogy megoldják a családban keletkezett konfliktusokat, megelőzzék a veszélyeztetettséget, illetve mielőbb megszüntessék azt. Legfőbb céljuk, hogy a gyermek ne kerüljön ki a családjából, még az alapellátásban orvosolják a problémákat. A szolgálatnál gondozott gyermekek száma (a speciális és prevenciós szolgáltatásokat igénybe vevők nélkül) 2010-ben Észak-Magyarországon 23,6 ezer fő volt, mely több mint 12 ezer családot érintett, 68%-uk Borsod-Abaúj-Zemplénben élt. A régióban a kezelt problémák egynegyede anyagi-, egyötöde gyermeknevelési jellegű, de jelentős – 16, illetve 12% – az életviteli és magatartászavar miatti intézkedések aránya (a megyékben és országosan is hasonló összetétel tapasztalható). Észak-Magyarországon 2005-höz képest némileg mérséklődött a nyilvántartott veszélyeztetett kiskorúak száma (32,7 ezerről 32,3 ezerre). A régió megyéi közül ez csak Nógrádban mondható el, ahol egyharmados csökkenést, ezzel szemben Hevesben egytizedes, Borsod-Abaúj-Zemplénben 3%-os növekedést figyelhettünk meg. Az okok, amelyek miatt a kiskorúak veszélyeztetetté válnak különbözőek: Borsod-Abaúj-Zemplénben leginkább magatartási, Hevesben környezeti, míg Nógrádban a legtöbben anyagi okból kerültek nyilvántartásba 2010-ben. Az ezer 18 éven alulira jutó veszélyeztetettek száma régióon belül a legmagasabb Borsod-Abaúj-Zemplén megyében (185), jelentősen meghaladva az országos átlagot (110). Észak-Magyarország kedvezőtlen helyzete mutatkozik meg a védelembe vettek tekintetében is. Miközben a gyermekek száma csökkent, 2005-höz viszonyítva több mint 29%-kal emelkedett a védelembe vett kiskorúaké a régióban (3,4 ezerről 4,3 ezerre). Magyarországon 2010-ben ezer kiskorúból 13 esetben éltek a védelembevétel lehetőségével, ez az arány Észak-Magyarországon közel 19 volt. A megyék rangsorában – hasonlóan a veszélyeztetettekhez – Szabolcs-Szatmár-Bereg megyét követi Borsod-Abaúj-Zemplén, az előbbinél ezer azonos korúból 27, utóbbinál 21 volt a jegyzők által nyilvántartott védelembe vett gyermek, de Nógrádban és Hevesben is magasabb az arányuk az országos átlagnál. Észak-Magyarországon a védelembe vétel oka az esetek közel négytizedénél a szülő nem megfelelő magatartása, háromtizednél több a környezeti, egyötöd részt meghaladó a gyermeknek felróható ok, 9%-ban a gyermek által elkövetett bűncselekmény miatt volt szükséges a gondozásba vétel.

Mikor már nem biztosított a gyermek nevelése a családjában, bekerül a szakellátásba. Észak-Magyarországon 2010 végén gyermekvédelmi szakellátásban (gyermekotthon és nevelőszülői hálózat) 2790 gyermek részesült, többségük mindhárom megyében átmeneti nevelt volt (Borsod-Abaúj-Zemplénben a fiúk, Nógrádban a lányok aránya a magasabb). A régióban közel kétszer annyian nevelkedtek nevelőszülőknél, mint ahányan gyermekotthonban, a megyék közül csak Nógrádban több a gyermekotthonban élő, mint a nevelőszülői hálózatban. Az ellátottak elhelyezés szerinti megoszlása 2005-höz képest lényegesen nem változott. 2010 végén a régióban sajátos nevelési igényű (pszichés fejlődési zavar, fogyatékoság miatt) volt a gyermekotthonban élő 939 fő több mint egynegyede, arányuk Hevesben a legmagasabb. A nevelőszülőknél tartózkodó 1805 gyermek vagy fiatal felnőtt 15%-a igényelt speciális nevelést, hányaduk Nógrádban és Hevesben is meghaladta a régió átlagát. Országosan alacsonyabb a sajátos nevelési igényű gyermekek aránya mindkét nevelési forma tekintetében (22, illetve 14%).

A veszélyeztetett és a védelembe vett kiskorúak Észak-Magyarországon, 2010

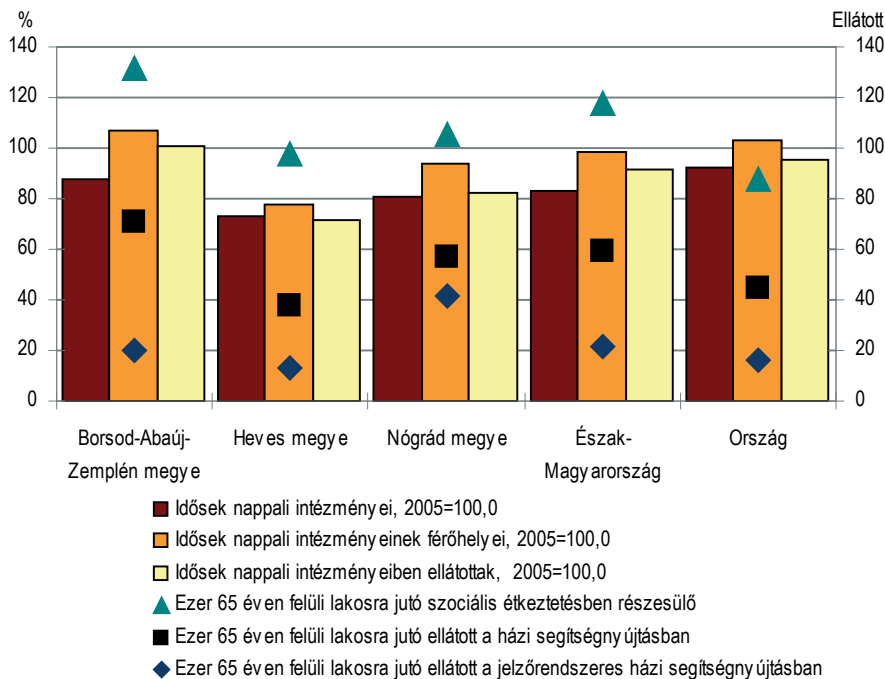
Az Észak-Magyarországot érintő jelentős népességcsökkenés, az idősödő lakosság, a gyenge gazdasági potenciál miatt különleges figyelmet érdemelnek a különböző szociális ellátások. A szociális alapszolgáltatások közül a szociális étkeztetést és a házi segítségnyújtást – melyek biztosítása az önkormányzatok kötelező feladata – zömében idősök veszik igénybe, számuk a régió belül Borsod-Abaúj-Zemplénben a legmagasabb. Észak-Magyarországon száz 65 éven felüliből 2005-ben 10, 2010-ben már 12 fő részesült szociális étkeztetésben (országosan hasonló tendencia érvényesülésével 9-en). 2005-höz képest ezt az alapszolgáltatást igénybe vevő 65 évesnél idősebbek aránya Nógrádban nőtt leginkább, összefüggésben azzal, hogy a régió belül ott emelkedett legnagyobb mértékben e korcsoport népességén belüli hányada. Népszerű alapszolgáltatási forma a házi segítségnyújtás is, melyet Észak-Magyarországon 60%-kal többen vettek igénybe 2010-ben, mint 5 évvel korábban. Az aprófalvakban bővelkedő Borsod-Abaúj-Zemplénben és Nógrádban különös jelentőségű a falu- és tanyagondnokok működése, akik tevékenységükkel javítják a városoktól, nagyközségektől távol élők életfeltételeit, főként az időseknek nyújtva segítséget a napi teendőikben, a közszolgáltatások igénybevételeiben. Észak-Magyarországon 2010 végén – teljes munkaidős létszámra átszámítva – 189 falu- és 22 tanyagondnok látta el feladatát, számukat és a működéshez szükséges költségeket tekintve is növekedés mutatható ki 2005-höz képest. A másik két megyétől eltérő településszerkezetű Hevesben kevésbé volt szükséges ezen alapszolgáltatás működtetése. Említésre méltó a folyamatosan bővülő jelzőrendszeres házi segítségnyújtás. 2010-ben a régióban 4,2 ezren éltek a segélyhívó készülék otthonukba telepítésének lehetőségével. A segélyhívó készüléküket krízishelyzet esetén 5,6-szer többen használhatták, mint 2005-ben. A megyék eltérő adottságaiból adódóan inkább Borsod-Abaúj-Zemplénben és Nógrádban volt gyakoribb ennek a szociális szolgáltatási formának az alkalmazása.

A nappali ellátásoknál – a férőhelyek és az ellátottak terén is – maradt az idősek dominanciája. 2010-ben a régióban működő 200 időseket is ellátó nappali intézménynek a hattizede Borsod-Abaúj-Zemplénben található. Mindhárom megyében kevesebb intézmény üzemelt, Hevesben és Nógrádban a férőhelyek száma is csökkent. Borsod-Abaúj-Zemplén megyében ezzel szemben a férőhelyek és az ellátottak száma egyaránt emelkedett. Összességében országosan és Észak-Magyarországon is kevesebben vették igénybe ezt a szociális szolgáltatást, mint öt évvel korábban. Ezer 60 éves és idősebb lakosra Borsod-Abaúj-Zemplénben 27, Nógrádban 21, Hevesben 14 férőhely jutott. A nappali ellátások sorában jóval alacsonyabb arányt képviselnek a fogyatékosokat, pszichiátriai betegeket és a szenvedélybetegeket is ellátó intézmények, holott ezekre nagy igény mutatkozik. A hajléktalanok nappali támogatását 5 népkonyha és 10 nappali melegedő

biztosította. Naponta átlagosan az előbbieket 596, míg az utóbbiak 607 fős forgalmat bonyolítottak, ami leginkább a régió városaiban élő hajléktalanoknak jelentett segítséget. A sokrétű szociális ellátó rendszer ezeken kívül számos más közösségi szolgáltatást is biztosít. A támogató szolgálatok mintegy 2,3 ezer fogyatékkal élő személynek nyújtanak segítséget lakókörnyezetükben és biztosítják számukra a hozzáférést a közszolgáltatásokhoz, valamint eljuttatják őket a munkahelyre, iskolába.

17. ábra

Időskorúak ellátása az alapszolgáltatásban és a nappali ellátásban, 2010

A szociális szakosított ellátásokban – hasonlóan a gyermekellátásokhoz – jelentős változás történt az elmúlt évtized során. Ennek eredményeként kisebb létszámú, családasabb intézményi formákat (pl. lakóotthonok) vezettek be, több nagyobb intézményt az átszervezések, racionalizálás miatt közös igazgatás alá vontak. Mindhárom megyében a tartós bentlakásos és átmeneti elhelyezést nyújtó intézményekben bővült a férőhelyek száma, ezzel együtt nőtt a gondozottaké is 2005-höz képest. Összességében a régióban 11-11%-kal. 2010-ben Észak-Magyarországon 125 intézményben közel 10,7 ezer fő tartózkodott, ahol teljes ellátást és orvosi segítséget kaptak. A gondozottak és a férőhelyek több mint felét az idősök otthonai adták. Az ellátottak 11%-a átmeneti elhelyezésben részesült, 89%-a tartós elhelyezést vett igénybe.

16. tábla

A tartós bentlakásos szociális intézményekben ellátottak száma az intézmény típusa szerint, 2010

Terület	Időskorúak	Pszichiátriai betegek	Fogyatékos személyek	Szenvedélybetegek	Hajléktalan személyek	Összesen	Tízezer lakosra jutó ellátott
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	3 172	811	938	173	87	5 181	75,7
Heves megye	1 542	285	600	64	26	2 517	81,7
Nógrád megye	913	320	532	57	–	1 822	90,2
Észak-Magyarország	5 627	1 416	2 070	294	113	9 520	79,7
Ország	48 675	8 691	16 191	2 007	625	76 189	76,3

A tartós ellátásban tízezer lakosra a legtöbb ellátott Nógrád megyében (90,2), az átmeneti ellátásban pedig – főleg a megyeszékhelyen működő hajléktalanokat ellátó intézmények miatt – Borsod-Abaúj-Zemplénben (11,6) jutott.

Nyugdíjban, nyugdíjszerű ellátásban Észak-Magyarországon nagyobb arányban részesülnek, mint országosan. Számuk a népességfogyás következtében 2005-höz képest országosan 4,3%-kal, Észak-Magyarországon 7,7%-kal, ezen belül leginkább, Borsod-Abaúj-Zemplénben (8,6%-kal) csökkent. A nyugellátásra jogosultságukat az ellátottak döntő többsége saját jogon szerezte, részesedésük Heves megyében (86%) magasabb az országos átlagnál (84%), a másik két megyében alacsonyabb annál. A nyugdíjasok legnagyobb hányada öregségi nyugdíjas, észak-magyarországi arányuk kisebb az országosnál. A korbetöltött, illetve korhatár alatti rokkantnyugdíjasoké viszont nagyobb, ahogyan az egészségkárosodottak ellátásában részesülőké is.

17. tábla

A nyugdíjban, nyugdíjszerű ellátásban részesülők főbb adatai, 2011. január

Átlagösszege	Nyugdíj, nyugdíjszerű ellátásban részesülők száma összesen, fő	Az ellátásban részesülők aránya a lakónépességből, %	Az ellátásban részesülőkből:					egészségkárosodott személyek pénzbeli ellátásaiban részesülők aránya, %
			öregségi és öregségi jellegű	ezen belül		korhatár alatti rokkantsági	hozzátartozói ^{a)}	
				öregségi	korbetöltött rokkantsági			
nyugdíjban részesülők aránya, %								
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	204 035	29,8	65,8	52,6	12,6	12,0	6,1	7,9
Heves megye	97 814	31,8	71,2	54,7	15,8	13,3	3,9	4,4
Nógrád megye	63 679	31,5	72,7	58,2	14,1	10,7	4,5	5,8
Észak-Magyarország	365 528	30,6	68,4	54,1	13,7	12,1	5,2	6,6
Ország	2 921 129	29,3	71,9	58,2	13,2	11,6	4,3	5,4

a) Árvaelátás nélkül.

2011 januárjában a teljes ellátást tekintve az egy főre jutó havi átlag – a korábbi évekhez hasonlóan – mindhárom megyében elmarad az országostól, ugyanez figyelhető meg a saját jogú, és ezen belül az öregségi nyugdíjak esetében is. Ezt a megyénként eltérő keresetszínvonal mellett számos más (egészségi állapot, foglalkoztatási struktúra stb.) tényező is alakította. Észak-Magyarországon az egy főre vetített átlagnyugdíj összege a 2010. évi nettó keresetek 72%-át tette ki, ez az arány országosan alacsonyabb, 67%. (Országosan magasabb a nettó átlagkereset, mint a régióban.)

A jövedelmi-társadalmi szempontból kedvezőtlenebb helyzetű régiókban különösen nagy jelentősége van az önkormányzati segélyezésnek. A rendszeres szociális segélyezést – egészségkárosodott, vagy nem foglalkoztatott személyek megélhetését segítő pénzbeli juttatás – 2009-től aktív korúak ellátásaként nevesítették, melyet két kategóriára bontottak: rendszeres szociális segélyre, valamint rendelkezésre állási támogatásra. A korábban is ellátásban részesülők jelentős része a rendelkezésre állási támogatást kapta. 2010-ben rendszeres szociális segélyre az országosan felhasznált (11,5 milliárd forint) összeg 23%-át, a rendelkezésre állási támogatásra fordított (57,8 milliárd forint) kiadás több mint egynegyedét észak-magyarországi támogatottak kapták. Mindkét segélytípusnál a támogatásban részesítettek átlagos száma kiemelkedően magas Borsod-Abaúj-Zemplénben, ahol a tízezer lakosra jutó rendszeres szociális segélyezettek száma 2,2-szerese, a rendelkezésre állási támogatottaké pedig 2,5-szerese az országosnak. Borsod-Abaúj-Zemplén hátrányos helyzetét mutatja, hogy Magyarországon a megyék sorában mindkét népességarányos mutató itt a legmagasabb.

A fontosabb ellátásfajtákban részesülők egy főre jutó átlagos összege, 2011. január

Terület	Nyugdíjban, nyugdíjszerű ellátásban részesülők egy főre jutó átlagösszege, Ft	Ebből:					
		öregségi és öregségi jellegű nyugdíj	ezen belül		korhatár alatti rokkantsági nyugdíj	hozzátartozói nyugdíj ^{a)}	egészségkárosodott személyek pénzbeli ellátásainak
			öregségi nyugdíj	korbetöltött rokkantsági nyugdíj			
egy főre jutó havi átlagösszege, Ft							
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	83 617	99 159	101 135	88 749	74 565	62 838	32 323
Heves megye	86 191	97 503	99 753	88 226	75 150	62 190	29 952
Nógrád megye	84 847	96 797	98 213	90 413	72 327	62 211	30 297
Észak-Magyarország	84 520	98 261	100 214	88 886	74 394	62 616	31 589
Ország	88 152	101 433	104 014	88 662	73 059	59 520	30 500

a) Árvaeállítás nélkül.

A régióban az időskorúak járadékát 2010-ben havonta átlagosan 604-en kapták, számuk decemberben a 2005 év decemberéhez képest 18%-kal volt kevesebb. A rászoruló idősöknek havonta és fejenként átlagosan 27 492 forintot fizettek ki, 6,5 ezer forinttal többet, mint 5 évvel korábban. A tízezer 60 éves és idősebb lakosra jutó járadékban részesülők száma csak Borsod-Abaúj-Zemplén megyében (28,2) haladta meg az országos átlagot (25,6), Hevesben és Nógrádban alatta maradt.

Észak-Magyarországon az önkormányzatok lakásfenntartási támogatásra is többet költhettek (3,7 milliárd forintot) 2010-ben, mint 2005-ben, ez idő alatt 113-ról 139-re nőtt az ezer lakásra jutó támogatottak száma. 2010-ben egy főre átlagosan 51 884 forint jutott, mindhárom megyében kevesebb, mint országosan (53 408 forint).

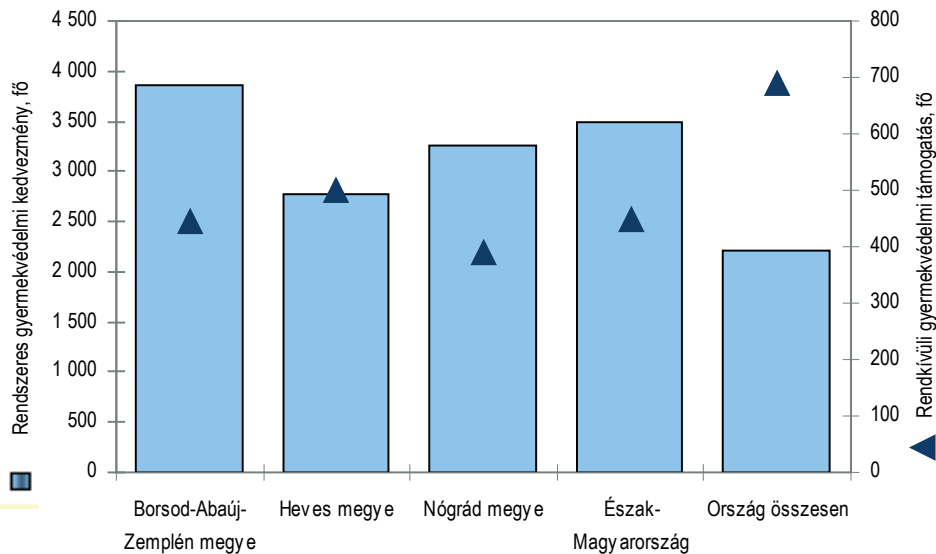
Közgyógyellátási igazolvánnyal a régióban közel 54 ezer fő rendelkezett, 61%-uk alanyi jogon kapta. A szigorodott feltételek miatt a közgyógyellátásban részesülők tízezer lakosra jutó száma csökkent 2005-höz viszonyítva. 2010-ben ez utóbbi mutató értéke Észak-Alföld (469) után Észak-Magyarországon (450) a második legmagasabb volt.

A súlyos mozgáskorlátozottak közlekedési támogatásában is kevesebben részesültek az öt évvel korábbinál, a szabályok változása miatt számuk 54 ezerről 30 ezerre mérséklődött a régióban, 2010-ben tízezer lakosra több mint kétszer annyi támogatott jutott Borsod-Abaúj-Zemplénben és Nógrádban is, mint országosan.

A tartósan gondozásra szoruló személy otthoni ápolását ellátó nagykorú hozzátartozó részére biztosított ápolási díjat 2010-ben több mint 7 ezren kapták Észak-Magyarországon, a támogatottak átlagos száma 26%-kal nőtt 2005-höz viszonyítva. Tízezer lakosra a legtöbb támogatott – mint ahogy öt évvel korábban is – Nógrád megyében (67,5) volt, de arányuk Borsod-Abaúj-Zemplénben is meghaladta az országos átlagot (57).

A gyermekneveléshez kapcsolódó ellátások közül a családi pótlék a legelterjedtebb pénzbeli juttatás, mely minden gyerek után alanyi jogon jár. Észak-Magyarországon 2010-ben az ellátásban részesülő gyermekek havi átlagos száma közel 264 ezer. Régióon belül Borsod-Abaúj-Zemplénben folyósították a legtöbb családnak és ott volt a legmagasabb az egy családra jutó havi átlagos összeg (26,9 ezer forint), Hevesben 25,2 ezer forint, Nógrád megyében 24,5 ezer forint. A gyermekek családban történő nevelkedésének segítése a különböző pénzbeli és természetbeni ellátásokon keresztül is biztosított, melyek mindegyike kiemelt jelentőségű a rászoruló családok számára. Észak-Magyarországon inkább a rendszeres ellátások, míg országosan az eseti, rendkívüli támogatással történő segítség a jellemző.

Tízezer 0-24 éves lakosra jutó rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben és rendkívüli gyermekvédelmi támogatásban részesültek száma, 2010

Az önkormányzatok által nyújtott támogatások a következők:

- a gyermek szociális helyzete alapján folyósított rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény
- az előbbi juttatásban részesülő gyermek gyámjával rendelt hozzátartozónak (ha nyugdíjban vagy nyugdíjszerű pénzellátásban részesül) folyósított kiegészítő gyermekvédelmi támogatás (fix összegű)
- rendkívüli gyermekvédelmi támogatás, mely a gyermeket gondozó időszakosan létfenntartási gondokkal küzdő, vagy létfenntartást veszélyeztető rendkívüli élethelyzetbe került családoknak jár.

Munkaerőpiac

Észak-Magyarországot a foglalkoztatottság alacsony szintje jellemzi. A KSH munkaerő-felmérése alapján a gazdaságilag aktívak¹³ számában lényeges változás nem történt a vizsgált időszakban. A foglalkoztatottak¹⁴ száma országosan 3,1%-kal, a régióban 6,3%-kal esett vissza, ezen belül Borsod-Abaúj-Zemplénben 5,7%-os, Hevesben 4,2%-os, Nógrádban 11%-os volt a mérséklődés.

Az aktivitási arány¹⁵ emelkedett 2005 és 2010 között a régióban, a foglalkoztatási arányban¹⁶ nincs lényeges változás, az országos mutatóktól való elmaradás azonban számottevő, 2010-ben 4,3, illetve 6,3 százalékpont. Az alacsony foglalkoztatottság okai sokrétűek. Kiemelhetjük pl. a nyugdíjazás feltételeit. Európai összehasonlításban azok közé az országok közé tartozunk, ahol viszonylag alacsony a nyugdíjkorhatár. Ez a közeljövőben változik, 2010-től az 1952-es születésűekkel kezdve születési évenként fél évvel emelkedik és fokozatosan eléri a 65 éves korhatárt. Az alacsony foglalkoztatottság másik befolyásoló tényezője a meghosszabbodott tanulási idő, emiatt a fiatalok egyre később lépnek be a munkaerőpiacra. A korábbi években ösztönzött foglalkoztatási formák, a részmunkaidős alkalmazás, a távmunka, a határozott idejű munkaszerződések nem a kívánt mértékben terjedtek el, a munkaadók ezek helyett a pénzügyi-gazdasági válság idején főként elbocsátásokkal éltek. Az aktivitási és a foglalkoztatási arány esetében Borsod-Abaúj-Zemplénnek és Nógrádnak az országotól való eltérése jelentős, Heves megyét viszonylag kedvezőbb arányszámok jellemzik.

13 Gazdaságilag aktívak: azok, akik megjelennek a munkaerőpiacon, azaz a foglalkoztatottak és a munkanélküliek.

14 Foglalkoztatott az, aki az adott héten legalább egy órányi, jövedelmet biztosító munkát végzett, illetve rendelkezett olyan munkahellyel, ahonnan átmenetileg (betegség, szabadság stb. miatt) volt távol.

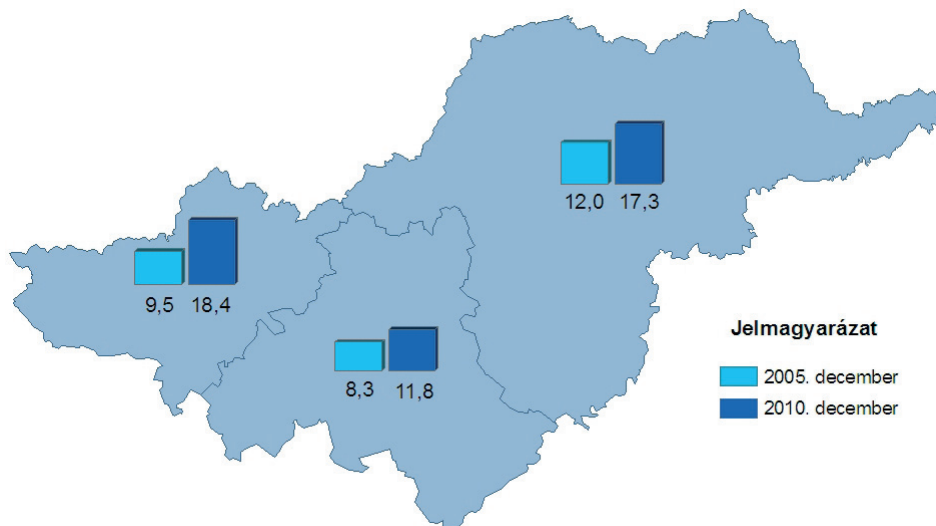
15 Aktivitási arány: a gazdaságilag aktívak a megfelelő korcsoportba tartozó népesség százalékában.

16 Foglalkoztatási arány: a foglalkoztatottaknak a megfelelő korcsoportba tartozó népességhez viszonyított aránya.

A gazdasági válság, a csökkenő kereslet munkahelyek megszűnésével, a munkanélküliek számának további emelkedésével járt. Míg országosan 7%-ról 11%-ra, addig Észak-Magyarországon 11%-ról 16%-ra növekedett a munkanélküliségi ráta.

19. ábra

A munkanélküliségi ráta alakulása, %

Az alkalmazásban állók száma az egy és annál több főt foglalkoztató vállalkozásoknál, a költségvetési és társadalombiztosítási intézményeknél, valamint a kijelölt nonprofit szervezeteknél 2010-ben közel 301 ezer fő volt Észak-Magyarországon, 3,6%-kal kevesebb, mint 2006-ban. Országosan ez idő alatt 2,3%-os a csökkenés. Borsod-Abaúj-Zemplénben a legkisebb, 1,5%-os a visszaesés, Heves megyében 4,6%-os, míg Nógrádban 10%-os.

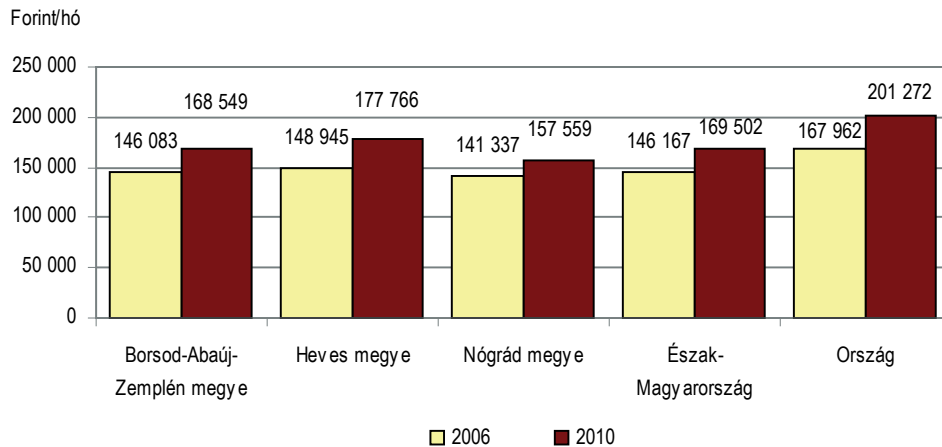
Az alkalmazásban állók gazdasági ágankénti megoszlása a régióban 2010-ben több területen különbözött az országostól. Az ipar gazdaságban betöltött szerepét igazolja, hogy aránya Észak-Magyarországon öt százalékponttal magasabb a hazai átlagnál. Hasonló az eltérés az egészségügyi szolgáltatásban, az e területen alkalmazásban állók hányada a régióban (14%) meghaladta az országost (8,8%). A kereskedelemben magyarországi átlagban három százalékponttal nagyobb, az oktatásban 1,3 százalékponttal kisebb az alkalmazásban állók részesedése. Az információ és kommunikáció, a pénzügyi szolgáltatás, az ingatlanügyletek, a tudományos és műszaki tevékenység nagyrészt a fővárosban koncentrálódik, ezekben a gazdasági ágakban az alkalmazásban állók aránya országosan jelentősebb, mint a régióban.

Az eltérések a megyei sajátosságokat tükrözik: a vendéglátásban és az iparban alkalmazásban állók aránya Heves megyében, a közigazgatás Nógrádban, az egészségügyi szolgáltatás Borsod-Abaúj-Zemplénben haladta meg a régiós átlagot 2010-ben.

Az alkalmazásban állók havi bruttó átlagkeresete az egy és annál több főt foglalkoztató vállalkozásoknál, valamennyi költségvetési és társadalombiztosítási intézménynél, valamint a kijelölt nonprofit szervezeteknél 2010-ben Észak-Magyarországon mintegy 170 ezer forint volt, közel 32 ezer forinttal kevesebb az országos átlagnál.

A havi bruttó átlagkeresetek növekedése 2006 és 2010 között régiós szinten 16, országosan 20%-os volt, tehát a meglévő különbség tovább emelkedett. Gazdasági áganként vizsgálva a havi bruttó átlagkeresetek nagyságát, a régió mindhárom megyéjében a pénzügyi szolgáltatásban a legmagasabb, a további három helyen pedig – megyénként más-más sorrendben – az információ és kommunikáció, a közigazgatás és az ipar osztozott 2010-ben. Összetettebb a kép a rangsor másik oldalán, az alacsony havi bruttó átlagkereset jellemzi a megyék mindegyikében az egyéb szolgáltatást, a vendéglátást, az adminisztratív szolgáltatást.

Az alkalmazásban állók havi bruttó átlagkeresetének alakulása

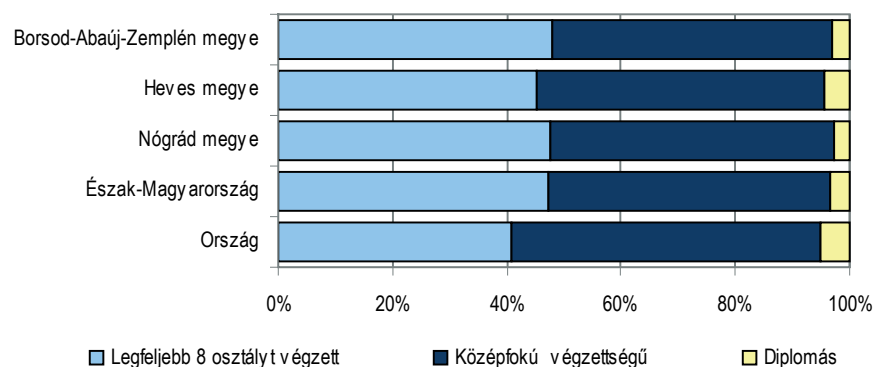
Észak-Magyarországon 2010-ben 117 ezer forint volt átlagosan a havi nettó átlagkereset, közel azonos Borsod-Abaúj-Zemplénben, 6 ezer forinttal több a Nógrádinál és 4 ezer forinttal kevesebb a Heves megyeinél. Az országostól való elmaradás mintegy 16 ezer forint. A régióban 2006 és 2010 között a bruttó átlagkeresetnél nagyobb mértékben, 21%-kal növekedett a nettó átlagkereset, mértéke 3,2 százalékponttal alacsonyabb az országos emelkedésnél.

A régióban 2010-ben a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat adatai alapján a nyilvántartott álláskeresők száma meghaladta a 109 ezret, ez negyedével több a 2005. év végénél. Területenként eltérő a nyilvántartott álláskeresők számának 2005 és 2010 közötti változása, legnagyobb a növekedés Hevesben (37%), ezt Nógrád (27%), majd Borsod-Abaúj-Zemplén megye követi (21%). Az országban nyilvántartott álláskeresők 18%-át, a pályakezdő álláskeresők 21%-át, a rendelkezésre állási támogatásban részesülteknek¹⁷ pedig egynegyedét Észak-Magyarország adta 2010-ben.

A nyilvántartott álláskeresők nemek szerinti megoszlásában nincs lényeges különbség a régió megyéiben, 45-46% között alakult a nők aránya. Országosan két százalékponttal alacsonyabb a férfiak és magasabb a nők aránya, mint a régióban.

A korcsoportonkénti megoszlás szerint a nyilvántartott álláskeresők 62-64%-a a 26-50 éves korosztályhoz tartozott, de 12-13% azok hányada is, akik 51-55 év közöttiek. Esetükben ki kell emelnünk, hogy ha kikerülnek a munkaerőpiacról, az oda való visszajutás esélye csekély számukra. Sem a fent említett két korcsoportnál, sem a pályakezdőknél nincs lényeges eltérés az országos és a régiós arányok között. Az utóbbiak részesedése a nyilvántartott álláskeresőkből Észak-Magyarországon 10, országosan 9%.

A nyilvántartott álláskeresők iskolai végzettsége, 2010

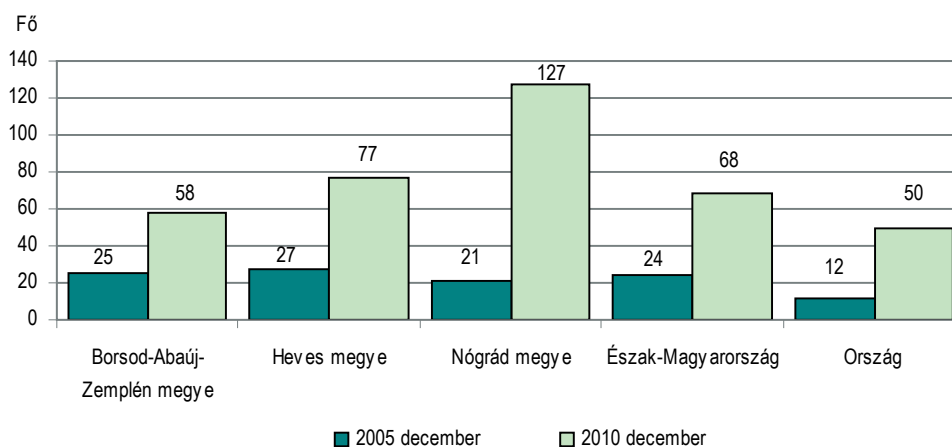
¹⁷ Rendszeres szociális segélyben részesülőkkel együtt.

A nyilvántartott álláskeresőkön belül a legfeljebb 8 osztályt végzettek aránya Észak-Magyarországon 6,4 százalékponttal haladta meg az országos átlagot 2010-ben, miközben a középfokú végzettségüké 4,5, a diplomásoké pedig 1,8 százalékponttal maradt el attól. A régió megyéi között a felsőfokú végzettségűek körében mutatható ki különbség: a nyilvántartott álláskeresőknek Nógrádban 2,6, Borsod-Abaúj-Zemplénben 3,2, Heves megyében 4,4%-a tartozott a diplomások közé.

A bejelentett üres álláshelyek száma országosan a 2005 decemberi 33,2 ezerről 2010 decemberére közel harmadára, 11,7 ezerre csökkent. Észak-Magyarországon mérsékeltebb, 55%-os volt a visszaesés, 2010 utolsó hónapjában 1617 üres álláshelyet jelentettek be a munkáltatók. Megyénként eltérő mértékben, Borsod-Abaúj-Zemplénben 52%-ra, Hevesben 47%-ra, Nógrádban egyötödére csökkent az üres álláshelyek száma.

22. ábra

Az egy üres álláshelyre jutó nyilvántartott álláskereső

A munkanélkülieknek a különböző támogatási formák segítenek biztosítani a megélhetést az álláskeresés idejére és támogatást nyújtani a munkához jutás folyamatában is, azonban ez csak rövidtávon jelent megoldást. Észak-Magyarországon 2010 decemberében 14,3 ezer fő részesült álláskeresési járadékban, 12,9 ezer fő álláskeresési segélyben, 45,6 ezren kaptak rendelkezésre állási támogatást¹⁸.

Személyi jövedelemadó¹⁹

A személyi jövedelemadó (szja) alá eső jövedelmek nagysága összefügg az adott terület gazdasági-társadalmi fejlettségével, munkaerőpiaci lehetőségeivel.

A foglalkoztatás szintjével kapcsolatba hozható az adófizetők népességben belüli aránya. A lakosságszámhoz mért személyi jövedelemadózóknak száma 2005-höz képest növekedést mutatott. Ez az arány az ország fejlettebb gazdasági háttérrel rendelkező térségeiben nagyobb, míg a kevésbé fejlett régiókban kevesebb. Magyarországon az ezer lakosra jutó adózók száma Nyugat-Dunántúlon a legmagasabb (479), míg Észak-Magyarországon a legkisebb (408).

A megyék között Szabolcs-Szatmár-Beregen a legalacsonyabb a személyi jövedelemadót fizetők aránya, majd pedig Borsod-Abaúj-Zemplénben.

A lakosság szja alá eső bevételei jelentős területi eltéréseket mutatnak. Az egy adófizetőre jutó személyi jövedelemadó alapot képező jövedelem alapján Közép-Magyarország, Közép-Dunántúl és Nyugat-Dunántúl után Észak-Magyarország a régiók rangsorában a negyedik helyet foglalta el, e mutatója egytizeddel elmaradt az országos átlagtól. Az egy adófizetőre jutó személyi jövedelem-

¹⁸ Rendszeres szociális segélyben részesülőkkel együtt.

¹⁹ Nemzeti Adó-és Vámhivatal adatai alapján.

adó alapot képező jövedelem 2010-ben a régióon belül Hevesben volt a legmagasabb, míg a legalacsonyabb Nógrád megyében.

A régióban 2010-ben 124,2 milliárd forint személyi jövedelemadó bevétel keletkezett, ami 8,5%-kal több mint 2005-ben. Az egy adófizetőre jutó szja – hasonlóan a személyi jövedelemadó alapot képező jövedelemhez – is tükrözi a jövedelembeli különbséget a régiók között. Észak-Magyarországon ez közel negyedével alacsonyabb az országosnál.

19. tábla

Személyi jövedelemadó főbb mutatói, 2010

Megnevezés	Borsod-Abaúj-Zemplén	Heves	Nógrád	Észak-Magyarország	Ország
	megye				
Ezer lakosra jutó adózók száma	397	429	418	408	434
Egy adófizetőre jutó szja alapot képző jövedelem, ezer forint	1 661	1 714	1 564	1 659	1 850
Egy adófizetőre jutó személyi jövedelemadó, ezer forint	242	268	216	244	321

A régiók között Észak-Magyarországon a legalacsonyabb a személyi jövedelemadót fizetők aránya a népességhez képest, azonban az egy adófizetőre jutó szja alapot képező jövedelem nagysága alapján a középmezőnyben helyezkedik el.

Az óvodától a felsőoktatásig

Észak-Magyarországon 2010-ben a feladatellátási helyek száma az óvodák és az általános iskolák esetében csökkent, míg a szakiskolákat, speciális szakiskolákat, valamint a középiskolákat tekintve emelkedett az öt évvel korábbihoz képest. Hasonló változások következtek be országosan is, legnagyobb mértékben a szakiskolák száma nőtt (21%-kal), a régióban pedig a gimnáziumoké (37%-kal), elsősorban az egyházi fenntartású intézmények gyarapodása miatt.

20. tábla

Feladat-ellátási helyek száma a közoktatásban

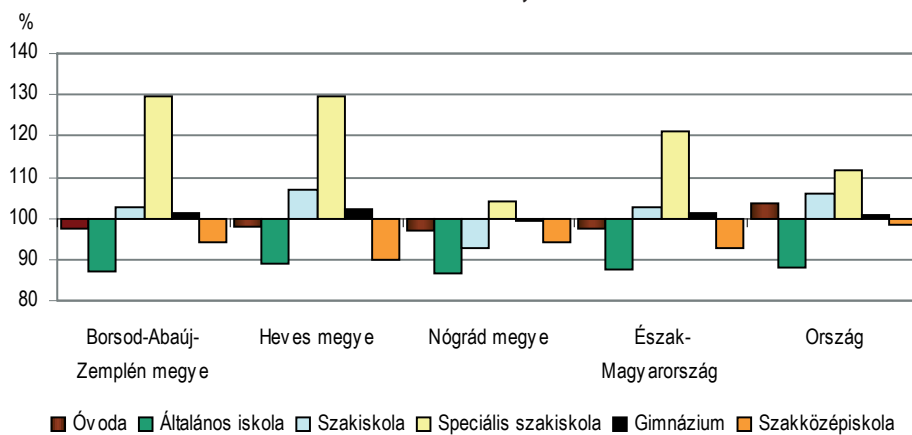
Feladatellátási hely típusa	Borsod-Abaúj-Zemplén	Heves	Nógrád	Észak-Magyarország	Ország
	megye				
2005					
Óvoda	358	153	141	652	4 526
Általános iskola	339	138	114	591	3 614
Szakiskola	35	20	11	66	537
Speciális szakiskola	7	4	5	16	136
Gimnázium	32	21	18	71	761
Szakközépiskola	58	29	17	104	931
2010					
Óvoda	345	151	136	632	4 358
Általános iskola	301	124	101	526	3 306
Szakiskola	54	18	11	83	651
Speciális szakiskola	10	6	5	21	151
Gimnázium	61	19	17	97	876
Szakközépiskola	68	26	15	109	939

Észak-Magyarországon óvodai nevelésben és iskolai nappali oktatásban 215 727 fő vett részt a 2010/2011. tanévben, 17,4 ezerrel kevesebb, mint a 2005/2006. tanévben. A legnagyobb létszámcsökkenés az általános iskolásoknál (13%-os) következett be, viszont bővült a szakiskolások (2,5%-kal), illetve a speciális szakiskolások száma (21%-kal). 2010-ben a régióban az ezer lakosra jutó óvodások, illetve közoktatásban nappali tagozaton tanulók száma a feladatellátási helyek minden típusánál – a gimnáziumok kivételével – meghaladta az országos átlagot. A régióban ezer lakosra a legtöbb óvodás, általános- és középiskolás Borsod-Abaúj-Zemplénben, míg szakiskolai és speciális szakiskolai tanuló Heves megyében jutott.

A közoktatásban leggyakrabban tanult idegen nyelvek közül első helyen az angol áll, ezt követi a német, majd a francia.

23. ábra

**Az óvodás gyermekek és a közoktatásban tanulók létszámának változása a nappali oktatásban, 2010
2005=100,0**

A felsőoktatásban részt vevők Észak-Magyarországon – képzési hely szerint – 7 intézmény 17 karán folytathatták tanulmányaikat 2010-ben. A képzéseken részt vevő hallgatók száma jelentősebben mérséklődött a régióban (26%-kal), mint országosan (15%-kal), Nógrádban a hallgatói létszám a 2005. évi felére csökkent. Észak-Magyarországon a 32,4 ezer hallgató döntő többsége (89%-a) felsőfokú alap- és mesterképzésre járt, ez utóbbiak 45%-a nappali tagozaton tanult. A régióban a 2005/2006-os tanévhez képest alacsonyabb volt a létszám mind a nappali, mind az esti, levelező és távoktatás tagozatokon, valamint az első évfolyamon is. A 2010/2011. tanévben összességében a diákok 73%-a főiskolai, 17%-a egyetemi szintű képzésben vett részt. Továbbra is alacsony a felsőfokú szakképzésben és a szakirányú továbbképzésben résztvevők aránya, annak ellenére, hogy az előbbieket száma 2,1-szerese az öt évvel korábbiaknak. A doktori képzések hallgatói létszáma négytizeddel kevesebb, mint a 2005/2006. tanévben.

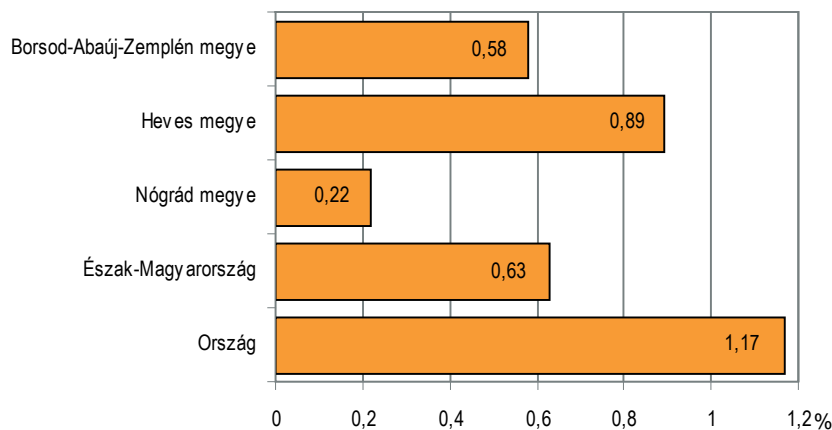
Az észak-magyarországi felsőoktatási intézményekben 2010-ben 5 ezer fő szerzett oklevelet, tudományos fokozatot és címet.

Kutatás-fejlesztés

A K+F tevékenység növelése a gazdaság fejlődésének elengedhetetlen követelménye. Észak-Magyarországon 2010-ben 191 kutatóhelyen végeztek kutatási és fejlesztési tevékenységet, az országban található 3 ezer kutatóhely 6,4%-án. A kutatóhelyek 57%-a Borsod-Abaúj-Zemplén, 37%-a Heves, 6%-a Nógrád megyében működött. A kutató, fejlesztő helyek tényleges létszáma 2,8 ezer fő volt, ebből 1,9 ezer fő kutatóként dolgozott 2010-ben, ez utóbbiak 38%-a rendelkezett a tudomány doktora vagy kandidátusa fokozattal. Ez az arány Heves megyében (45%) meghaladta a régiós átlagot, míg Borsod-Abaúj-Zemplénben alatta maradt (35%).

Észak-Magyarországon 2009-ben kutatás-fejlesztésre a GDP 0,6%-át fordították.

A K+F ráfordítások a GDP százalékában, 2009

A régióban a K+F ráfordítások 88%-át a K+F költségek alkották. A K+F-ráfordítások legfőbb pénzügyi forrásai a vállalkozások, melyek részesedése 2005-ben 47% volt, 2010-re 56%-ra emelkedett, ezzel szemben csökkent a központi költségvetés finanszírozó szerepe. A nonprofit szektor és a külföldi pénzügyi forrás hányada a régióban nem számottevő.

2005-höz képest nőtt a K+F beruházások aránya, mely 2010-ben 12%-ot tett ki a K+F ráfordításokból.

A K+F kutatóhelyek száma országosan 19%-kal emelkedett. A műszaki tudományok részesedése a legnagyobb (32%), a természettudományoké kéttized, míg az orvostudomány a kutatóhelyek egytizedét tudhatta magáénak. Észak-Magyarországon 2010-ben a kutatóhelyek 39%-án műszaki tudományokkal, 18-18%-ban természet- és társadalomtudományokkal foglalkoztak, melyek összefüggésbe hozhatók a régióban található főiskolai, egyetemi képzések profiljával.

A kutatás-fejlesztési tevékenység jól megismerhető és mérhető a könyvek, könyvfejezetek és a szakfolyóiratokban megjelent cikkek számával. Az országosan megjelent 38,8 ezer publikációból közel 2 ezret a régióban adtak ki 2010-ben, ezek háromnegyede magyar nyelven íródott.

Kulturális intézmények, közművelődési lehetőségek

A kultúra nemcsak a társadalom versenyképességének megteremtéséhez, hanem a tudásalapú társadalom alapjainak erősítéséhez is hozzájárul, melynek része a közkultúra fejlesztése, az élethosszig tartó tanulás és a közösségfejlesztés is.²⁰ Észak-Magyarországon 2010-ben a közművelődési tevékenységeknek otthont adó 337 intézményben közel 62 ezer rendszeres művelődési foglalkozást rendeztek. A régióban a 13 ezer kulturális rendezvényre több mint 2,6 millióan látogattak el. A múzeumi éjszakák és más színvonalas rendezvények, kiállítások szervezésével igyekeznek növelni a múzeumok népszerűségét. Észak-Magyarországon 85 muzeális intézményben 419 kiállítást tartottak meg, 31%-kal többet, mint 2005-ben, annak ellenére, hogy a muzeális intézmények száma 22%-kal csökkent. A kiállítások 59%-a Borsod-Abaúj-Zemplénben, 22%-a Nógrád-ban és 19%-a Heves megyében került bemutatásra. Az ezekben az intézményekben megtartott kulturális rendezvényeket 1,2 millió látogató tekintette meg, számuk 13%-kal maradt el az öt évvel korábbtól.

A régióban 2010-ben Miskolcon és Egerben működött állandó jelleggel színház, melyek előadásai összesen 297 ezer nézőt vonzottak. A színházlátogatók ezer lakosra jutó száma Észak-Magyarországon (247) meghaladta a Budapest nélkül számított megyék átlagát (244).

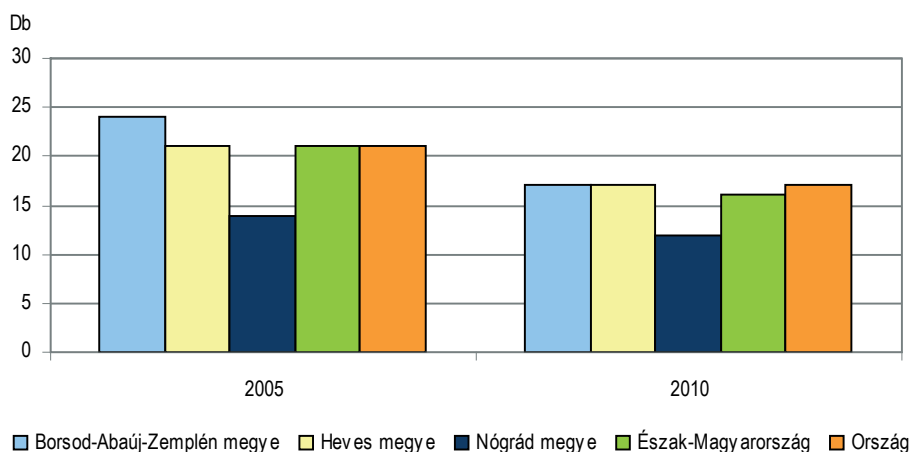
A kulturálódási lehetőségek egyik formája a könyvtárlátogatás, a folyóiratok, könyvek olvasása. A régió három megyeszékhelyén található a legnagyobb könyvtárak, emellett számos település is

²⁰ A kulturális statisztika módszertana és fogalmai, KSH Budapest, 2005.

rendelkezik még a művelődés e lehetőségével. Észak-Magyarországon 2010-ben közel 3,2 millió könyvtári egységet kölcsönzött a beiratkozott 196,5 ezer olvasó, ez utóbbiak száma 11%-kal haladta meg a 2005-ben regisztráltakat. A régió 673 települési könyvtárába beiratkozott olvasók 59%-a Borsod-Abaúj-Zemplénben, 24%-a Hevesben élt a kulturálódás e formájával. A települési könyvtárak mellett működő nemzeti-, szak-, munkahelyi-, felsőoktatási-, és egyéb könyvtárak száma 2010-re 86 szolgáltató helyre (37%-kal) csökkent. Míg 2005-ben egy olvasóra 21 kölcsönzött könyvtári egység jutott a régióban, addig ez a szám 2010-re háromnegyedére mérséklődött.

25. ábra

Egy beiratkozott olvasóra jutó kölcsönzött könyvtári egységek száma

A régióban ezer lakosra 417 mozilátogatás jutott 2010-ben, 24%-kal kevesebb, mint öt évvel korábban. Ezzel egyenes arányban csökkent a mozi férőhelyek és az előadások száma is, az előbbi héttizeddel, az utóbbi közel háromtizeddel.

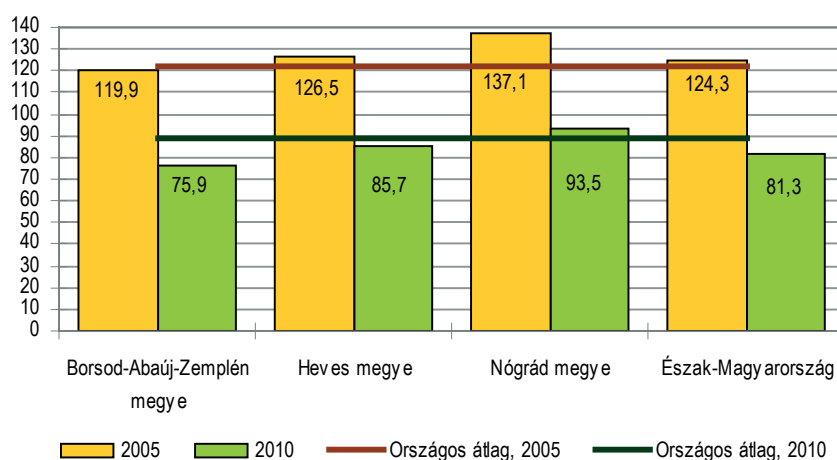
IV. INFRASTRUKTURÁLIS JELLEMZŐK

Kommunális ellátás

A lakás- és életkörülményeket alapvetően meghatározza a települési infrastruktúra, valamint a szolgáltatások színvonala. Észak-Magyarországon 2010-ben a települések kilenczede rendelkezett vezetékes gázzal, a gázcsőhálózat hossza a régióban meghaladta a 11 ezer kilométert, amelyen 412 ezer fogyasztóhoz vezetéken jutott el a gáz. A háztartási gázfogyasztók száma 2005-höz képest 9%-kal, 388,6 ezerre növekedett, ennek ellenére az egy háztartási fogyasztóra jutó vezetékes gázfogyasztás Borsod-Abaúj-Zemplénben 36%-kal, Heves és Nógrád megyében egyaránt 31%-kal csökkent. A háztartások vélhetően a gáz emelkedő ára miatt – ahol lehetőség van rá – más fűtőanyagot használnak, illetve takarékoskodnak ezzel az energiával.

26. ábra

Egy háztartási fogyasztóra jutó havi vezetékesgáz-felhasználás, m³

Észak-Magyarországon 2010-ben 563 ezer háztartási villamosenergia-fogyasztót regisztráltak, 8,2 ezerrel többet, mint öt évvel korábban. A régió belül Borsod-Abaúj-Zemplénben (4 ezer MWh-val) és Hevesben (7,8 ezer MWh-val) csökkent, Nógrádban (0,9 ezer MWh-val) emelkedett a háztartások villamosenergia felhasználása.

Észak-Magyarország minden településén biztosított a közüzemi vízellátás. Az ivóvízvezeték-hálózatba bekapcsolt lakások száma 2010-ben közel 458 ezer volt, ez a lakásállomány kilenczete-dét fedte le. A régióban a vezetékes ivóvíz-ellátás tekintetében Heves megye helyzete a legkedvezőbb (94%), de a bekapcsolt lakások aránya ott sem éri el az országos átlagot (95%).

A csatornázás és a szennyvíztisztítás fejlesztése a vízkészletek hosszú távú megőrzése szempontjából is kiemelkedő fontosságú. A régió településeinek kétharmada rendelkezik közüzemi szennyvíz-csatorna-hálózattal, melynek hossza 2005 óta 977,5 km-rel nőtt, így 2010-ben meghaladta a 6,1 ezer km-t. Országosan 72,5% a közüzemi szennyvízcsatorna-hálózatba bekapcsolt lakások aránya, Észak-Magyarországon 66%, ezen belül egyaránt 67%-os Heves és Nógrád megyében, míg Borsod-Abaúj-Zemplénben a régióssal egyező. A régióban közüzemi szennyvízkezelés során 51,6 millió m³ szennyvizet tisztítottak meg, 67%-át Borsod-Abaúj-Zemplén, 23%-át Heves és 10,5%-át Nógrád megyében.

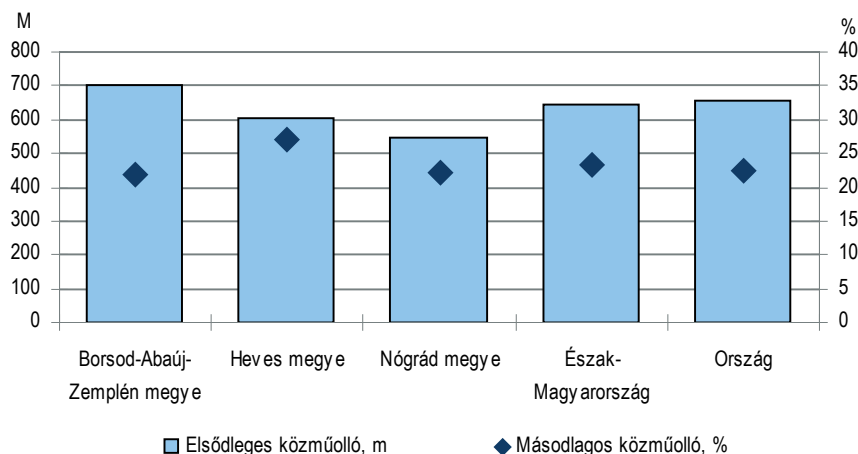
Az elsődleges közműolló²¹ vizsgálva 5 év alatt 91,5 méterrel emelkedett az egy km ivóvíz-vezeték-hálózatra jutó szennyvízcsatorna-hálózat hossza Észak-Magyarországon, de így is 14 méterrel elmaradt az országos átlagtól. A régió belül Nógrádban nyitottabb, míg Borsod-Abaúj-Zemplénben zártabb az olló.

A másodlagos közműolló²² értéke csökkenő tendenciát mutat, 2010-ben közel 8,9%-ot mérséklődött az öt évvel korábbihoz képest.

21 Elsődleges közműolló: egy km vízvezeték-hálózatra jutó közüzemi szennyvízgyűjtő-hálózat.

22 Másodlagos közműolló: a vízvezeték-hálózatba és a szennyvízgyűjtő-hálózatba bekapcsolt lakások arányának különbsége.

Közműöllő, 2010

Észak-Magyarországon 2010-ben 10 településen 64,8 ezer lakásban volt távfűtés és közel 59 ezer lakásban melegvíz-szolgáltatás. Borsod-Abaúj-Zemplén és Heves megyében 2005-höz képest 0,4, illetve 3,6%-kal nőtt a távfűtésbe bekapcsolt lakások száma, míg Nógrádban 8,9%-kal csökkent.

Észak-Magyarországon 2010-ben a lakások 95%-át vonták be a rendszeres hulladékgyűjtésbe, közel 27 ezer lakással többet, mint 2005-ben.

Közúti közlekedés

Magyarország közúthálózata állami tulajdonú országos közutakból és önkormányzati tulajdonú helyi közutakból áll. A közlekedés minősége, a közutak állapota, kiépítettsége a települési infrastruktúra lényeges eleme, mely befolyásolja az emberek életkörülményeit, az adott terület fejlettségét. Észak-Magyarország úthálózata – elsősorban földrajzi, településszerkezeti adottságai miatt – sűrű, 100 km²-re jutó úthálózatának hossza meghaladja az országos átlagot. Ebben szerepet játszik, hogy településszám alapján Észak-Magyarország (610) a harmadik legnagyobb a régiók rangsorában.

Észak-Magyarországon 2010-ben 4806 km hosszú közúthálózat állt a közlekedők rendelkezésére, mely az országos 15%-a. Az elsőrendű főutak hossza 295 km, a másodrendű főutaké 529 km, a mellékutaké 3836 km. A régió úthálózata 2010-ben 0,3%-kal emelkedett az öt évvel korábbihoz képest.

Észak-Magyarországon a személyszállító gépjárművek száma 4,1%-kal, a személygépkocsik száma 3,7%-kal, az autóbuszoké 3%-kal gyarapodott 2005-höz viszonyítva. 2010-ben ezer lakosra 257 személygépkocsi jutott, 9,4%-kal több, mint öt évvel korábban, azonban az országos átlagtól így is 14%-kal maradt el. Az országban a személygépkocsik átlagéletkora 11,3 év volt, 0,8 évvel haladta meg a 2005-ös átlagot. Ez a Magyarországon első alkalommal forgalomba helyezett autók számának csökkenésével is magyarázható. Míg 2005-ben közel 240 ezer személygépjárművet regisztráltak első alkalommal hazánkban, addig 2010-re ez a szám negyedére, 61 ezerre csökkent. Észak-Magyarországon 20,7 ezerről 3,2 ezerre apadt 2005-höz képest az első alkalommal forgalomba helyezett személygépkocsik száma. A mérséklődés a régióon belül Nógrádban a legerőteljesebb (87%-os), Borsod-Abaúj-Zemplén és Heves megyében egyaránt 84%-os, mely megegyezett a régiós átlaggal.

Észak-Magyarországon 2010-ben 107 ezer utas vette igénybe a helyi autóbusz-közlekedést, 422 km-es vonalhálózaton, 156 viszonylaton. Az autóbusz-közlekedésben régiós szinten átlagosan 310 autóbusz állt rendelkezésre (az országos 10%-a).

Hazánkban 2010-ben 16,3 ezer közúti közlekedési baleset történt, ebből 1,5 ezer Észak-Magyarország közútjain. A régióban 30,5%-kal, ezen belül Borsod-Abaúj-Zemplénben és Nógrád-

ban egyaránt 33%-kal, Hevesben 24%-kal kevesebb személyes közúti közlekedési baleset következett be, mint öt évvel korábban. Kedvező jelenség, hogy 2005-höz viszonyítva a régióban a halálos kimenetelű, a súlyos sérüléssel valamint a könnyű sérüléssel balesetek száma is jelentős mértékben csökkent (47, 32, illetve 28%-kal).

21. tábla

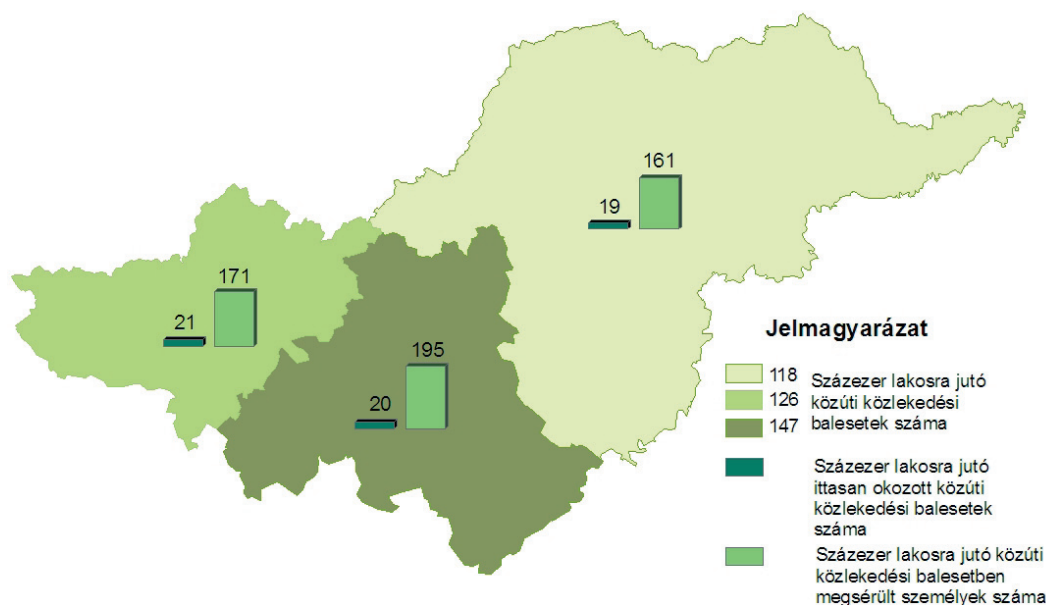
A személyes közúti közlekedési balesetek következtében meghalt, megsérült személyek száma, 2010

Terület	Meghalt	Súlyosan	Könnyen	Összesen	A 2005. év %-ában	Meghalt, megsérült személyek százezer lakosra jutó száma
		megsérült				
személyek száma						
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	43	309	758	1 110	64,9	161
Heves megye	29	200	376	605	68,1	195
Nógrád megye	9	96	242	347	58,2	171
Észak-Magyarország	81	605	1 376	2 062	64,5	172
Ország	740	5 671	15 246	21 657	75,2	217

Hazánkban 42%-kal, a régióban 45%-kal kevesebben haltak meg közúti közlekedési baleset következtében 2010-ben, mint öt évvel korábban. Észak-Magyarország megyéi közül Nógrádban (62,5%-kal) és Borsod-Abaúj-Zemplénben (49%-kal) csökkent jelentősen a baleset következtében életüket veszítették száma, mely meghaladta a régiós és az országos visszaesés mértékét is.

28. ábra

Személyes közúti közlekedési balesetek alakulása Észak-Magyarországon, 2010

Kommunikáció, távközlés

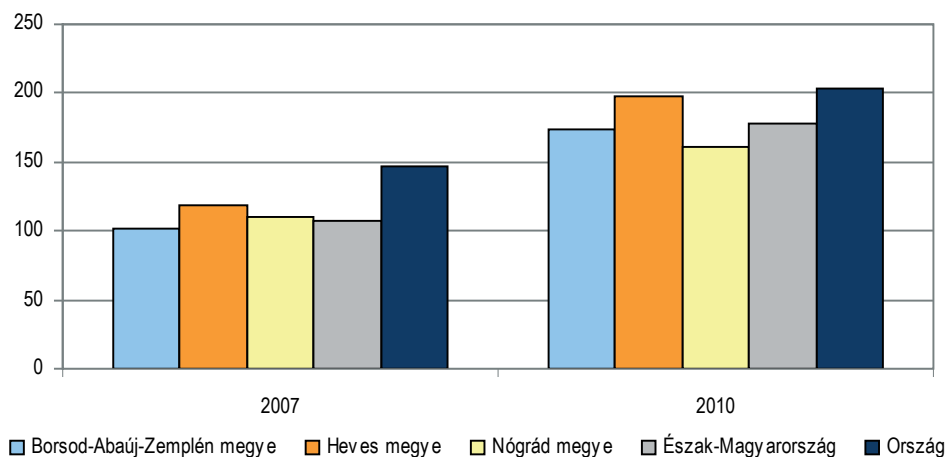
A telekommunikációs eszközökkel való ellátottság, az infrastruktúra kiépítettsége fontos tényezője a versenyképességnek.

A távközlési szolgáltatások fejlődésére nagy hatással van a használati igények változása. A mobileszközök népszerűsége töretlen: 2010-ben országosan a mobiltelefon-előfizetések száma meghaladta a 12 milliót, mely 2005-höz képest 29%-os bővülést jelentett. Országosan ezer lakosra 1203 mobiltelefon-előfizetés jutott 2010-ben, háromtizeddel több, mint öt évvel korábban. A vezetékes-telefonszolgáltatást folyamatosan visszaszorítja a mobiltelefon-előfizetések fokozatos növekedése.

A régió lakosai 2010 végén 212 ezer internet-előfizetéssel rendelkeztek (mobil internet nélkül), ezer lakosra 177 előfizetés jutott, míg országosan 204. Az előfizetések 43%-át kábeltelevízió-hálózaton, 37%-át xDSL-hálózaton regisztrálták, az előbbi 3,7-szeresére, az utóbbi négyszeresére nőtt az öt évvel korábbihoz képest.

29. ábra

Ezer lakosra jutó internet előfizetők száma

A televíziózás, mint szórakozási lehetőség, a családok életében fontos szerepet tölt be. Észak-Magyarországon 2010-ben 227,9 ezer kábeltelevízió-előfizetést tartottak nyilván, az országos előfizetések egytizedét. Észak-Magyarországon 2010 végén ezer lakosra 191 kábeltelevízió-előfizetés jutott, ami 28-cal alacsonyabb, mint országosan és 18-cal több, mint a 2005. évi régiós érték. A régió megyéi közül Borsod-Abaúj-Zemplénben mérséklődött az előfizetők száma (2,7%-kal) 2005-höz képest, Nógrádban egynegyedével, Hevesben 8,9%-kal többen választották ezt a szolgáltatást.

Összehasonlító adatok, 2010

Megnevezés	Borsod- Abaúj- Zemplén	Heves	Nógrád	Észak- Magyarország	Ország
	megye				

Terület, népesség az év végén

Terület, km ²	7 250	3 637	2 546	13 433	93 027
Lakónépesség, ezer fő	684,8	308,0	201,9	1 194,7	9 985,7
Népsűrűség, fő/km ²	94	85	79	89	107
Eltartottsági ráta, %	48,5	48,4	48,6	48,5	45,6
Öregedési index, %	102,1	125,2	126,4	111,5	114,7
Születéskor várható átlagos élettartam					
férfi	68,06	69,41	69,98	68,73	70,50
nő	76,66	78,11	77,42	77,16	78,11

Népmozgalom, 2010

Ezer lakosra jutó					
házasságkötés	3,2	3,0	3,3	3,2	3,6
válás	2,6	2,2	2,5	2,5	2,4
élveszületés	9,7	8,6	8,2	9,2	9,0
halálozás	14,3	14,8	14,8	14,5	13,0
természetes szaporodás, fogyás (-)	-4,6	-6,2	-6,6	-5,4	-4,0
belföldi vándorlási különbözet	-7,3	-4,9	-8,5	-6,9	-

Munkaerő-piaci mutatók^{a)}

Foglalkoztatottak száma, ezer fő	218,3	109,0	65,1	392,5	3 781,2
Munkanélküliek száma, ezer fő	45,8	14,6	14,7	75,0	474,8
Gazdaságilag inaktív népesség száma, ezer fő	255,8	114,6	76,4	446,8	3 430,4
Aktivitási arány, %	50,8	51,9	51,1	51,1	55,4
Foglalkoztatási arány, %	42,0	45,8	41,7	42,9	49,2
Munkanélküliségi ráta, %	17,3	11,8	18,4	16,0	11,2

Alkalmazásban állók száma és átlagkeresete

Alkalmazásban állók száma, fő	177 345	81 681	41 906	300 932	3 233 737
Alkalmazásban állók havi bruttó átlagkeresete, Ft	168 549	177 766	157 559	169 502	201 272
Alkalmazásban állók havi nettó átlagkeresete, Ft	116 177	120 950	110 455	116 666	132 533

Nyilvántartott álláskeresők

Nyilvántartott álláskeresők száma, fő	68 622	21 218	19 368	109 208	591 278
Nyilvántartott pályakezdő álláskeresők száma, fő	7 340	2 002	1 807	11 149	53 203
Álláskeresési járadékban részesültek száma, fő	7 992	3 702	2 641	14 335	115 838

a) A KSH munkaerő-felmérése alapján.

Összehasonlító adatok, 2010 (folytatás)

Megnevezés	Borsod- Abaúj- Zemplén	Heves	Nógrád	Észak- Magyarország	Ország
	megye				
Egészségügy					
Egy házi orvosra és házi gyermekorvosra jutó lakosok száma	1 546	1 604	1 642	1 576	1 548
A járóbeteg-szakellátásban teljesített évi szakorvosi munkaóra ezer lakosra	1 530	1 561	1 211	1 484	1 876
A járóbeteg-szakellátás megjelenési esetei ezer lakosra	6 453	5 972	4 702	6 033	7 193
Tízezer lakosra jutó működő kórházi ágyak száma	75,2	70,3	72,1	73,4	71,3
Bölcsődék					
Működő bölcsődék száma	34	16	4	54	668
Száz férőhelyre jutó beírt gyermek	102	102	102	102	110
Száz 3 évesnél fiatalabb gyermekre jutó bölcsődébe beíratottak száma	6,9	7,4	2,2	6,3	12,4
Egy gondozónőre jutó gyermek	5,2	5,5	4,1	5,2	5,6
Nyugdíjasok, nyugdíjak^{a)}					
Nyugdíjban, nyugdíjszerű ellátásban részesülők, ezer fő	204,0	97,8	63,7	365,5	2 921,1
Ebből: saját jogon ^{b)}	160,9	84,3	53,4	298,6	2 462,9
Nyugdíjban, nyugdíjszerű ellátásban részesülők havi teljes ellátása, Ft/fő	83 617	86 191	84 847	84 520	88 152
Ebből: saját jogon ^{b)}	95 071	93 634	93 518	94 388	97 259
Közoktatás					
Ezer lakosra jutó óvodás gyermekek száma	36	34	33	35	34
Ezer lakosra jutó általános iskolai tanuló a nappali oktatásban	91	80	80	86	76
Ezer lakosra jutó szakiskolai és speciális szakiskolai tanuló a nappali oktatásban	16	17	12	16	14
Ezer lakosra jutó középiskolai tanuló a nappali oktatásban	46	45	35	44	44

a) 2011. januári adatok.

b) A rehabilitációs járadékban részesülőkkel együtt.

Összehasonlító adatok, 2010 (folytatás)

Megnevezés	Borsod-Abaúj- Zemplén	Heves	Nógrád	Észak- Magyarország	Ország
	megye				
Lakásállomány, kommunális ellátás és környezet					
Lakásállomány az év végén	287 033	134 461	90 096	511 590	4 330 681
Száz lakásra jutó lakos	241	232	227	236	231
Háztartási vezeték-gáz-fogyasztók a lakásállomány százalékában	75,6	86,1	61,5	75,9	78,1
Ivóvízvezeték-hálózatba bekapcsolt lakás,%	87,6	93,8	89,2	89,5	95,0
Szennyvízcsatorna-hálózatba bekapcsolt lakás, %	65,8	66,9	66,9	66,3	72,5
Hulladékgyűjtésbe bevont lakás, %	97,9	92,9	86,8	94,6	92,4
Bruttó hazai termék (GDP), 2009					
GDP piaci beszerzési áron, milliárd Ft	1 098,8	558,0	243,3	1 900,1	25 622,9
GDP megoszlása, %	4,3	2,2	0,9	7,4	100,0
Egy főre jutó GDP, ezer Ft	1 577	1 783	1 180	1 562	2 556
Egy főre jutó GDP az EU-27 átlagának százalékában	39,4	44,6	29,5	39,1	63,9
Egy főre jutó GDP az országos átlag százalékában	61,7	69,7	46,1	61,1	100,0
Működő vállalkozások és külföldi érdekeltségű vállalkozások, 2009					
Vállalkozások száma	31 943	17 908	9 610	59 461	688 996
Ebből:					
társas	15 081	7 426	3 550	26 057	375 109
egyéni	16 862	10 482	6 060	33 404	313 887
Ezer lakosra jutó vállalkozás	46	57	47	49	69
Külföldi érdekeltségű vállalkozások száma	387	266	107	760	29 303
saját tőkéje, milliárd Ft	221,9	270,6	45,4	537,9	18 486,9
külföldi tőkéje, milliárd Ft	201,3	241,6	44,4	487,3	15 822,5
Egy vállalkozásra jutó					
saját tőke, millió Ft	573,3	1 017,1	424,5	707,7	630,9
külföldi tőke, millió Ft	520,2	908,3	414,9	641,2	540,0
Beruházás					
Gazdasági szervezetek beruházásai, milliárd Ft	184,2	84,9	33,9	303,0	3 808,6
Egy lakosra jutó beruházás, ezer Ft	267,5	274,0	166,5	252,1	380,9
Kutatás-fejlesztés					
Kutató-fejlesztő hely	109	71	11	191	2 983
K+F-létszám ezer foglalkoztatottra	7,2	9,2	2,8	7,0	14,3
K+F-ráfordítás, millió Ft	7 147,7	3 399,3	807,3	11 354,3	310 210,5

Összehasonlító adatok, 2010 (folytatás)

Megnevezés	Borsod- Abaúj- Zemplén	Heves	Nógrád	Észak- Magyarország	Ország
	megye				
Mezőgazdaság					
Földterület, ezer ha ^{a)}	680,3	381,1	254,4	1 315,9	9 303,4
100 hektár mezőgazdasági területre jutó szarvasmarha ^{b)}	11	4	11	9	12
sertés ^{b)}	26	21	20	23	57
Ipar					
Egy lakosra jutó ipari termelés, ezer Ft ^{c)}	2 380,9	2 036,0	780,0	2 021,1	2 046,2
Egy alkalmazásban állóra jutó ipari termelés, ezer Ft ^{d)}	47 501	36 749	20 393	40 748	39 955
Az ipari értékesítés volumenindexe, 2009=100,0 ^{e)}	115,3	125,7	111,4	117,6	108,5
Értékesítésből az export aránya, % ^{d)}	63,4	70,4	84,7	66,6	60,1
Építőipar, lakásépítés					
Egy lakosra jutó építőipari termelés, ezer Ft ^{e)}	64,5	136,5	26,1	76,5	117,5
Az építőipari termelés volumenindexe, 2009=100,0 ^{e)}	95,5	86,5	77,7	90,0	87,3
Tízezer lakosra jutó épített lakás, 2005–2010. évek átlaga	15	19	12	15	33
Kereskedelmi szálláshelyek					
Férőhely, július 31.	17 951	13 617	3 186	34 754	311 490
Egy férőhelyre jutó vendégéjszaka	37	49	34	42	63
Egy lakosra jutó bruttó szállásdíj-bevétel, Ft	4 943	12 740	2 079	6 468	12 958
Egyéb (2009-ig magán-) szálláshelyek					
Férőhely, december 31.	11 637	9 033	1 894	22 564	224 876
Egy vendéglátóra jutó vendégéjszaka	75	129	136	103	90
Szállítás, közlekedés, információ, kommunikáció					
100 km ² -re jutó úthálózat, km	35,7	35,0	37,1	35,8	34,0
Ezer lakosra jutó személygépkocsi-állomány	240	285	269	257	299
Ezer lakosra jutó telefon-fővonalak száma	259	296	264	269	294
Ezer lakásra jutó kábeltelevíziós hálózatba bekapcsolt lakás	474	400	424	446	506
Ezer lakosra jutó kábeltelevízió előfizető	199	175	187	191	220
Ezer lakosra jutó internet-előfizető ^{f)}	173	197	161	177	204

a) Május 31-én.

b) December 1-jén.

c) A 4 főnél többet foglalkoztató szervezetek telephely szerinti adatai.

d) A 49 főnél többet foglalkoztató szervezetek székhely szerinti adatai.

e) A 4 főnél többet foglalkoztató szervezetek székhely szerinti adatai.

f) Mobil internet-előfizetés nélkül.

Megjegyzések

Az állapotadatok, ha más megjegyzés nincs, december 31-ére vonatkoznak.

A százalék- és viszonyszámok kiszámítása kerekítés nélküli adatok alapján történt.

A részadatok összegei – a kerekítések miatt – eltérhetnek az összesen adatoktól.

A kiadványban szereplő adatok elsődleges forrása a Központi Statisztikai Hivatal. Minden egyéb forrást a felmerülés helyén lábjegyzetben jelöltünk.

Jelmagyarázat

+ = Előzetes adat.

– = A megfigyelt statisztikai jelenség nem fordult elő.

0 = A mutató értéke olyan kicsi, hogy kerekítve zérust ad.

X = A mutató nem értelmezhető.

ISBN 978-963-235-364-7

Elérhetőségek:

Felelős szerkesztő: Grábics Ágnes igazgató

Telefon: (+36-1) 345-6427, e-mail: Agnes.Grabics@ksh.hu

További információ: Zilahy Edina

Telefon: (+36-46) 518-271, e-mail: Edina.Zilahy@ksh.hu

[Információs szolgálat](#), telefon: (+36-46) 518-254, fax: (+36-1) 345-8675